

RAPPORT

Tussenevaluatie Agenda 2030

Gemeente Dordrecht

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Bestuurlijke nota	6
Hoofdconclusie	7
Inleiding	7
Onderzoeksvragen en leeswijzer bestuurlijke nota	9
Conclusies	10
De programma's	10
Het tandwiel	13
Bijsturingsmogelijkheden binnen de programma's	14
Ontwikkelrichtingen op de strategie van de Agenda 2030	18
Aanbevelingen	22
Onderzoeksrapport	24
1. Onderzoeksverantwoording	25
1.1. Onderzoeksvragen	25
1.2. Aanpak	25
1.3. Leeswijzer	26
2. Programma 1 Stadsas (voorheen Spoorzone)	27
2.1. Raadsbesluit en MBC	27
2.1.1. Raadsbesluit	27
2.1.2. Vergelijking scope MBC en programma Stadsas	29
2.2. Stand van zaken deelprogramma	30
2.2.1. Inhoudelijke voortgang	30
2.2.2. Financiële stand van zaken	31
2.2.3. Plek in de 'impactketen'	32
2.2.4. Relevante ontwikkelingen	33
2.2.5. Bijsturingsmogelijkheden	34
2.3. Tussentijdse conclusie	34
3. Programma 2 Stadspark (voorheen Dordwijkzone)	35
3.1. Raadsbesluit en MBC	35
3.1.1. Raadsbesluit	35
3.1.2. MBC	35
3.2. Stand van zaken programma	37
3.2.1. Inhoudelijke voortgang	37

3.2.2. Financiële stand van zaken	39
3.2.3. Plek in de 'impactketen'	40
3.2.4. Relevante ontwikkelingen en bijsturingsmogelijkheden	40
3.3. Tussentijdse conclusie: Stadspark	41
4. Programma 3 Ruimte voor Banen	42
4.1. Raadsbesluit en MBC	42
4.1.1. Raadsbesluit	42
4.1.2. MBC	42
4.2. Stand van zaken programma	44
4.2.1. Inhoudelijke voortgang	44
4.2.2. Financiële stand van zaken	45
4.2.3. Plek in de 'impactketen'	47
4.2.4. Relevante ontwikkelingen	48
4.2.5. Bijsturingsmogelijkheden	49
4.3. Tussentijdse conclusie: Ruimte voor Banen	49
5. Programma 4 Dordts Leerprogramma	50
5.1. Raadsbesluit en MBC	50
5.1.1. Raadsbesluit	50
5.1.2. MBC	50
5.2. Stand van zaken programma	52
5.2.1. Inhoudelijke voortgang	52
5.2.2. Financiële stand van zaken	55
5.2.3. Plek in de 'impactketen'	57
5.2.4. Relevante ontwikkelingen	58
5.2.5. Bijsturingsmogelijkheden	59
5.3. Tussentijdse conclusie: DLP	59
6. Programma 5 Glansrijke Toekomst	60
6.1. Raadsbesluit en businesscase	60
6.1.1. Raadsbesluit	60
6.2. Stand van zaken programma	62
6.2.1. Inhoudelijke voortgang	62
6.2.2. Financiële stand van zaken	64
6.2.3. Plek in de 'impactketen'	65
6.2.4. Relevante ontwikkelingen	66
6.2.5. Bijsturingsmogelijkheden	66
6.3. Tussentijdse conclusie: Glansrijke Toekomst	67
7. Programma 6 Duurzame Stad	68
7.1. Raadsbesluit en MBC	68
7.1.1. Raadsbesluit	68

7.1.2. MBC's	68
7.2. Stand van zaken programma	70
7.2.1. Inhoudelijke voortgang	70
7.2.2. Financiële stand van zaken	73
7.2.3. Plek in de 'impactketen'	74
7.2.4. Relevante ontwikkelingen	76
7.2.5. Bijsturingsmogelijkheden	76
7.3. Tussentijdse conclusie: Duurzame Stad	77

8. Programma 7 | Binnenstad 78

8.1. Raadsbesluit en MBC	78
8.1.1. Raadsbesluit	78
8.1.2. MBC	78
8.2. Stand van zaken programma	80
8.2.1. Inhoudelijke voortgang	80
8.2.2. Financiële stand van zaken	84
8.2.3. Plek in de 'impactketen'	85
8.2.4. Relevante ontwikkelingen	86
8.2.5. Bijsturingsmogelijkheden	86
8.3. Tussentijdse conclusie: Binnenstad	87

9. Tandwiel 88

9.1. Inleiding	88
9.2. Ondernemerschap	90
9.2.1. MKB vriendelijke gemeente	90
9.2.2. Arbeidsmarktspanning	90
9.2.3. Openstaande vacatures	91
9.2.4. Aantal banen per sector	91
9.2.5. Ontwikkeling van het aantal start ups + Start ups per jaar en t.o.v. bestaande vestigingen	92
9.2.6. Overkoepelende analyse	93
9.3. Menselijk kapitaal	94
9.3.1. Lage werkloosheid	94
9.3.2. Aandeel hbo en wo in beroepsbevolking	95
9.3.3. Levensverwachting	96
9.3.4. Overkoepelende analyse	97
9.4. Kennisinfrastuur	98
9.4.1. Onderwijskwaliteit	98
9.4.2. Aantal octrooien (per inwoner)	101
9.4.3. Uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven	102
9.4.4. Aanwezigheid van een universiteit	103
9.4.5. Overkoepelende analyse	103
9.5. Fysieke infrastructuur	104
9.5.1. Bereikbaarheid (via weg, spoor, water en lucht)	104
9.5.2. Internettoegang en -kwaliteit	106
9.5.3. Afwezigheid van files	107
9.5.4. Overkoepelende analyse	108

9.6. Leefklimaat	109
9.6.1. Aanbod van cultuur en restaurants	109
9.6.2. Lage kosten voor levensonderhoud	110
9.6.3. Aanwezigheid van historisch centrum	113
9.6.4. Veiligheid	114
9.6.5. Afwezigheid van luchtervervuiling en (geluids)overlast	118
9.6.6. Woningaanbod (betaalbaarheid, kwaliteit en percentage koopwoningen)	118
9.6.7. Aanvullende informatie	122
9.6.8. Overkoepelende analyse	123
9.7. Overig	124

Bestuurlijke nota

Hoofdconclusie

In het onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal.

In hoeverre neemt de verdien capaciteit van de stad toe door uitvoering van de zeven investeringsprogramma's?

Dit is een tussenevaluatie. De programma's van de Agenda Dordrecht 2030 zijn in uitvoering en de daadwerkelijke effecten moeten daarom nog zichtbaar worden. Uit de evaluatie blijkt wel dat met de programma's nog steeds aan dezelfde knoppen wordt gedraaid waardoor het aannemelijk is dat de verdien capaciteit toeneemt. Door de groei van de stad en door te investeren in ondernemerschap, mensen, kennis en infrastructuur en het leefklimaat, neemt de draagkracht voor voorzieningen in de stad toe. Om de doelen van de agenda in beoogde mate gerealiseerd te krijgen, is het zaak de programma's door te zetten.

In de tussentijd staat de wereld niet stil. Exogene, niet door Dordrecht te beïnvloeden, ontwikkelingen zoals kostenstijgingen, netcongestie, de oorlog in Oekraïne en krapte op de arbeidsmarkt hebben invloed op de programma's van de agenda. Daarom worden programma's op dit moment herijkt. In de evaluatie wordt ingegaan op eventuele bijsturingsmogelijkheden binnen de kaders van de agenda. Ook worden in deze bestuurlijke nota ontwikkelrichtingen geschetst voor bijstellingen die fundamenteeler ingrijpen in de agenda voor het geval er binnen de agenda financiële ruimte moet worden gecreëerd.

Inleiding

De gemeenteraad van Dordrecht heeft in 2020 ingestemd met de manier waarop de gemeente gaat investeren in de stad via de Agenda Dordrecht 2030. Het college en de raad zien het als een collectieve opgave om de reserves, ontstaan door de verkoop van de Eneco-aandelen, op een ambitieuze en verantwoorde manier te reserveren voor investeringen in de stad. Deze investeringen dienen om de sociaaleconomische positie van de stad, en daarmee de brede welvaart van de Dordtenaren, te versterken.

De achterliggende gedachte van de agenda luidt als volgt. *"Dordrecht investeert in de kwaliteit van de stad en het welzijn van alle Dordtenaren. We bouwen verder aan een fijne, duurzame leefomgeving en meer gelijke kansen. Een stad met uitstekende voorzieningen. En een goed vestigingsklimaat. Dit doen we door te investeren in de Agenda Dordrecht 2030: ondernemerschap, mensen, kennis en infrastructuur en het leefklimaat. Centraal staat het doel om het aantal inwoners in de stad te laten groeien. Als we zorgen dat het aantal inwoners weer stijgt en welvarender wordt, leggen we een stevige basis voor het behoud van onze voorzieningen, een hogere kwaliteit van leven en benutten we de kansen die de stad biedt. Daar profiteren de huidige en toekomstige inwoners van Dordrecht van."*

In december 2020 stemt de raad ermee in dat er op zeven programma's maatschappelijke business cases (MBC's) worden uitgewerkt, op basis waarvan de raad kan besluiten tot het reserveren van bedragen per programma. De raad besluit naar aanleiding van het raadsvoorstel van 20 april 2021 circa € 295 miljoen (mln) te investeren in de volgende zeven programma's (zie de tabel hierna) vanuit de reserve Agenda Dordt 2030 en de reserve Dividend Compensatie¹.

Om te kijken waar de investeringsagenda en de onderliggende programma's staan, voert de gemeente nu een tussenevaluatie uit. Niet alleen de individuele programma's worden geëvalueerd; er wordt ook gekeken naar de samenhang tussen de programma's en het realiseren van de agenda in zijn geheel.

¹ Bron: Gemeente Dordrecht (20 april 2021). Raadsbesluit reserveringen Agenda Dordrecht 2030. En:

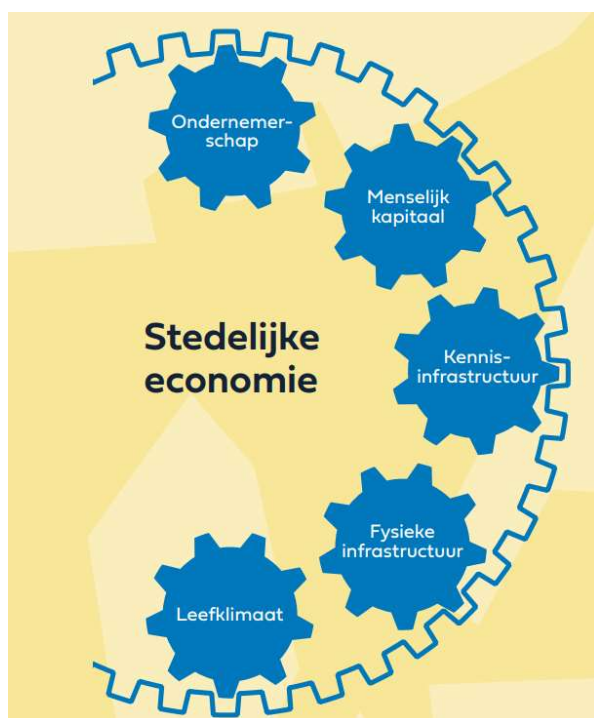
https://cms.dordrecht.nl/Onze_stad/Overzicht_Onze_stad/Agenda_Dordrecht_2030/Agenda_Dordrecht_2030_uitgelegd_via_infographic

Programma	Ambitie	Reservering raad (2021)
1. Stadsas (voorheen Spoorzone)	Een aantrekkelijke stedelijke plek met veel nieuwe huizen voor Dordtenaren en nieuwe inwoners. Met ruimte voor ontmoeting, bedrijvigheid, cultuur en evenementen. Met meer groen en water en betere toegang tot de stad door een aantrekkelijk stationsgebied, beter openbaar vervoer en parkeer-gelegenheid.	€ 140 mln
2. Stadspark (voorheen Dordwijkzone)	Een toegankelijk, centraal gelegen stadspark met ruimte voor sport en recreatie. Sportparken en wijken zijn beter bereikbaar door een netwerk van fiets- en wandelpaden. Groenvoorzieningen en ecologische verbindingen zorgen voor een gezonde en leefbare stad.	€ 55 mln
3. Ruimte voor Banen	Een welvarende stad vraagt om een goed draaiende economie, met voldoende werk en verschillende soorten werk; banen die ook in de toekomst nuttig zijn en een positieve bijdrage leveren. Daarvoor is ruimte nodig op nieuwe en bestaande bedrijventerreinen. En in de Spoorzone voor moderne werkplekken.	€ 8 mln
4. Dordts Leerprogramma	Een stevige aanpak van achterstanden in het primaire onderwijs zodat ieder kind de kans krijgt eruit te halen wat erin zit. Voor scholen met de grootste kans op achterstanden komt er extra geld. Scholen gaan dat inzetten op een betere beheersing van de Nederlandse taal.	€ 27,4 mln
5. Glansrijke Toekomst	Jongeren helpen hun veerkracht te vergroten. Jongeren beter voorbereiden op een maatschappij en arbeidsmarkt die blijven veranderen. Met goede begeleiding kunnen jongvolwassenen zelf de weg naar een baan en een goede toekomst vinden.	€ 10,5 mln
6. Duurzame Stad	Duurzaamheid is een rode draad door de investeringen. We zetten in op meer zonnepanelen op bedrijfsdaken, particuliere daken en, waar binnen de stad mogelijk, op de grond. Voor de eigen gebouwen wil de gemeente energiebesparende maatregelen nemen en de CO ₂ -uitstoot terugdringen.	€ 14 mln
7. Binnenstad	Een levendige binnenstad is het visitekaartje voor Dordrecht 2030. Een kleiner winkelgebied met meer ruimte voor woningen vraagt om goede openbare ruimte, bereikbaarheid en parkeer-voorzieningen. Ruimte voor groen en activiteiten zorgt voor levendigheid.	€ 40,2 mln

Figuur 1. Zeven programma's Agenda Dordrecht 2030.

Op basis van onderzoek identificeert de gemeente factoren die bijdragen aan een sterke stad. De gemeente definieert vijf 'tandwielen': ondernemerschap, mensen, opleidingen, leefklimaat en verbindingen. De investeringsprogramma's hebben elk invloed op deze tandwielen, die samen een overkoepelend tandwiel vormen. Het tandwiel licht de factoren en variabelen uit waaraan Dordrecht prioriteit geeft en waar de Agenda 2030 met de zeven programma's aan moet bijdragen.

Figuur 2. Overkoepelend tandwiel Agenda Dordrecht 2030.²

Onderzoeksvragen en leeswijzer bestuurlijke nota

In het onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal.

In hoeverre neemt de verdien capaciteit van de stad toe door uitvoering van de zeven investeringsprogramma's?

Om deze basisvraag te kunnen beantwoorden, zijn vier deelvragen geformuleerd:

1. Waar staat elk programma, in zowel realisatie als kostenontwikkeling?
2. Gaan de doelstellingen met betrekking tot input, throughput, output en outcome bereikt worden?
3. Welke relevante ontwikkelingen (landelijk, regionaal lokaal) hebben zich in de tussentijd voorgedaan en zijn de eerder gedane aannames dan nog valide?
4. Waar en hoe is het logisch en verstandig om zo nodig bij te sturen? (in lijn met motie M15B: wat zijn kansen en/of risico's bij het stoppen met of afslanken van de investeringsprogramma's?)

In deze bestuurlijke nota laten we het overstijgende beeld zien van de programma's, geven we aan wat dit betekent voor de beantwoording van de hoofdvraag en wat er op het totale tandwiel van de agenda te zien is. In de hoofdstukken 2 t/m 8 worden de deelvragen individueel, *per programma* behandeld.

² Ibid.

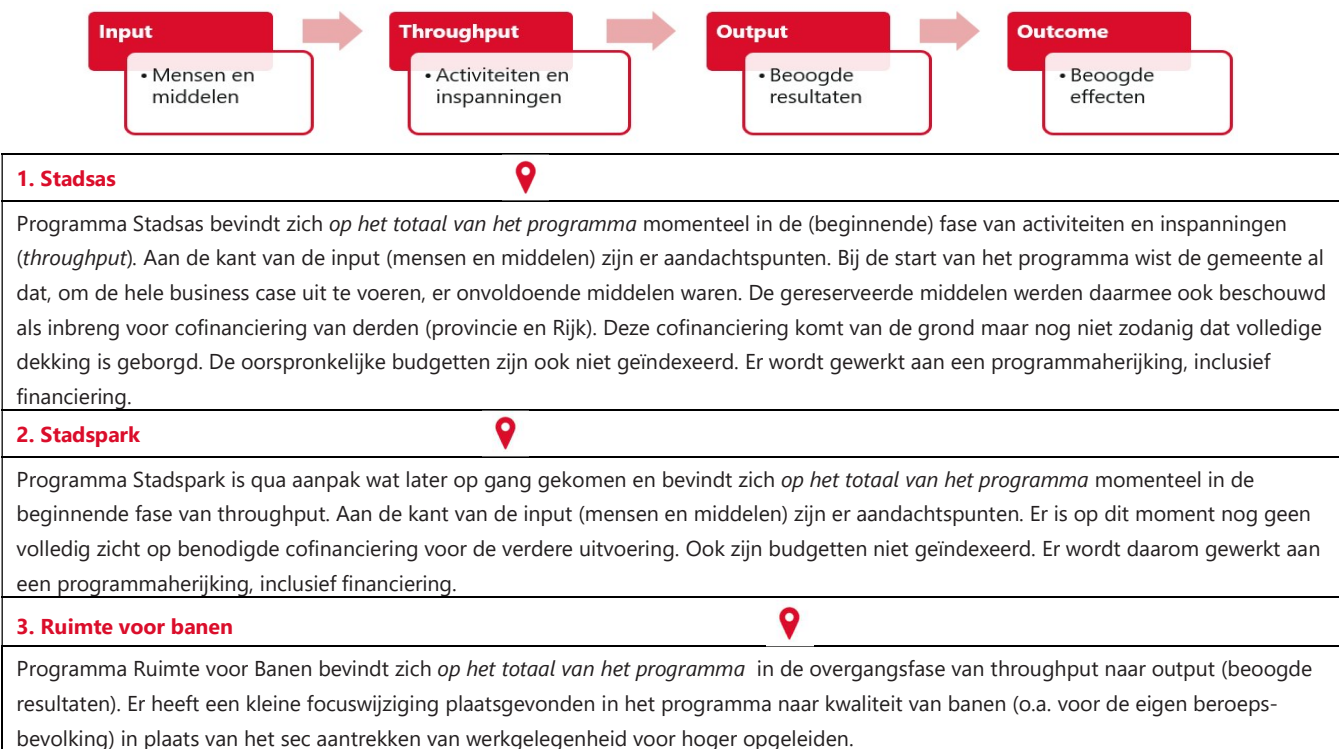
Deze bestuurlijke nota is als volgt opgebouwd:

- Conclusies:
 - o *De programma's*, waarin we inzichtelijk maken waar de programma's qua uitvoering staan, wat hierbij overstijgend opvalt en wat dit betekent voor de bijdrage aan de verdien capaciteit van de stad.
 - o *Het tandwiel*, waarin we bij de belangrijkste bevindingen en ontwikkelingen van de 'raderen' van het tandwiel stilstaan.
 - o *Bijsturingmogelijkheden binnen de programma's*, waarin we een overzicht geven van de (mogelijke) bijsturingmogelijkheden met daarop onze onafhankelijke reflectie.
 - o *Ontwikkelrichtingen op de strategie van de Agenda 2030*, waarmee meer fundamenteel en strategisch, op hoofdlijnen wordt bijgestuurd op de agenda en de daarin opgenomen ambities. Dit gebeurt kwalitatief. Een financiële duiding van de ontwikkelrichtingen wordt door de ambtelijke organisatie opgepakt.
- Aanbevelingen:
 - o Op basis van de inzichten uit de conclusies en op basis de bijsturingmogelijkheden en de ontwikkelrichtingen formuleren we aanbevelingen.

Conclusies

De programma's

De onderstaande figuur en de toelichting laten zien waar de verschillende programma's staan. Dit overstijgende beeld is gebaseerd op de verdiepende analyses die zijn te vinden in de hiernavolgende hoofdstukken.

4. Dordts leerprogramma (DLP)	
Programma DLP loopt en bevindt zich <i>op het totaal van het programma</i> in de fase van activiteiten en inspanningen. De stand van zaken is nu vooral af te lezen aan de jaarlijks geleverde extra onderwijstijdverlenging (throughput). Het programma maakt zich gereed voor het in beeld brengen van de eerste output (uitstroomniveaus bij DLP-scholen).	
5. Glansrijke toekomst	
Programma Glansrijke Toekomst is qua aanpak wat later op gang gekomen en bevindt zich <i>op het totaal van het programma</i> momenteel in de beginnende fase van throughput. Er is een focus op drie eigen projecten aangebracht die de komende tijd verder worden uitgevoerd.	
6. Duurzame Stad	2 1
<i>Programmalijn 1.</i> Zonne-offensief bevindt zich <i>op het totaal van het programma</i> in de fase van (eerste) output. Mede door het 'markt-enthousiasme' voor zonne-energie, heeft de gemeente zelf minder actief hoeven sturen op het realiseren van output. <i>Programmalijn 2.</i> Maatschappelijk vastgoed bevindt zich <i>op het totaal van het programma</i> in de fase van throughput. Er zijn plannen voor een herijking van het hele programma die aansluit bij nieuwe ontwikkelingen, inzichten en behoeften voor integrale, lokale energiesystemen en klimaatneutraliteit om daarmee te blijven bijdragen aan de doelen van de Agenda 2030.	
7. Binnenstad	
Binnenstad bevindt zich momenteel <i>op het totaal van het programma</i> in de beginnende fase van throughput. Het beschikbare budget blijft achter bij de geprognosticeerde kosten van de projecten en maatregelen. Er wordt gewerkt aan een programmaherijking, inclusief financiering.	

Figuur 3. Voortgang 'impactketen' zeven programma's Agenda 2030.

Zoals figuur 3 laat zien, bevindt het merendeel van de programma's - *op de totale reikwijdte en omvang van het programma* - zich in de fase van activiteiten en inspanningen. De programma's zijn daarom nog niet zo ver dat er iets kan worden gezegd over de daadwerkelijke uiteindelijke bijdrage van de Agenda 2030 aan de verdien capaciteit van de stad.

Wel is op de onderliggende maatschappelijke business cases gereflecteerd in het licht van de actuele stand van zaken van de programma's. Daaruit blijkt dat alle programma's inderdaad op dezelfde aspecten inzetten zoals oorspronkelijk beoogd. Dit betekent dat daarmee aan dezelfde knoppen wordt gedraaid die volgens de maatschappelijke business cases moeten zorgen voor de beoogde maatschappelijke outcome. Door ontwikkelingen die sinds de vaststelling van de Agenda 2030 hebben plaatsgevonden, zijn de programma's herijkt of vinden er de komende tijd herijkingen plaats. Van invloed zijn bijvoorbeeld:

- De stijging van kosten, zonder dat het budget is geïndexeerd.
- Veranderingen in de (maatschappelijke) context, zoals de toename van duurzame opwek door inwoners en bedrijven.
- Accentverschuivingen ten aanzien van ambities en doelen, bijvoorbeeld het (mogelijk) versnellen van de verduurzaming van het eigen maatschappelijke vastgoed of de focus op de kwaliteit van banen boven werkgelegenheid voor een hoger opleidingsniveau.
- Het verder uitwerken van plannen waardoor de financiële haalbaarheid lopende de uitvoering scherper in beeld komt.

Deze herijking geldt (alleen) niet voor het Dordts Leerprogramma.

De herijkingen gaan impact hebben op de mate waarin de oorspronkelijk beoogde outcome wordt gerealiseerd. Bijstellingen op bijvoorbeeld infrastructurele maatregelen, verbindingen tussen gebieden, kwaliteitsniveaus in de realisatie en (woningbouw)programmering kunnen en zullen veelal leiden tot een andere of – beter gezegd – *mindere* outcome. Anderzijds wordt ook herijkt om beter aan te sluiten op de actualiteit waarmee ervoor wordt gezorgd dat de beoogde output en outcome worden gerealiseerd. Hoe de herijkingen de outcome beïnvloeden, moet blijken uit een volgende evaluatie en moet worden geëxpliciteerd binnen lopende herijkingen.

Hiermee hangt samen dat veel projecten langer zullen duren en hun werking zullen hebben (ver) na 2030. Dit is niet vreemd, gelet op de aard van de programma's. Gebiedsontwikkelingen en economische structuurversterkingen vergen veel tijd en het effect van investeringen in jongeren en onderwijs laat zich pas in de toekomst zien. Het sterker maken van de stad, vergt een aanpak voor de lange termijn én het in het vervolg versterken van de integraliteit tussen de programma's. Vanuit de verschillende programma's is het beeld ontstaan dat deze samenhang nog niet altijd optimaal is georganiseerd.

Onderliggende gedachte bij de Agenda 2030 was tevens dat met de programma's de verdien capaciteit van de gemeente zelf in financiële zin zou toenemen, bijvoorbeeld door een hogere bijdrage vanuit het Gemeentefonds en meer inkomsten uit onder andere de OZB. Deze impact kan nu nog niet zichtbaar zijn. Woningbouw moet bijvoorbeeld nog worden gerealiseerd. Wel is te zien dat, met het beschikbaar hebben van eigen investeringsgelden, andere overheden worden overtuigd om ook bij te dragen aan en te investeren in Dordrecht. Dit is te zien bij bijvoorbeeld Glansrijke Toekomst waar samenwerkingspartners ook instappen en zorgen voor cofinanciering. Wat dat betreft is een eerste resultaat van de Agenda 2030 dat binnen domeinen als onderwijs de samenwerking is verstevigd en dat er een vliegwieleffect op gang komt. Zo maken scholen doordat zij meedoen aan het Dordts Leerprogramma, ook aanspraak op bijdragen vanuit andere middelen en aanpakken vanuit het Rijk.

Ten aanzien van het versterken van de financiële slagkracht van de gemeente zelf, zijn de volgende kanttekeningen te plaatsen. In de eerste plaats moet de notie worden gemaakt dat bij de start van de Agenda 2030 het al duidelijk was dat de reserveringen voor Stadsas, Stadspark en Binnenstad niet afdoende waren om de volledige doelstellingen uit de onderliggende MBC's te kunnen realiseren. De middelen zijn ook, zoals eerder aangegeven, bedoeld als inbreng voor cofinanciering van derden (provincie en Rijk).

Daarnaast komt naar voren dat investeringsbudgetten niet zijn geïndexeerd en dat de structurele kosten die voortvloeien uit programma's, niet volledig in beeld zijn. Het gaat bijvoorbeeld om kosten voor beheer en onderhoud die niet waren meegenomen bij de start van de Agenda. Deze kosten zijn ook niet doorberekend in meerjarenbegrotingen tot en met 2030 (de looptijd van de agenda).

Een andere kanttekening is het dekken van de investeringen met incidentele middelen. Dit brengt met zich dat eventuele toekomstige vervangingsinvesteringen nog niet zijn gedekt. In de derde plaats is het de vraag of de toename van kosten daadwerkelijk in gelijke mate wordt opgevangen met extra inkomsten. De verdeling vanuit het Gemeentefonds is relatief. Als andere gemeenten bijvoorbeeld meer groeien of andere ontwikkelingen kennen, dan kan dat tot verschuivingen leiden die negatief of - op zijn minst - niet positief uitpakken voor Dordrecht.

Ten slotte moet nog blijken of bijvoorbeeld de toename van het aantal woningen, mede in het licht van het woningbouwprogramma, leidt tot een zodanige groei in de OZB-opbrengsten dat de kosten worden opgevangen. Hierbij speelt dat eventuele extra toekomstige OZB-opbrengsten wellicht nodig zijn voor de financiering van de programma's.

Het tandwiel

In de bestuurlijke stukken over de Agenda 2030 is als centraal doel opgenomen: *“Centraal staat het doel om het aantal inwoners in de stad te laten groeien.”* Figuur 4 laat zien dat het aantal inwoners de afgelopen jaren is toegenomen. Tussen 2021 (start Agenda 2030) en 2024 is er een toename zichtbaar van 2,48%.

Jaar	Aantal inwoners de woonplaats Dordrecht	% verschil
2024	122.070	0,52%
2023	121.434	1,59%
2022	119.537	0,35%
2021	119.115	-0,14%

Figuur 4. Aantal inwoners in Dordrecht periode 2021-2024 (bron: CBS).

Wetend dat de impact vanuit de programma's nog niet zichtbaar kan zijn, hebben we onderzocht hoe Dordrecht zich heeft ontwikkeld op het tandwiel. In hoofdstuk 9 van het onderzoeksrapport zijn alle inzichten op de tandwielen en de bijbehorende variabelen opgenomen. Het merendeel van de variabelen monitort de gemeente al zelf. De overige variabelen zijn op basis van andere databronnen aangevuld. Hierna worden de meest in het oog springende ontwikkelingen uitgelicht.

Ondernemerschap

Er is een positieve ontwikkeling op het vlak van ondernemerschap zichtbaar. Er is een verbeterde waardering van ondernemers. In de ranglijst van MKB-vriendelijkste gemeenten steeg Dordrecht van plaats 44 in 2018-2019 naar plaats 35 in Nederland, en binnen Zuid-Holland van plaats 23 naar plaats 9. Ook nam het aantal banen in de Drechtsteden toe tussen 2019 en 2023. Hoewel sommige sectoren, zoals leisure en detailhandel, een tijdelijke dip kenden tijdens de coronapandemie, is er over het algemeen een stijgende trend zichtbaar in het aantal banen. Tussen 2019 en 2023 is ook het aantal start-ups in Dordrecht met circa 20% toegenomen.

Menselijk kapitaal

Dordrecht vertoont positieve ontwikkelingen op het gebied van werkgelegenheid en de levensverwachting van inwoners. Sinds 2018 daalde de werkloosheid in Dordrecht met ongeveer 25%, wat overeenkomt met de landelijke trend. Het aantal werkzame personen nam in Dordrecht tussen 2018 en 2023 toe met meer dan 7.000, een stijging van 12,5%. Wel blijft het aandeel hoogopgeleiden in de werkzame beroepsbevolking achter bij het nationale gemiddelde.

Kennisinfrastructuur

Er is vooruitgang geboekt op verschillende variabelen, zoals verbeterde rekenvaardigheden in het basisonderwijs en stijgende investeringen in onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven. Wel is er een dalende trend te zien in het aantal studentenaantallen in het hbo, terwijl er landelijk een stijging zichtbaar is. Ook blijft de gemiddelde Cito-score in Dordrecht in 2023 achter bij het landelijk gemiddelde en daalt het aantal mbo-studenten sterker dan het landelijk gemiddelde.

Fysieke infrastructuur

De bereikbaarheid van voorzieningen in Dordrecht wordt als positief ervaren. Inwoners hebben gemiddeld slechts 200 meter afstand tot het dichtstbijzijnde openbaar vervoer. Dat is gunstiger dan het landelijke gemiddelde van 400 meter. Het aantal Dordtenaren dat binnen de eigen gemeente werkt, steeg van 20.000 eind 2017 naar 25.800 eind 2022, wat wijst op een versterkte lokale arbeidsmarkt. Een aandachtspunt is de verkeersdruk op bepaalde trajecten rondom Dordrecht.

Leefklimaat

De sociaaleconomische positie van Dordrecht verbeterde de afgelopen jaren. Het aandeel huishoudens met een inkomen, lager dan 110% van het sociaal minimum daalde naar 11,4%. Dat is hoger dan het landelijke gemiddelde van 9,6%. Daarnaast ontwikkelde de sociaaleconomische status (SES-WOA score) van de gemeente zich tussen 2018 en 2022 dichter naar het landelijk gemiddelde toe (ook dichter dan andere gemeenten met 100.000-300.000 inwoners).

Het woningaanbod in Dordrecht nam de afgelopen jaren toe. Tussen 2019 en 2023 steeg het aantal woningen met 4%. De gemiddelde WOZ-waarde van woningen nam in deze periode toe met 64,4%, een sterkere stijging dan landelijk (51,6%).

Het aantal vernielingen en seksuele misdrijven in Dordrecht nam tussen 2019 en 2023 af. Het aantal overlastmeldingen steeg met 29,1%, in tegenstelling tot een landelijke daling. De luchtkwaliteit in Dordrecht voldoet aan de richtwaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO).

Overstijgend beeld

Dordrecht laat op onderdelen van het tandwiel een positieve ontwikkeling zien. Op sommige onderdelen, zoals het aandeel hoogopgeleiden, CITO en studentenaantallen, blijft de ontwikkeling achter bij de landelijke gemiddelden. Zoals de conclusies laten zien, sluiten de programma's van de Agenda (nog steeds) aan op het tandwiel. Daarbij mag verwacht worden dat de verdere uitvoering van de programma's bijdraagt aan de ontwikkeling van Dordrecht op het tandwiel. De uitkomsten van de herijkingen en eventuele bijsturingen zullen bepalen in welke mate bijgedragen gaat worden.

Bijsturingsmogelijkheden binnen de programma's

Onderdeel van het onderzoek is ook de vraag vanuit de motie M15B van de raad: wat zijn kansen en/of risico's bij het stoppen met of afslanken van de investeringsprogramma's? In dit onderzoek zijn met betrokkenen verschillende bijsturingsmogelijkheden en bijbehorende kansen en risico's³ verkend die passen binnen de kaders van de Agenda. In de volgende tabel geven we hiervan een overzicht met daarna - per programma - een reflectie op de bijsturingsmogelijkheden.

³ De kansen en risico's zijn geformuleerd op het niveau van zowel de Agenda 2030 (tandwiel) als de individuele programma's.

	Bijsturingmogelijkheid	Kansen	Risico's
1. Stadsas	1. Afslanken van/stoppen met plannen (Maasterras).	1. Vrijkomen van incidentele middelen/beperken tekort	1. Negatieve invloed op outcome: de groei van de omvang stad en alle raderen van het tandwiel. Woningbouw in de Stadsas is van groot belang om de groei van de stad mogelijk te maken.
	2. Publiek-private samenwerking in de gebiedsontwikkeling.	2. Lastenverlichting in de gebiedsontwikkeling.	2. Minder invloed in de gebiedsontwikkeling vanuit de gemeente; kan van invloed zijn op programmering en gewenste richting groei van de stad.
	3. Genereren derdengelden/ subsidies.	3. Benodigde investeringen vanuit derden om (delen van) de gebiedsontwikkeling te kunnen financieren en daarmee de beoogde groei van de stad te realiseren.	3. Afhankelijkheid van externe financiering en mogelijke vertraging in de realisatie van de groei van de stad. Het is nu al niet eenvoudig om externe financiering te realiseren en door verdere prijsstijgingen kunnen financiële tekorten toenemen.
	4. Financial engineering: benutten groei van de stad als inkomstenbron.	4. Inkomsten uit toename woningarsenaal (ozb) inzetten als toekomstige dekkingsbron heeft een positief effect op de verdien capaciteit van de gemeente zelf.	4. Middelen komen pas binnen als (extra) woningen zijn gerealiseerd. Het is op dit moment nog onbekend in welke mate deze opbrengsten tekorten kunnen opvangen.
	5. Schrappen specifieke randvoorwaarden vanuit de gemeente bij woningbouwprojecten.	5. Mogelijk om kosten te verlagen en/of woningbouwprocedures te versnellen, om daarmee beoogde groei van de stad te realiseren.	5. Ontwikkelingen zijn in strijd met vigerende ruimtelijke kaders (bestemmings-/Omgevingsplan). Mogelijke impact op specifieke raderen van het tandwiel.
	6. Verhogen aandeel economische/bedrijfsfuncties in programmering binnenstad-ontwikkeling.	6. Meer werkgelegenheid; positief effect op rader 'ondernemerschap'; hogere OZB-opbrengsten (door eigenarenbelasting en gebruikersbelasting).	6. Mogelijk negatieve invloed op (omvang) woningbouw en daarmee de groei van de stad.
2. Stads-park	1. Verder afslanken (duurdere) infrastructurele maatregelen.	1. Directe besparing c.q. lastenverlichting.	1. Verbinding tussen groenstructuren wordt niet gerealiseerd. Er ontstaat niet één Stadspark. Er wordt niet de hoeveelheid groen gerealiseerd die met de Agenda werd beoogd (rader: leefklimaat).
	2. Temporiseren in de realisatie: uitstel uitvoering tot benodigde cofinanciering is gerealiseerd.	3. Externe bijdragen bieden mogelijkheid om programma (grotendeels) uit te voeren.	3. Cofinanciering komt niet los; uitstel wordt afstel. Hierdoor wordt er niet één Stadspark gerealiseerd. Er wordt niet de hoeveelheid groen gerealiseerd die met de Agenda werd beoogd (rader: leefklimaat).
	3. Benutten onderdelen Stadspark voor horeca/evenementen.	4. Inkomsten worden vergroot. Positief effect op 'lokale economie' (MBC) en het rader 'ondernemerschap'.	4. Mogelijke impact op natuur, omgevingsoverlast en beleving van het park (rader: leefklimaat).
	4. Verdichting met woningbouw langs aangewezen randen Stadspark.	5. Bijdrage aan woningbouw-programmering en hogere WOZ-waarden en OZB-opbrengsten. Bijdrage aan groei stad en toevoegingen nieuwbouw (rader: leefklimaat)	5. Intensievere bebouwing met mogelijke impact op leefbaarheid en 'verstening'.

	Bijsturingsmogelijkheid	Kansen	Risico's
3. Ruimte voor Banen	1. Vergroten aandeel economisch programma bij de verdere ontwikkeling van de Oude Lijn.	1. Meer werkgelegenheid, hogere OZB-opbrengsten. Kan positief bijdragen aan rader 'ondernemerschap'.	1. Mogelijk disbalans met woningbouwontwikkeling binnen het plangebied; kan effect hebben op beoogde groei van de stad.
	2. Aantrekken middelen Rijk voor maritieme innovatieprojecten.	2. Externe financiering zorgt voor verlichting eigen bijdrage.	2. Dordrecht komt niet in aanmerking voor de middelen. Kan een negatieve impact hebben op rader 'ondernemerschap'.
	3. Vergroten externe acquisitie op bedrijventerreinen.	3. Aantrekken van type bedrijvigheid dat nu nog niet in Dordrecht is gevestigd (rader: ondernemerschap)	3. Dit kan ten koste gaan van bedrijven die reeds in Dordrecht zijn gevestigd (rader: 'ondernemerschap').
4. Dordts Leer-programma (DLP)	1. Scholen die goed/beter presteren niet meer, of minder, mee laten doen.	1. Directe besparing c.q. lastenverlichting.	1. Terugval bij scholen als investeringen teruglopen en risico dat vliegwieleffect bij deze scholen afneemt. Mogelijk negatief effect op raderen 'Kennisinfrastuur' en '1.1. Menselijk kapitaal'.
	2. Uren herverdelen tussen scholen.	2. Aandacht gaat naar die scholen die het (extra) nodig hebben. Mogelijk positief effect op rader 'Kennisinfrastuur'	2. Terugval bij scholen als investeringen in specifieke school teruglopen. Mogelijk negatief effect op raderen 'Kennisinfrastuur' en 'Menselijk kapitaal'.
	3. Minder uren voor de jongste kinderen.	3. Besparing c.q. lastenverlichting en minder druk op jonge kinderen.	3. Mogelijke achterstand bij leerlingen als investeringen in onderwijstijdverlenging bij specifiek jonge kinderen afnemen. Mogelijk negatief effect op raderen 'Kennisinfrastuur' en 'Menselijk kapitaal'
	4. Het programma na 2030 door laten lopen, inclusief financiële herverdeling.	4. Minder (structurele) lasten voor de gemeente; borging programma na afloop van de agenda 2030.	4. Er zijn geen/onvoldoende middelen vanuit het Rijk of scholen om het programma structureel te borgen. Mogelijk negatief effect op raderen 'Kennisinfrastuur' en 'Menselijk kapitaal'
5. Glansrijke Toekomst	1. Het programma na 2030 door laten lopen, inclusief financiële herverdeling.	1. Partners in de samenwerking gaan meer bijdragen; borging van het programma na afloop van 2030.	1. Er zijn geen/onvoldoende middelen vanuit partners om het programma structureel te borgen. Mogelijk negatief effect op 'Menselijk kapitaal'.
	2. Koppeling programma aan de 'Wet van school naar duurzaam werk'.	2. Programma kan worden verbonden aan Rijkswetgeving, inclusief Rijksmiddelen.	2. Wet wordt niet aangenomen of dusdanig aangepast dat deze niet meer in lijn is met het programma.
6. Duurzame Stad	1. Herijking breedte scope programma.	1. Bredere scope doet recht aan ontwikkelingen t.a.v. duurzaamheid (o.a. meer focus op goede energiemix, opslag i.p.v. sec opwek en uitdagingen netcongestie).	1. Onzekerheden rondom netcongestie kunnen het tempo waarin ambities worden gerealiseerd, beïnvloeden.
	2. <i>Maatschappelijk vastgoed</i> : oorspronkelijke ambitie van 2050 aanhouden i.p.v. 2040.	2. Mogelijkheid om investeringen te spreiden en meer revenuen vanuit revolverend fonds te benutten.	2. Recentelijk vastgestelde beleidsambities zijn kort na vaststelling niet meer actueel; het is sterk de vraag of financiële tekorten hiermee worden opgelost.
	3. <i>Maatschappelijk vastgoed</i> : afstoten eigen vastgoed.	3. Besparing door verkleinen eigen duurzaamheidsopgave; verduurzaming op te pakken door nieuwe eigenaren.	3. Afwenteling stadsbrede opgaven op derden; loslaten voorbeeldfunctie.
7. Binnenstad	1. Afslanken programma, bijv. door herinrichting Grote Markt niet te doen.	1. Directe besparing c.q. lastenverlichting.	1. Negatief effect op outcome (o.a. rader: leefklimaat). Door demping investeringsniveau kan Dordrecht achter (gaan) lopen op concurrerende steden.

	Bijsturingsmogelijkheid	Kansen	Risico's
	2. Business case parkeren in samenhang met het programma.	2. Een deel van de lasten wordt gedragen door de parkeerexploitatie.	2. Parkeerexploitatie moet lasten kunnen dragen, mogelijk in combinatie met mobiliteitsmaatregelen.
	3. Strategischer aanhaken op ontwikkelingen in de binnenstad.	3. Realiseren programmadoelen zonder budgetten vanuit het programma zelf hiervoor aan te hoeven wenden.	3. Vergt flexibiliteit in de aanpak en de programmaorganisatie.

Figuur 5. Overzicht bijsturingsmogelijkheden per programma.

Hierna geven we per programma een reflectie op de bijsturingsmogelijkheden.

Stadsas

Het programma Stadsas raakt de kern van het belang van de Agenda 2030: de groei van de stad. De verdien capaciteit van de stad is gekoppeld aan deze groei van de stad. Met name in dit programma zit een grotere woningbouwopgave. Dat is een cruciale randvoorwaarde om de groei en ontwikkeling van de stad mogelijk te maken. Als er aan de kern van het programma wordt gesleuteld, dan wordt er gesleuteld aan de kern van het 'tandwiel'. Uiteraard kan hier politiek-bestuurlijke heroverweging op plaatsvinden, maar dan wordt er wel afscheid genomen van de intentie van de agenda.

Belangrijke bijsturingsmogelijkheden zitten in het verder genereren van cofinanciering voor de langetermijnuitvoering. Door nu te stoppen of verder af te slanken, worden die mogelijkheden beperkter. Tegelijkertijd kent het programma een grote verdichtingsopgave; dat is ruimtelijk complex. Het is mogelijk om politiek-bestuurlijk te heroverwegen hoe je als stad wilt groeien en wat dat betekent voor je woningbouwopgave. Verkend kan worden of er ook andere locaties binnen de gemeentegrenzen geschikt(er) zijn voor het (sneller) gerealiseerd krijgen van woningbouw.

Stadspark

Het grootste risico van afslanken/bijsturen is dat de samenhang van de groenstructuren afneemt en er geen samenhangend Stadspark XL ontstaat. Er vindt op dit moment een herijking plaats. Bij deze herijking is het verstandig om af te wegen of Dordrecht wil vasthouden aan het idee van een Stadspark als samenhangend geheel óf dat de opgave wordt verdeeld in onderdelen, in segmenten waarbij je de uitvoering faseert en laat afhangen van middelen die je echt hebt om te ontwikkelen, onderhouden en vervangen. Een andere bijsturingsmogelijkheid zien we in het meer aansluiten op aanpalende ontwikkelingen, zoals verdichting aan de randen van de groenstructuren.

Ruimte voor Banen

Het programma is al verder in uitvoering en (geplande) besteding. We zien hier weinig noodzaak en mogelijkheden tot bijsturing anders dan het verbreden en leren van de inzet binnen het programma. De aanpak en de instrumentaria die binnen het programma worden ontwikkeld kunnen breder ingezet worden in andere programma's en ontwikkelingen, zoals de Oude Lijn, Binnenstad en ter versterking van de economische structuur.

Dordts Leerprogramma

Het programma is al verder in uitvoering en (geplande) besteding. Bijsturing is mogelijk maar dit raakt direct de inzet op de kern op het programma. Tot 2030 kunnen de mogelijkheden worden bekeken om de financiering te herverdelen tussen scholen. Een belangrijke bijsturingsmogelijkheid zien we in het borgen van de aanpak na 2030. Het programma wordt tot die tijd gefinancierd vanuit een tijdelijke impuls. Als je deze aanpak door wilt zetten, vraagt dat om structurele middelen en een perspectief op hoe je daar als gemeente mee om wilt gaan.

Glansrijke Toekomst

Dit programma is pas kort begonnen in de uitvoering. Een belangrijke ontwikkeling is de (mogelijke) komst van de Wet van school naar duurzaam werk, waaraan ook Rijksmiddelen verbonden zijn. We zien in het kader van bijsturing de mogelijkheid om het programma te koppelen aan de implementatie en uitvoering van de wet, en te bekijken wat dit betekent voor de benodigde middelen vanuit het programma.

Duurzame Stad

Het programmaonderdeel zonopwek is al verder in de uitvoering en vanuit het programma is er behoefte aan een inhoudelijke scopewijziging: van sec opwek naar integrale energiesystemen. In de beleidsontwikkeling is duidelijk gemaakt dat er - naast investeringen in zonne-energie - investeringen nodig zijn in windenergie, energieopslag en warmtenet in deze nieuwe fase van de energietransitie. Een bijsturingsmogelijkheid is het vergroten van de samenhang tussen dit programma(onderdeel) en de staande uitvoering (en middelen) voor de energietransitie vanuit het programma Klimaatneutraal 2040. Dit vergt een afweging ten aanzien van het tempo (2040 of 2050) en de middelen die worden ingezet.

Binnenstad

Een belangrijke bijsturingsmogelijkheid is het onderbrengen van investeringen bij exploitaties, specifiek de parkeer-exploitatie. Deze ontwikkeling wordt al ingezet door de herijking van het programma. Op deze manier hoeven niet alle investeringen vanuit (de budgetten van) het programma te worden gedaan. We zien ook nog een inhoudelijke bijsturingsmogelijkheid in het voldoende organiseren van 'reuring' in de binnenstad. Gelet op ontwikkelingen in de retail, en een toenemende internetverkoop, zien we ook de mogelijkheid om de mix met woningbouw te versterken, o.a. door het transformeren van bestaande functies in de binnenstad naar woningen.

Ontwikkelrichtingen op de strategie van de Agenda 2030

In deze paragraaf wordt geadviseerd over ontwikkelrichtingen waarbij meer fundamenteel en strategisch, op hoofdlijnen kan worden bijgestuurd op de Agenda en de daarin opgenomen ambities voor het geval binnen de Agenda financiële ruimte moet worden gecreëerd. Dit is een fundamenteelere vorm van bijsturen omdat hiermee bijgestuurd wordt op de ambities van en de samenhang in de Agenda. De ontwikkelrichtingen bieden de mogelijkheid om binnen de Agenda te prioriteren en financiële ruimte te creëren. De ontwikkelrichtingen worden kwalitatief geduid. Een financiële duiding van de ontwikkelrichtingen wordt door de ambtelijke organisatie opgepakt.

Wij adviseren de volgende ontwikkelrichtingen:

1. Primaire focus op centraal doel: Centraal staat het doel om het aantal inwoners in de stad te laten groeien zodat de draagkracht voor voorzieningen toeneemt en deze behouden kunnen blijven.

Wij adviseren te focussen op wat als centraal doel is geformuleerd, namelijk het aantal inwoners laten groeien zodat de draagkracht voor voorzieningen toeneemt en deze behouden kunnen blijven. Dan gaat het over draagkracht in de zin van inwoners die gebruikmaken van voorzieningen, maar ook over draagkracht van de stad omdat groei bijdraagt aan een meer solide financiële basis van de stad. Dit betekent dat:

- Die onderdelen die direct en concreet bijdragen aan de groei van het aantal inwoners prioriteit hebben.
- Andere onderdelen worden heroverwogen en/of getemporiseerd.
- Waarbij afwegingsfactoren zijn: de mate waarin de bijdrage aan het tandwiel is onderbouwd, cofinanciering is georganiseerd, realisatie op korte termijn is voorzien/realistisch is en overige (structurele) financiële consequenties zijn gedekt.

In de agenda is niet nader gepreciseerd met welke inwoners Dordrecht wil groeien, hoe die groei er uit moet zien. Het ligt voor de hand specifiek aandacht te hebben voor 'groene' groei, in de zin van jongvolwassenen. Dat kunnen

jongeren zijn die in Dordrecht zijn opgegroeid en een woning in Dordrecht zoeken (of anders Dordrecht verlaten) en die van buiten Dordrecht komen en graag willen wonen in stedelijk gebied nabij OV-knooppunten.

2. Middelen agenda additioneel inzetten voor verbeteringen in de structuur van de stad

De middelen, verkregen uit de opbrengst van de verkoop van de Eneco-aandelen, zijn unieke incidentele middelen. Wij adviseren deze middelen in te zetten voor het voor de lange termijn verbeteren van de stad. Niet in de plaats van middelen die regulier vanuit bestaande budgetten gefinancierd zouden worden of ter vervanging van wat reeds (kan worden) verkregen Rijksmiddelen of overige (eigen) middelen. Dit betekent dat:

- Gefocust wordt op die interventies die de fysieke of sociaalmaatschappelijke structuur van de stad verbeteren.
- Wat normaal vanuit Rijksmiddelen of overige middelen (inclusief eigen middelen) wordt gefinancierd, niet (meer) vanuit de middelen van de Agenda wordt gefinancierd.
- De middelen niet worden ingezet om tekorten in de gemeentebegroting te dichten (investeringsmiddelen niet inzetten om structurele tekorten op te vangen).

3. Verdien capaciteit vergroten

Wij adviseren de verdien capaciteit in de Agenda te vergroten. Dat houdt in dat versterkt moet worden ingezet op het genereren van meer baten binnen de Agenda. Daarmee wordt de financiële haalbaarheid van de programma's versterkt, bij voorkeur op die onderdelen die bijdragen aan het realiseren van het centrale doel. Dit betekent dat:

- De programmering binnen programma's wordt aangepast, met het oog op het vergroten van de baten.
- Onderdelen worden toegevoegd aan de Agenda (faciliterend aan de Agenda) die de verdien capaciteit vergroten, zeker als die bijdragen aan de (versnelde) inwonersgroep.
- Prioriteit wordt gegeven aan die onderdelen waarvoor cofinanciering wordt verworven en/of partners mee investeren.

We hebben voor de Agenda en de programma's verkend wat deze ontwikkelrichtingen kunnen betekenen. Hierna lopen we programma's langs.

Stadsas

In de Stadsas vindt in de grootste mate de beoogde woningbouw plaats. Het vervult een cruciale rol in de realisatie van het centrale doel en verdient daarmee prioriteit. Tegelijkertijd zijn binnen dit programma de grootste tekorten zichtbaar. Dit leidt tot de politiek-bestuurlijke vraag hoeveel Dordrecht overheeft voor de Stadas. Te beginnen bij het Maasterras waarvoor op dit moment de ruimtelijke besluitvormingsprocedure in voorbereiding is. Daarbij moet de financiële haalbaarheid van de gebiedsontwikkeling worden onderbouwd. Dat proces loopt en komt dit voorjaar tot een raadsvoorstel. Voor de zomer 2025 wordt duidelijk in welke mate het Rijk middelen ter beschikking stelt ten behoeve van de Zwijndrechtse brug.

Voortvloeiend uit de ontwikkelrichtingen zien wij de volgende bijsturmingsmogelijkheden ten aanzien van de Stadsas die bijdragen aan het optimaal realiseren van het centrale doel:

- Herdefinieer het programma Stadsas. Herijk de ambities waarbij gefocust wordt op inwonersgroei. Prioriteer in de planning waarbij er drie onderdelen te onderscheiden zijn: Maasterras, stationsgebonden verstedelijking en Amstelsloot. Houd middelen beschikbaar voor de cofinanciering MIRT. Weeg op het moment dat het Rijk duidelijkheid geeft over de brug af of de benodigde investering proportioneel is ten opzichte van de structuurverbetering die die investering met zich meebrengt en de noodzakelijkheid van die investering voor het realiseren van de inwonersgroei.
- De financiële haalbaarheid van het programma kan worden versterkt door aan de volgende knoppen te draaien:
 - o Programma: meer woningbouw, invulling economisch programma, minder betaalbare woningbouw, bijstelling kwaliteitsniveaus.
 - o Meer cofinanciering.
 - o Bijstelling op het infrastructurele onderdelen.

- Parkeren onderdeel laten zijn van een stadsbrede parkeerexploitatie. Regulier worden parkeervoorzieningen, inclusief de initiële investeringen, gedekt vanuit de parkeerinkomsten. Dit wordt ondergebracht in een stadsbrede parkeerexploitatie. Als uiterste redmiddel wordt een onrendabele top gedekt vanuit de gebiedsontwikkeling.
- Verbreed de scope voor woningbouw door (meer) woningbouw mogelijk te maken:
 - o In de spoorzone.
 - o Overig binnenstedelijk (zie ook programma binnenstad).
 - o In en aan de grenzen van het beoogde stadspark.
 - o Aan de grenzen van de stad.

Dit zijn zoekrichtingen, aangezien het nadere ruimtelijke afweging vergt en mogelijk ook afstemming met de provincie.

Indien wordt vastgehouden aan het realiseren van het Stadspark, dan biedt dat de basis om de Stadsas versterkt stedelijk in te vullen (verkennen verdere intensivering bebouwing, inclusief hoogbouw) (zie programma Stadspark).

- Voordeel van deze bijsturing is dat zo optimaal mogelijk wordt ingezet op het binnenhalen van cofinanciering in combinatie met een focus op het centrale doel. Nadeel is dat de middelen beperkt zijn en ervoor gewaakt moet worden dat het een open-eindefinanciering wordt. Daarom is het raadzaam een maximum te stellen aan wat Dordrecht bijdraagt aan de gebiedsontwikkeling (met als sturingsmiddel de eerdergenoemde knoppen) in combinatie met een te hanteren minimum kwaliteitsniveau. Zo nodig moet verder worden gefaseerd. Financiële bijsturing zal vooral de kwaliteit van de leefomgeving (leefklimaat) en de infrastructuur raken.

Ten aanzien van het *Stadspark* zien we de volgende mogelijkheden:

- Kiezen voor:
 - o Een stedelijke groenvoorziening in combinatie met het verder verstedelijken van bijvoorbeeld de Stadsas en bestaande stad óf
 - o Loslaten Stadspark en middelen inzetten op vergroening gebiedsontwikkelingen (zoals Stadsas en in binnenstad) en bestaande stad.
- Het voordeel van de eerste optie is dat de bijdrage aan de groenstructuur robuuster is en waar mogelijk op andere plekken intensiever wordt gebouwd (grotere groei). Het nadeel is dat met de huidige ontwikkelingen de realisatie van een integraal park al onder druk staat en de belangrijke infrastructurele verbindingen uit het programma zijn/worden gehaald. Het voordeel van de tweede optie is dat deze bijdraagt aan de haalbaarheid van andere programma's en groen dicht bij wonen wordt gerealiseerd. Het nadeel is dat bijvoorbeeld klimaatadaptieve maatregelen alsnog een plek moeten krijgen in de stad en vergroening niet altijd binnen bestaande gebied(s-ontwikkeling)en mogelijk is.
- Indien voor de eerste optie wordt gekozen, achten wij het aanvullend mogelijk:
 - o Om minder in te zetten op sportvoorzieningen, gelet op de beperktere aansluiting op het centrale doel.
 - o Om in/aan de randen van het park woningbouw toe te staan.
- Deze ontwikkelrichting, en vooral de eerste optie, zal vooral de kwaliteit van groen in de leefomgeving (leefklimaat) raken.

Ten aanzien van *Ruimte voor Banen* zien we de volgende mogelijkheden:

- De reeds aangegane business cases uitvoeren in combinatie met het versterken van Stadsas en Binnenstad.
- Daarbij focussen op het acquireren van stedelijke banen, zoals dienstverlening, en kansen in de maritieme sector. Met een fysieke focus op de Stadsas en de Binnenstad. Sommige bedrijven zitten het liefst zo dicht mogelijk bij een OV-knooppunt. Andere bedrijven zitten juist graag in een binnenstedelijke omgeving.
- Met deze aanpak wordt versterkt aangesloten op de reeds ingeslagen weg van dit programma. Nadeel is dat investeringen in werklocaties op andere plekken in de stad vanuit andere middelen moeten worden gefinancierd.
- Deze ontwikkelrichting zal vooral het ondernemerschap raken.

Ten aanzien van *Dordts Leerprogramma* zien we de volgende mogelijkheden:

- Dit programma ziet vooral op de versterking van kinderen en minder direct op inwonersgroei. Hierop inzetten zorgt er wel voor dat de (toekomstige) inwoners van de stad sterker zijn en beoogd meer draagkracht.
- Echter, hiervoor zijn structurele activiteiten nodig. Het alleen voor een beperkt aantal jaren inzetten op onderwijs-tijdverlenging, zet voor de lange termijn weinig zoden aan de dijk. De komende periode moet uit de resultaten blijken of de huidige inzet effectief is. Als deze effectief blijkt, moet de onderwijstijdverlening structureel worden ingebed in het regulier onderwijsbeleid.
- Hierbij moet worden aangesloten op (de financiering vanuit) het Nationaal Programma Dordt West (en (heel) eventueel aanvullende Rijksmiddelen). Een mogelijke inhoudelijke aanscherping = blijven vasthouden aan de focus op taal en rekenen.
- Dit betekent dat de bestemde middelen vanuit de Agenda tot 2030 worden ingezet waarbij in de komende jaren de structurele financiering, bij aangetoonde effectiviteit, wordt geregeld.
- Voordeel is dat op deze manier de onderwijstijdverlenging structureel van aard wordt. Als deze financiering echter niet wordt gevonden, houdt deze inzet op waardoor je inboet op menselijke kapitaal en kennisinfrastructuur. In deze richting ligt ook de fundamentele keuze besloten dat de gemeente onderwijs tot haar verantwoordelijkheid rekent. Met het oog op de Agenda heeft Dordrecht daarvoor gekozen. Als daarvan wordt afgeweken, kan er ook meer fundamenteel voor worden gekozen geheel te stoppen met onderwijstijdverlenging; het is aan het Rijk om dit te doen of anders niet.
- Deze ontwikkelrichting zal vooral het menselijk kapitaal raken.

Ten aanzien van *Glansrijke Toekomst* zien we de volgende mogelijkheden:

- Voor Glansrijke Toekomst geldt ook dat het gaat om structurele activiteiten gericht op het sterker maken van jongeren. Daarbij moet worden opgemerkt dat dit programma is ontwikkeld naar een netwerk- en procesaanpak.
- De inhoud van het programma sluit goed aan op het Wetsvoorstel van school naar duurzaam werk (en breder het sociaal domein). Zet dit programma om naar de voorbereidingen op, implementatie en uitvoering van deze wet en zet daartoe alleen de middelen in die daarvoor vanuit het Rijk komen. De middelen vanuit de Agenda kunnen de komende periode worden ingezet om het opgebouwde netwerk en proces in stand te houden en te versterken en de implementatie voor te bereiden.
- Voordeel is dat hierdoor een structurele inzet structureel gefinancierd gaat worden. Nadeel is de afhankelijkheid van de voortgang van de behandeling van het wetsvoorstel en de Rijksmiddelen. De uiteindelijke inzet zal moeten worden af- en bijgesteld op de te ontvangen Rijksmiddelen en eventuele middelen vanuit het sociaal domein. Wetende dat binnen het sociaal domein veelal reeds sprake is van kostenstijgingen.
- Deze ontwikkelrichting zal vooral het menselijk kapitaal raken.

Ten aanzien van *Duurzame Stad* zien we de volgende mogelijkheden:

- Herdefinieer de ambities van het programma en wel: gericht op duurzaam energiesystemen en verduurzaming vastgoed.
- Dit programma heeft de potentie om faciliterend te zijn aan de beoogde groei. Daarvoor is het raadzaam de inzet van dit programma gericht faciliterend in te zetten voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van de Stadsas.
- Gemeenten hebben van het Rijk middelen ontvangen ten behoeve van de energietransitie. Er kan voor worden gekozen om deze eerst en primair in te zetten ten behoeve van duurzame energiesystemen. Oftewel: dit onderdeel van de Agenda inbedden in het reguliere programma Energietransitie.
- Ten aanzien van investeringen in het verduurzamen van het vastgoed, ligt het voor de hand om uit te gaan van een kostendekkende huur. Dan is geen of beperkte inzet vanuit de agendamiddelen nodig; mogelijk alleen daar waar onrendabele toppen te groot zijn en/of een overgangsregeling moet worden afgesproken.
- Gelet op de uitvoerbaarheid en spreiding van de lasten, kan worden gekozen voor 2050 als horizon in plaats van 2040. Nog los van de eigen benodigde capaciteit is het - kijkend naar de capaciteitsproblemen op de markt - de vraag of 2040 sowieso haalbaar is.

- Voordeel is dat hiermee, wat betreft de inhoudelijke focus, wordt aangesloten op het lopende traject van de herijking van dit programma en dat direct wordt bijgedragen aan het centrale doel van de Agenda. Nadeel is dat afspraken met gebruikers van vastgoed mogelijk moeten worden aangepast; dat kan leiden tot discussies en verzet.
- Deze ontwikkelrichting zal vooral leefklimaat in de zin van duurzaamheid raken.

Ten aanzien van *Binnenstad* zien we de volgende mogelijkheden:

- Herdefinieer de ambities van het programma en wel: gericht op structuurversterking, levendigheid (aanbod) en aantrekkelijkheid (groen/openbare ruimte). Ent het programma op het dekken van onrendabele toppen. Zet in op structuurversterking, prioritair daar waar wonen deel van de ontwikkeling uitmaakt. Dat betekent wonen systematisch en organisatorisch deel laten uitmaken van alle ontwikkelingen in de binnenstad. Dit maakt het ook mogelijk om (her)ontwikkelingen in te zetten waarbij retail, horeca, wonen en werken worden gecombineerd op die plekken die bijdragen aan een rendabele parkeerexploitatie. Daarmee aansluitend op de ontwikkelrichting bij Stadsas om breder te kijken naar mogelijkheden om meer woningbouw op andere plekken te realiseren, in dit geval in en aan de randen van de binnenstad.
- Parkeren onderdeel laten zijn van een stadsbrede parkeerexploitatie. Regulier worden parkeervoorzieningen, inclusief de initiële investeringen, gedekt vanuit de parkeerinkomsten. Dit wordt ondergebracht in een stadsbrede parkeerexploitatie. Als uiterste redmiddel wordt een onrendabele top gedekt vanuit de gebiedsontwikkeling.
- Levendigheid vergt een structurele inzet. Deze wordt in andere binnensteden veelal gefinancierd door bijdragen vanuit bijvoorbeeld (het een-op-een doorzetten van) reclamebelasting of door middelen die reeds via het Ondernemersfonds worden verworven.
- Voordeel is dat versterkt wordt ingezet op het centrale doel alsook op levendigheid in de binnenstad; dat helpt voor de aantrekkelijkheid van wonen in Dordrecht.
- Deze ontwikkelrichting zal vooral ondernemerschap en leefklimaat raken.

Aanbevelingen

Op basis van de conclusies en het advies ten aanzien van de ontwikkelrichtingen komen we tot de volgende aanbevelingen binnen de kaders van de agenda:

1. Met de programma's wordt aan de knoppen gedraaid die in lijn met de maatschappelijke business cases de verdiencapaciteit van de stad doen toenemen. Zet daarom de programma's door en neem de beschreven bijsturingsmogelijkheden in overweging. Maak de impact van de herijkingen op de beoogde maatschappelijke outcome en het totaal van het tandwiel inzichtelijk.
2. Indien binnen de Agenda 2030 financiële ruimte moet worden gecreëerd, werk dan de beschreven ontwikkelrichtingen uit en implementeer deze.
3. Bepaal of de horizon van de Agenda in 2030 ligt. Het ligt voor de hand deze te herijken, gelet op de doorlooptijd van de programma's en de maatschappelijke outcome die zich veelal op de langere termijn laat zien.
4. Stel bij alle programma's een meerjarenbegroting tot en met 2030 op. Breng in beeld hoe structurele kosten, voortvloeiend uit de programma's, en eventuele toekomstige vervangingsinvesteringen worden gedekt.
5. Versterk de samenhang tussen de programma's. Investeer als programmamanagement, directie, college en raad in het volgen van de programma's, wat maatschappelijke ontwikkelingen en (aanpassingen en uitvoering van) de programma's betekenen voor de Agenda en het tandwiel in zijn geheel alsook het vieren van tussentijdse resultaten.
6. Versterk daartoe de agendabrede sturing. Bovenop de programmasturing moet de sturing op het geheel van de Agenda en de samenhang tussen de programma's worden geïntensiveerd. Hiervoor is een rol weggelegd voor de directie of een in te stellen ambtelijke stuurgroep alsook het college of een in te stellen bestuurlijke stuurgroep.

7. Vul de monitoring van de Agenda 2030 aan met de databronnen die in het kader van deze tussenevaluatie op de variabelen zijn toegevoegd. Benut de aangevulde monitoring om te reflecteren op en te leren binnen en tussen de programma's.

Onderzoeksrapport

1. Onderzoeksverantwoording

1.1. Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt.

In hoeverre neemt de verdien capaciteit van de stad toe door uitvoering van de zeven investeringsprogramma's?

Om deze basisvraag te kunnen beantwoorden, zijn vier deelvragen geformuleerd:

1. Waar staat elk programma, in zowel realisatie als kostenontwikkeling?
2. Gaan de doelstellingen met betrekking tot input, throughput, output en outcome bereikt worden?
3. Welke relevante ontwikkelingen (landelijk, regionaal lokaal) hebben zich in de tussentijd voorgedaan en zijn de eerste gedane aannames dan nog valide?
4. Waar en hoe is het logisch en verstandig om zo nodig bij te sturen? (in lijn met motie M15B: wat zijn kansen en/of risico's bij het stoppen of afslanken van de investeringsprogramma's?)

De vier deelvragen vormen de structuur van de volgende hoofdstukken waarin elk programma afzonderlijk wordt langsgelopen. De hoofdvraag is aan bod gekomen in de bestuurlijke nota.

1.2. Aanpak

Dit onderzoek is uitgevoerd via de volgende stappen:

- **Start.** In een startgesprek met de concerndirectie, de ambtelijk begeleiding van de tussenevaluatie en de bij de programma's betrokken programmamanagers is de aanpak van het onderzoek vastgesteld. Er zijn werkafspraken gemaakt over het aanleveren van documenten en over het uitnodigen van ambtelijk betrokkenen voor de oriënterende gesprekken en de werksessies. Deze aanpak is vervolgens in een startgesprek met het college van B&W besproken en vastgesteld.
- **Documentenstudie en oriënterende gesprekken.** Het inhoudelijke onderzoek is gestart met het bestuderen van documenten. De focus lag hierbij op het raadsvoorstel, informatie over de programma's en de onderliggende maatschappelijke business cases (MBC's), en voortgangsrapportages over de uitvoering van de programma's tot nu toe. Aan de hand van de inzichten uit de documentenstudie is een oriënterend gesprek gevoerd met enkele direct betrokkenen bij de programma's. In deze gesprekken is stilgestaan bij de uitgangspunten (MBC's) bij het programma, de opzet en de uitvoering, en relevante ontwikkelingen die hiervan op invloed zijn (geweest).
- **Werksessies per programma (inclusief casus) en bestuurlijke ronde.** Vervolgens vond per programma een verdiepende werksessie plaats waarvoor een nog bredere vertegenwoordiging per programma is uitgenodigd. Hier is verdiepend stilgestaan bij de MBC's, de financiële en inhoudelijke stand van zaken, relevante ontwikkelingen en (eventuele) bijsturingsmogelijkheden. Voor de programma's Stadsas, Ruimte voor Banen, Dordts Leerprogramma, Duurzame Stad en Binnenstad is ook ingezoomd op een concrete casus om meer gevoel te krijgen bij en duiding te geven aan de mechanismen onder het programma. Per programma zijn ook de beelden opgehaald van de verantwoordelijk portefeuillehouder vanuit het college. Over het geheel van de Agenda 2030 zijn ook de burgemeester, de gemeentesecretaris en de stadscontroller geïnterviewd.
- **Rapportage.** Het geheel aan opgedane inzichten is verwerkt tot het voorliggende conceptrapport.

1.3. Leeswijzer

Bestuurlijke nota.

Onderzoeksrapport:

- Hoofdstuk 1. Onderzoeksverantwoording.
- Hoofdstukken 2 t/m 8. Reflectie op uitgangspunten en stand van zaken per programma.
 - o Hoofdstuk 2. Stadsas.
 - o Hoofdstuk 3. Stadspark.
 - o Hoofdstuk 4. Ruimte voor Banen.
 - o Hoofdstuk 5. Dordts Leerprogramma.
 - o Hoofdstuk 6. Glansrijke Toekomst.
 - o Hoofdstuk 7. Duurzame Stad.
 - o Hoofdstuk 8. Binnenstad.
- Hoofdstuk 9. Tandwiel.

2. Programma 1 | Stadsas (voorheen Spoorzone)

2.1. Raadsbesluit en MBC

2.1.1. Raadsbesluit

In 2019 hebben Dordrecht en Zwijndrecht samen een ambitiesdocument voor de Spoorzone Dordrecht-Zwijndrecht opgesteld. Hierin zijn vijf ambities vastgelegd:

1. Bijdragen aan de woonopgave in de Drechtsteden en Zuid-Holland.
2. Groei van banen en het versterken van de economische positie.
3. Maximaal verbinden van wijken en opheffen van ruimtelijke barrières.
4. Benutten van het openbaar vervoer (OV) als drager van de verstedelijking en de economie.
5. Een duurzame, gezonde en klimaatbestendige stad.

In Dordrecht is vervolgens begin 2020 gestart met het maken van een integrale ontwikkeling voor de Dordtse Spoorzone in samenwerking met een architectenbureau. In deze ontwikkeling zijn de vijf ambities op kwalitatief hoogwaardige wijze ruimtelijk vertaald naar de context van Dordrecht. De visie maakt duidelijk dat het in de Dordtse Spoorzone mogelijk is om ruim 6.000 woningen binnenstedelijk toe te voegen, ruimte te bieden aan 2.400 arbeidsplaatsen en tegelijkertijd een kwalitatief hoogwaardige woonomgeving te realiseren. De gemeenteraad stelt in maart 2021 deze ontwikkeling Dordtse Spoorzone vast als het uitgangspunt voor de ontwikkelingen in de komende jaren.

Reservering door raad en cofinanciering

De ambities en de effecten zijn door een extern bureau gekwantificeerd en berekend in de MBC Spoorzone van 22 februari 2021. Vervolgens neemt de raad het besluit om in het kader van de Agenda Dordrecht 2030 € 140 mln te reserveren. Met deze reservering kan, zo staat beschreven, een forse stap worden gezet om het langetermijnperspectief van de ontwikkeling dichterbij te brengen. **Het is niet haalbaar om met deze middelen de visie in zijn geheel te verwezenlijken.** De reservering dient wel als basis voor het gesprek met andere partners om in Dordrecht te investeren. Voor de ontwikkelingen in de Spoorzone wordt ingezet op onder meer bijdragen vanuit het Rijk en de provincie Zuid-Holland.

Opzet MBC

In de MBC is een aantal elementen uitgewerkt, waaronder:

- De beoogde output op het gebied van woningen, banen en vloeroppervlak, uitgewerkt in vijf deelgebieden:
 1. Spuiboulevard & Huis voor Stad en Regio.
 2. Stationsgebied Zuid.
 3. Maasterras.
 4. Leerpark-Gezondheidspark.
 5. Amstelwijk.
- De financiële effecten: de kosten en opbrengsten van de gebiedsontwikkelingen en de bovenplanse investeringen in infrastructuur en openbare ruimte, en de additionele beheer- en onderhoudskosten die ontstaan door areaal-uitbreiding.
- De beoogde (brede) maatschappelijke effecten die gerealiseerd gaan worden, onder andere op het vlak van economie, gemeentelijke inkomsten en agglomeratiekracht.

In figuur 6 hebben we de hoofdpunten uit de MBC in een tabel uitgewerkt. De tabel biedt inzicht in de input/throughput, output en beoogde outcome van alle deelgebieden.

Input/throughput	Output	Outcome
Nominale waarden: • Saldo Grondexploitatie: 0,8 miljoen ◦ Totale kosten voor de gebiedsontwikkeling: (excl. BTW en bodemsaneringskosten, incl. plankosten) voor het bouwprogramma. ◦ Totale opbrengsten van het ruimtelijk programma komt op een kleine 160 miljoen euro (excl. BTW) uit. • Bovenplanse kosten ◦ Investerings (Openbare ruimte + Huis van Stad en Regio + Infrastructuur): 250,2 miljoen ◦ B&O (2021-2050): 88,5 miljoen • Spoorse maatregelen ◦ Investerings: 774 miljoen ◦ B&O (2021-2050): 397,9 miljoen Contante waarden: • Saldo Grondexploitatie: 4,0 miljoen ◦ Totale kosten voor de gebiedsontwikkeling: 117,2 miljoen ◦ Totale opbrengsten: 121,2 miljoen • Bovenplanse kosten ◦ Investerings: 203,9 miljoen ◦ B&O (2021-2050): 41,9 miljoen • Spoorse maatregelen ◦ Investerings: 667,2 miljoen ◦ B&O: 209,4 miljoen	• Netto 4.569 extra woningen waarvan circa 18 procent sociale huur) • 2.125 nieuwe banen. Oftewel ongeveer 1 arbeidsplaats per 30 m². • Circa 62.000 vierkante meter bruto vloeroppervlak voor andere functies • Spuiboulevard & Huis voor Stad en Regio ◦ Intensief stedelijk woonmilieu langs de Spuiboulevard en Schil-West ◦ Verouderde kantoren (Stadskantoor) worden vervangen of getransformeerd ◦ Een nieuw Huis van Stad en Regio ◦ Herinrichting openbare ruimte (o.m. fiets- en looproutes, looptraverse, autoluwe Stationsweg en Johan de Wittstraat) ◦ Verkeersstructuurplan Spuiboulevard • Stationsgebied Zuid ◦ Herinrichting openbare ruimte (o.m. fiets- en looproutes, Weizigtspark, looptraverse) ◦ Woningbouw Thureborg en UWV-kantoor • Maasterras ◦ Transformatie naar een gebied met woningbouw en stedelijk economische functies ◦ De Stadsbrug enkel voor voetgangers, fietsers, lijn- en alarmdiensten ◦ Groene terrassen en tribunes in het Maaspark • Leerpark-Gezondheidspark ◦ Regionale functie voor onderwijs, sport en zorg ◦ Gemengd stedelijk gebied met woningen en andere stedelijke functies ◦ Een nieuw station Leerpark/Gezondheidspark • Amstelwijk ◦ Een nieuw station Amstelwijk ◦ Transferpunt in het mobiliteitsnetwerk ◦ Geluidsscherm A16/N3 Woonbestemming	Economie (gemeentelijk niveau) - Inkomenseffect werkgelegenheid € 48,5 - Winsten ondernemers € 23,3 Gemeentelijke inkomsten - Inkomsten gemeentefonds € 34,5 - Inkomsten OZB belasting € 15,3 Agglomeratiekracht (nationaal) - Consumentensurplus € 8,1 Leefbaarheid en lokale bereikbaarheid - Mobiliteitseffecten nieuwe bewoners € 131,7 - Sociaal-maatschappelijk: groen -€ 17,7 PM - Duurzaamheid/energie/klimaatadaptiviteit +PM - Behoud natuur en open ruimte in het buitengebied +PM Totaal maatschappelijk effect € 243,7 Saldo kosten en baten € 1,8 Verhouding baten en kosten 1,01

Figuur 6. Hoofdpunten MBC (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Focus in deze tussenevaluatie op Stadsas

Zoals figuur 6 laat zien is de MBC breed met een focus op vijf deelgebieden. In deze tussenevaluatie ligt de focus op de *Stadsas*, een onderdeel van de meer omvangrijke MBC. Binnen het programma *Stadsas* vallen de gebiedsontwikkelingen rond het Maas-terras, het station Dordrecht, de knoop Leerpark-Gezondheidspark en de spoorse infrastructuur en nieuwe stations (MIRT-verkenning Oude Lijn). De Spuiboulevard uit de MBC maakt dus geen deel uit van het programma.

Reflectie bredere MBC

Zoals aangegeven, is het niet de bedoeling dat wij een second opinion geven op de MBC. Wel wordt gekeken naar de aannames in de MBC om de oorspronkelijke uitgangspunten onder het programma in beeld te brengen.

We zien dat in de MBC de verschillende onderdelen van de impactketen helder zijn uitgewerkt. De benodigde investeringen, de gewenste output en de beoogde maatschappelijke effecten zijn herleidbaar uitgewerkt en door-gerekend. Wat opvalt, is de hoogte van de beoogde outcome op het gebied van leefbaarheid en lokale bereikbaarheid. De MBC gaat uit van een positief financieel effect van € 131,7 mln, een groot aandeel ten opzichte van het totaal beoogde maatschappelijke effect van € 243,7 mln.

Ook constateren we dat de oorspronkelijke MBC inmiddels achterhaald is, o.a. doordat de budgetten (input) uit de oorspronkelijke MBC niet zijn geïndexeerd. Verder geldt dat we in de werksessie met betrokkenen bij het onderdeel *Stadsas* constateren dat de totale gereserveerde middelen ontoereikend blijken. Zo wordt voor fase 1 van het Maasterras ten tijde van de uitvoering van het onderzoek een tekort ingeschat. Voor fase 2 lijken de tekorten nog verder op te lopen.

Daarnaast zijn meerdere geplande maatregelen, zoals het opheffen van de stamlijn, het verplaatsen van het rangeerterrein, en grote investeringen in een overkluizing, geschrapt of afgeschaald. Het Maaspark wordt mogelijk geen groen park met parkeergarages, maar een eenvoudigere, kleinere inrichting. Ook andere maatregelen, zoals de stationsomgeving en een overkluizing, zijn afgeschaald. In paragraaf 2.2.2. gaan we verder in op de verschillen tussen de maatregelen die in de oorspronkelijke MBC zaten en de maatregelen die momenteel nog deel uitmaken van het investeringsprogramma.

2.1.2. Vergelijking scope MBC en programma Stadsas

In deze paragraaf staan we stil bij wat er in de *brede* MBC is opgenomen en wat er binnen de scope van het programma Stadsas is geland. De bevindingen van deze vergelijking zijn besproken in de werksessie en waar nodig aangepast en aangevuld.

Spuiboulevard & Huis voor Stad en Regio

Het deelgebied Spuiboulevard & Huis voor Stad en Regio maakt geen deel uit van het programma Stadsas en is een zelfstandige gebiedsontwikkeling geworden. De Spuiboulevard & Huis voor Stad en Regio (nu Dordthuis) kennen een andere governance, projectorganisatie en financiering. Dit deelgebied wordt daarom niet meegenomen in deze tussenevaluatie.

Stationsgebied Zuid

Voor het deelgebied Stationsgebied Zuid geldt dat alle beoogde maatregelen nog steeds deel uitmaken van het investeringsprogramma. Er zijn wel twee maatregelen toegevoegd aan het investeringsprogramma: dit geldt voor de ontwikkeling van het Baerleplantsoen 26/Woonbron en voor de herinrichting wegvak richting Toulonselaan. Deze beide maatregelen hadden geen plek in de oorspronkelijke MBC, maar staan wel vermeld in het programmaplan van 2024.

Maasterras

Voor het deelgebied Maasterras geldt dat de meeste beoogde maatregelen nog steeds deel uitmaken van het investeringsprogramma. Wel geldt voor de beoogde maatregel 'Twee parkeergarages/mobiliteit hubs in fase 1 en nog een in fase 2' dat één garage al wel onderdeel was van de MBC, maar dat de andere parkeergarage/mobiliteit hub later is toegevoegd aan het investeringsprogramma, voor het deel dat nodig is voor de gebiedsontwikkeling.

Leerpark-Gezondheidspark

Voor het deelgebied Leerpark-Gezondheidspark geldt dat de maatregelen uit de oorspronkelijke MBC nog steeds deel uitmaken van het programma in het deelgebied Knoop Leerpark-Gezondheidspark. Er zijn nog twee aanvullende maatregelen toegevoegd: het realiseren van een mobiliteitshub en het realiseren van een goede inpassing van het station op de woningbouwontwikkeling en de openbare ruimte. De gebiedsontwikkeling van het Gezondheidspark zelf maakt geen deel uit van de Stadsas.

Amstelwijk

Voor het deelgebied Amstelwijk geldt dat alle maatregelen uit de oorspronkelijke MBC nog steeds deel uitmaken van het investeringsprogramma. Er zijn ook geen verdere maatregelen toegevoegd aan dit deelgebied.

Spoorse infrastructuur en aanpassing station Dordrecht en nieuw station Leerpark-Gezondheidspark (MIRT-verkenning Oude Lijn).

Het traject van de MIRT-verkenning staat in het programmaplan expliciet benoemd als ontwikkeling. Dit geldt niet voor de oorspronkelijke MBC. Dit traject werd in de MBC wel benoemd bij de spoorse maatregelen, en maakte daardoor al deel uit van de oorspronkelijke MBC: "De spoorse maatregelen op de Oude Lijn voor het Dordtse deel zijn voor de realisatie van de Spoorzone zeer wenselijk. Om deze reden zijn de kosten hiervan in beeld gebracht. De eindtabel geeft niet de spoorse maatregelen weer omdat de opwaardering van de Oude Lijn een volledige integrale realisatie vereist van Leiden tot Dordrecht. Pas dan renderen de maatschappelijke baten optimaal."

2.2. Stand van zaken deelprogramma

2.2.1. Inhoudelijke voortgang

Op basis van het programmaplan Stadsas en de meest recente voortgangsrapportage (beide daterend uit 2024), is inzichtelijk gemaakt waar het programma Stadsas nu staat. Het is goed om aan de voorkant te benadrukken dat betrokkenen aangeven dat er in 2025 wordt gewerkt aan een geactualiseerde versie van het programmaplan uit 2024.

Om de vastgestelde ontwikkelvisie van maart 2021 uit te werken naar concrete plannen en investeringsvoorstellen voor de verschillende ontwikkelgebieden, stelt de raad in oktober 2021 voorbereidingsbudgetten beschikbaar voor de Dordtse Spoorzone en haar ontwikkelgebieden. Relevante raadsbesluiten in chronologische volgorde zijn:

- Raadsbesluit beschikbaar stellen van uitvoeringsbudget en krediet voor het Zuidelijk Stationsgebied (september 2021).
- Raadsbesluit beschikbaar stellen van een voorbereidingskrediet Maasterras Dordrecht CS (oktober 2021).
- Raadsbesluit beschikbaar stellen van krediet inzake aankoopvoorstel Weeskinderendijk 43 i.h.k.v. de Wet voorkeursrecht gemeenten (Wvg) (februari 2022).
- Raadsbesluit beschikbaar stellen krediet t.b.v. verwervingen in het plangebied Weeskinderendijk Dordtse Spoorzone (februari 2022).
- Raadsbesluit toepassen Wvg op het Maasterras Weeskinderendijk-west in het plangebied Weeskinderendijk Maasterras Dordtse Spoorzone (juli 2022).
- Raadsbesluit beschikbaar stellen van een voorbereidingsbudget voor het van Baerleplantsoen 26 Dordtse Spoorzone (november 2022).
- Raadsbesluit aanvullend uitvoeringsbudget voor Entreegebouw/fietsenstalling station Dordrecht (november 2022).
- Raadsbesluit beschikbaar stellen van een voorbereidingsbudget voor Stadsas Dordt en aanvullend budget ten behoeve van verwervingen in het Maasterras (februari 2024).

Met de inzet van deze door de raad beschikbaar gestelde middelen, is gewerkt aan de initiatieffase van de verschillende ontwikkelgebieden *binnen Stadsas*. Daarmee zijn er voor sommige ontwikkelgebieden reeds gronden verworven en/of zijn deelprojecten al in uitvoering gegaan. Eind 2022 zijn de gebiedsontwikkelingen Maasterras, Gebied rondom Centraal Station en Leerpark en de in 2022 gestarte MIRT-verkenning Oude Lijn ondergebracht in dit investeringsprogramma (zie ook paragraaf 2.2.2.)

In 2023 zijn voor het Maasterras fasen I en II de Omgevingseffectrapportage (OER) en het Stedenbouwkundig Masterplan opgesteld. Voor fase I is het ontwerp Bestemmingsplan Maasterras voorbereid en op 12 december 2023 door het college vrijgegeven voor de zienswijzenprocedure. De deelprojecten, behorend tot de gebiedsontwikkeling rondom Station Dordrecht, zijn gecontinueerd (Thureborg, herinrichting Weizigtpark, realisatie Zuidelijke stations-entree/fietsparkeren, voorbereiding fietspad F16, verdichtingsopgave).

Voor de strategische verwerving van het Van Baerleplantsoen 26 is met Woonbron overeenstemming bereikt. Voor de gebiedsontwikkeling Leerpark is een ontwikkelvisie voorbereid. Vervolgens is begin 2024 een startnotitie opgesteld voor het maken van het Omgevingsplan Leerpark-Gezondheidspark.

Daarnaast is in 2023 de MIRT-verkenning Oude Lijn gestart met de 1e fase die heeft geleid tot de Notitie Kansvolle Oplossingen (NKO). Deze notitie is bekrachtigd in het Bestuurlijk Overleg op 12 december 2024. Voor Dordrecht zijn hierin de aanpassing van Station Dordrecht en een nieuw Station Leerpark onderwerp van studie en participatie. Vanuit het programmabureau zijn met succes diverse subsidies aangevraagd en verkregen (Woningbouw op korte termijn Infrastructuur en gebieds- en mobiliteitsbudget NOVEX). De ambtelijke organisatie geeft aan dat er in 2025 gewerkt gaat worden aan het Voorkeursalternatief (VKA). Dit omvat een palet aan investeringen op en rond Dordrecht Centraal. Daarnaast omvat het de komst van een nieuw station nabij het Leerpark.

2.2.2. Financiële stand van zaken

In de MBC is aanvankelijk een totale investering van € 140 mln voorzien. De raad besluit in 2021 om in het kader van de Agenda Dordrecht 2030 € 140 mln te reserveren, gebaseerd op de MBC (zie paragraaf 2.1.1.). Het uitgangspunt was toen al dat deze reservering onvoldoende zou zijn om alle maatregelen uit te kunnen voeren. Deze middelen dienden als belangrijke katalysator om het gesprek aan te gaan over externe financiering. Een groot deel van de kosten zou gedekt moeten worden door het Rijk en de provincie. In de werksessie is aangegeven dat het aantrekken van cofinanciering een opgave is. In de meest recente voortgangsrapportage (zomer 2024) is over Stadsas het volgende opgenomen.

Geactualiseerde financiële informatie	
Totale verwachte kosten	> 140 mln.
Gemeentelijke middelen	(indien relevant gesplitst naar dekkingsbron en splitsen in reserveringen en kredieten/budgetten) 140 mln.
Cofinanciering per partij	Zie onderstaand subsidies met cofinanciering vanuit Reservering Agenda Dordt 2030 Spoorzone.

Overzicht derdengelden/subsidies met cofinanciering vanuit Reservering Agenda Dordt 2030 Spoorzone				Subsidie	Cofin gemeente	Totaal:
WBI subsidie Maasterras	dec-21			€ 4.937.461,87	€ 4.937.461,87	
CoFinVersnellingsmaatregelen 2022 deel Maasterras	jun-22	Maaspark		€ 1.499.595,50	€ 1.985.404,50	€ 3.485.000,00
		Tbv Maasterras	Mobiliteitshub onder Maaspark	€ 13.339.300,00	€ 17.660.700,00	€ 31.000.000,00
		Tbv Maasterras	Snelfietsroute vanaf de groene woon-/fietsbrug	€ 8.218.730,00	€ 10.881.270,00	€ 19.100.000,00
		Tbv Maasterras	Nieuwe fiets/voetgangerstunnel onder spoorbaan	€ 5.542.264,00	€ 7.337.736,00	€ 12.880.000,00
Novex mobiliteitspakket en gebiedsbudget	jun-23	Afscherming A16 West Fase 1(mob)		€ 2.540.000,00	€ 2.540.000,00	€ 5.080.000,00
		Tbv Maasterras	Afscherming A16 Oost Fase 1(mob)	€ 2.540.000,00	€ 2.540.000,00	€ 5.080.000,00
		Tbv Maasterras	Amoveren deel Brugweg M5 (mob)	€ 2.900.000,00	€ 2.900.000,00	€ 5.800.000,00
		Tbv Maasterras	Vrije Busbaan parallel aan spoor en fietspad F16 (mob)	€ 13.070.000,00	€ 13.070.000,00	€ 26.140.000,00
		Tbv Maasterras	Ruimtelijke kwaliteit M5	€ 2.180.000,00	€ 2.180.000,00	€ 4.360.000,00
		Tbv Gebied rondom station Dordrecht	Ruimtelijke kwaliteit versterken door aankoop Woonbron tbv inpassing Metropolietaan fietspad F16 en toevoegen groen aan Weizigtpark	€ 2.180.000,00	€ 2.180.000,00	€ 4.360.000,00
		Tbv Leerpark	Versnellen herinrichting verkeersinfrastructuur tbv ontsluiting nw. HUB	€ 3.630.000,00	€ 3.630.000,00	€ 7.260.000,00
MIRT-verkenning Oude Lijn Knoop Dordrecht		Station Dordrecht		€ 106.100.000,00	€ 23.800.000,00	€ 129.900.000,00
Startbeslissing BOL nov 2022		Station Leerpark		€ 44.000.000,00		€ 44.000.000,00
				€ 212.677.351,37	€ 95.642.572,37	€ 308.319.923,74
				Bijdragen / Subs.	Cofin uit AD 20230 spoorzone	
				Multiplier	2,2	

Gerealiseerde uitgaven				
Actie/activiteit	2021	2022	2023	2024 (t/m maart) (incompleet)
Spoorzone / progr. Stadsas Dordt	€ 264.089	€ 564.234	€ 1.004.442	€ 7.300
Spoorzone/Maasterras	€ 31.500+ € 89.032	€ 482.983	€ 4.940.300	€ 2.925.300
Geb. rondom station Dordrecht (Weizigtpark / v. Baerleplantsoen / Thureborg)	€ 70.131	€ 29.519+ € 64.474	€ 6.116.191	€ 177.364
Geb. ontw. Leerpark/Gezondheidspark	0	0	€ 224.726	€ 0
MIRT-verkenning Oude Lijn			Inbegrepen in progr. Stadsas Dordt	€ 1.980

Geplande uitgaven			
Actie/activiteit	2024	2025	2026
Stadsas Dordt (programma)	€ 1.671.468	€ 195.000	n.t.b.
Gebiedsontwikkeling Maasterras	€ 2.841.180	€ 1.345.000	n.t.b.
Gebied rondom station Dordrecht	€ 430.750	€ 65.000	n.t.b.
Gebiedsontwikkeling Leerpark/Gezondheidspark	€ 681.675	€ 362.500	n.t.b.
MIRT-verkenning Oude Lijn	€ 940.455	€ 200.000	n.t.b.

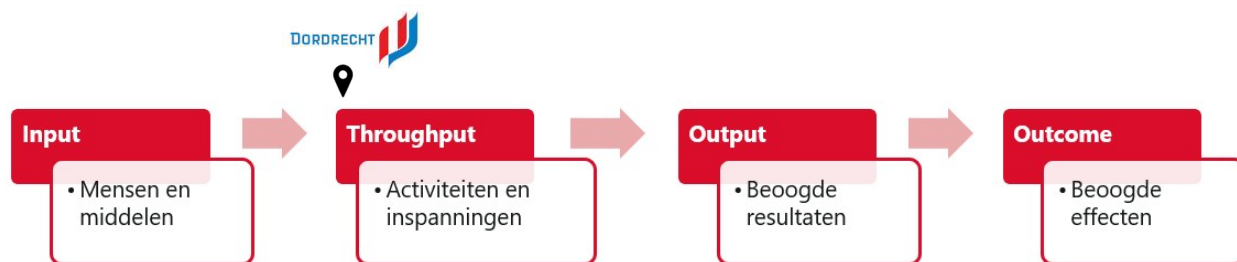
(Voor 2024 Inzet en Out of Pocketkosten, Voor 2025 Out of Pocketkosten (Exclusief verwervingen), 2026 nog niet geraamd)

Figuur 7. Financiële informatie 'Stadsas' in voortgangsrapportage Agenda 20230.

Er is geen uitgewerkte meerjarenbegroting tot en met 2030. Wel geldt dat het programma herijkt gaat worden en dat bovenstaande financiële informatie niet meer actueel is.

2.2.3. Plek in de 'impactketen'

Op basis van de beschikbare documentatie en de werksessie is vast te stellen dat het programma Stadsas zich op *het totaal van het programma* momenteel aan het begin van de *throughputfase* (activiteiten en inspanningen) bevindt.⁴

Figuur 8. Stand van zaken 'impactketen' Stadsas (januari 2025).

Er wordt binnen Stadsas momenteel gewerkt aan de initiatiefase van de verschillende ontwikkelgebieden. In oktober 2021 zijn voorbereidingsbudgetten beschikbaar gesteld en inmiddels zijn er voor sommige ontwikkelgebieden reeds gronden verworven en/of zijn deelprojecten al in uitvoering gegaan. Daarbij ligt de focus nu op Maasterras fase 1. Zoals beschreven in paragraaf 2.1., wordt er in 2025 gewerkt aan een geactualiseerde versie van het programmaplan uit 2024.

⁴ Aangegeven is dat de Spuiboulevard en het Gezondheidspark, buiten deze scope van de Stadsas om, al wel verder zijn in de uitvoering.

In het programmaplan staat dat de voor Stadsas relevante/randvoorwaardelijke (beleids)producten/kaders aan de hand van een productenlijst inzichtelijk worden gemaakt en gemonitord. Dit is, zo is aangegeven, nog in ontwikkeling. Wel is er een concreet beeld bij hoe de *modal shift* gemonitord gaat worden. Dit moet gaan gebeuren via het nog op te stellen Monitoring- & Evaluatieplan uit het Mobiliteitsplan Dordrecht 2040 dat de raad op 24 september 2024 is vastgesteld.

Casus | Fietsenstalling Weizigparkzijde

Een concreet project onder Stadsas dat is gerealiseerd, is de nieuwe fietsenstalling aan de kant van het Weizigpark bij Station Dordrecht (zuidzijde). Met betrokkenen is tijdens de werksessie beknopt ingezoomd op dit project om meer gevoel te krijgen bij de mechanismen onder het programma. We staan in dit kader kort stil bij de 'impactketen' van deze ontwikkeling.

Input (middelen) en throughput (activiteiten)

Raadsbesluit september 2021

	Fietsenstalling
Gemeente Dordrecht	€ 4.820.000
ProRail	€ 4.820.000
Provincie Zuid-Holland	€ 2.430.000
Drechtsteden	€ 435.000
Totaal	€ 12.505.000

Raadsbesluit november 2022

Op basis van de gesloten anterieure overeenkomst is het aandeel van ProRail 40% om het tekort weg te werken, zijnde € 580.000. Het aandeel van de gemeente is 60%, zijnde € 870.000. Het Rijk is bereid de extra 40% ad. € 580.000 beschikbaar te stellen.

De raad stelt in september 2021 € 4,48 mln beschikbaar voor de realisatie van de nieuwe fietsenstalling. De overige financiering komt voor rekening van meerdere samenwerkingspartners. Echter, door de hoge kosten van energie en stijgende materiaalkosten (hout, staal en glas) blijkt het aanvankelijk ter beschikking gestelde budget onvoldoende. Op basis van de anterieure overeenkomst met ProRail betaalt de gemeente 60% van het aanvullend benodigde budget. De raad stelt deze middelen beschikbaar in november 2022. De gemeente betaalt na de ingebruikname van de fietsenstalling 40% van de onderhoudskosten. Dit is opgenomen in de meerjarenbegroting.

Output

Er zijn een volwaardige toegang en een aantrekkelijk verblijfs- en leefgebied gerealiseerd voor alle bezoekers en voor de huidige/ nieuwe bewoners aan de zuidzijde van Station Dordrecht. De fietsenstalling biedt nu plek aan 1.880 fietsers die van of naar de trein komen. Er is een entree gerealiseerd met allure aan de zuidzijde van het station. Er is een concrete bijdrage geleverd aan de ruimtelijke kwaliteit van een voorheen verrommeld gebied.

2.2.4. Relevante ontwikkelingen

Een grote zorg is financiële haalbaarheid van de plannen van Maasterras fase 1 en andere maatregelen. De initiële ramingen waren al bij de reservering van middelen door de raad ontoereikend om de gestelde ambities te realiseren. Het is op dit moment ook nog beperkt gelukt om afspraken te maken over cofinanciering voor fase 2.

Naast de financiële en inhoudelijke uitdagingen vormen ook ontwikkelingen in de organisatie en aansturing een uitdaging. Er zijn in de werksessie zorgen geuit dat de organisatie zich te sterk richt op fase 1 van het Maasterras, terwijl andere deelgebieden binnen de Spoorzone onderbelicht blijven.

Er is in de werksessie benadrukt dat er een meer integrale aanpak nodig is om dit investeringsprogramma te kunnen laten slagen. De structuur van het programma brengt daarnaast organisatorische uitdagingen met zich mee.

2.2.5. Bijsturingsmogelijkheden

Het is evident dat de nu beschikbare middelen ontoereikend zijn en dat deze situatie door prijsontwikkelingen verder onder druk komt te staan, daar waar de bijdragen vanuit de Agenda niet worden geïndexeerd. Tegelijkertijd worden er nog steeds kansen gezien voor het aantrekken van verdere derdengelden en subsidies. Aangegeven is dat er meer dan € 50 mln is toegezegd en er wordt nog verdere ondersteuning verwacht vanuit de ministeries van VROM en IenW.

Een mogelijke bijsturingsrichting wordt gezien in het inzetten van financial engineering. Dit omvat bijvoorbeeld het benutten van toekomstige groei van de stad als inkomstenbron, met name via OZB-opbrengsten. Op dit moment zijn de te bouwen woningen in bijvoorbeeld het Maasterras nog niet in het meerjarenperspectief van de begroting verwerkt. Hierdoor zouden aanvullende OZB-inkomsten als toekomstige dekkingsbron kunnen worden ingezet. Daarbij zijn drie kanttekeningen te plaatsen: 1) die middelen komen pas binnen op het moment dat de woningen zijn gerealiseerd. Deze nú als dekking van investeringen inzetten, is daardoor lastig; 2) het woningbouwprogramma: hoe groter het aandeel goedkope en sociale woningbouw, hoe lager de OZB-opbrengsten en 3) onderzocht moet worden in welke mate met deze middelen tekorten kunnen worden opgevangen. Het Maasterras zit wat planontwikkeling in de fase (omgevingsplan/bestemmingsplan) waarin de (financiële) haalbaarheid moet worden onderbouwd. Op dat moment moet de financiële onderbouwing van het Maasterras worden voltooid.

Een andere mogelijke benadering is het verlagen van de gemeentelijke lasten door de (versterkte) inzet van publiek-private samenwerkingen (PPS). Het gemeentelijke aandeel in de gebiedsontwikkeling, en daarmee de lasten, daalt. Dit gaat veelal gepaard met het afnemen van de inbreng en invloed van de gemeente op de ontwikkeling.

Binnen het programma Stadsas wordt ook gekeken naar de verdien capaciteit van projecten. Het schrappen van randvoorwaarden is een van de manieren om kosten te verlagen, maar het moet zorgvuldig worden beoordeeld of deze aanpassingen passen binnen de ruimtelijke kaders (bestemmingsplan/Omgevingsplan). Ook wordt het verleggen van de focus op economische ontwikkelingen in fase 2 als mogelijkheid benoemd om zo hogere OZB-opbrengsten te genereren. Ook de keuze voor het type woningbouw speelt hierbij een belangrijke rol.

2.3. Tussentijdse conclusie

Het programma Stadsas zit in de beginnende fase van *throughput* (activiteiten en inspanningen). Het is daarom te vroeg om iets te kunnen zeggen over de resultaten, laat staan over de gerealiseerde effecten. Wel constateren we dat er vanuit het programma gewerkt wordt aan projecten, lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten vanuit de MBC. De gemeente draait hiermee nog aan dezelfde knoppen als bij de start van het programma.

We constateren echter dat het programma grote financiële uitdagingen kent. Het lukt nog niet om de beoogde co-financiering te realiseren die nodig is om (een deel van) de maatregelen uit de MBC uit te voeren. Ook blijken de vooraf becijferde kosten veel hoger uit te vallen. De kans is zeer aannemelijk dat er fors minder maatregelen uitgevoerd gaan worden. Hiermee zullen de effecten, zoals vooraf beoogd, in mindere mate gaan worden gerealiseerd.

In het kader van de financiële uitdaging is het programma zelf bezig met een herijking. Deze herijking is noodzakelijk om kijken wat er binnen bestaande middelen tot en met 2030 mogelijk is.

3. Programma 2 | Stadspark (voorheen Dordwijkzone)

3.1. Raadsbesluit en MBC

3.1.1. Raadsbesluit

Beoogd resultaat

In het raadsvoorstel van april 2021 is de raad gevraagd middelen te reserveren voor de ontwikkeling van de Dordwijkzone (nu *Stadspark*). Dit is, na de Spoorzone (nu Stadsas), de tweede grote gebiedstransformatie die deel uitmaakt van de Agenda 2030. Voor dit gebied is eerder door Mecanoo een ontwikkelvisie opgesteld. Deze ontwikkelvisie bevat een scala aan ingrepen, met als eindbeeld een *Stadspark XXL*: een centrale, aantrekkelijke verblijfplaats die voor iedere Dordtenaar bereikbaar en toegankelijk is. De belangrijkste ingrepen die voorzien zijn betreffen daarom ingrepen in de infrastructuur in en rondom de Dordwijkzone. De voorgenomen investeringen dragen bij aan een aantal doelen van de Agenda 2030. Dit raakt met name het verbeteren van het leefklimaat en de leefbaarheid van de stad. Vanuit de organisatie is toegevoegd dat de doelen van het Stadspark zijn: 'veilige, leefbare en levendige stad' en 'duurzame en groene stad'.

Reservering door raad en cofinanciering

De gemeenteraad besluit om € 55 mln te reserveren voor de ontwikkeling van de Dordwijkzone. Vanuit de reserve Agenda Dordt 2030 wordt een deelreserve gevormd van € 50 mln; de overige € 5 mln komt uit de Reserve Dividend Compensatie.

De gemeente ziet voor bijna alle investeringselementen mogelijkheden voor subsidie door medeoverheden (o.a. de provincie, het Rijk en de Europese Unie) of private samenwerking. Een nadere uitwerking hiervan vindt nog plaats.

3.1.2. MBC

Opzet MBC

Onder het programma ligt een MBC van een extern bureau van 6 april 2021. In deze MBC is een aantal elementen uitgewerkt, waaronder:

- De beoogde ingrepen, uitgewerkt in vier onderdelen:
 1. Natuur en ecologie.
 2. Wantijzone, Sportpark Stadspolders en Reeweg.
 3. Krommedijk en Dordwijk.
 4. Sportterreinen Schenkeldijk.
- De investeringen die daarvoor nodig zijn (in het kader van de openbare ruimte en infrastructurele maatregelen) en de financiële effecten aan de kostenkant (o.a. toegenomen kosten beheer en onderhoud).
- De beoogde (brede) maatschappelijke effecten die gerealiseerd gaan worden, o.a. op het vlak van woongenot, luchtkwaliteit en klimaat, fysieke activiteit en klimaatadaptatie.

In figuur 9 hebben we de hoofdpunten uit de MBC in een tabel uitgewerkt. We gaan in op de input/throughput, output en outcome.

Input/throughput		Output	Outcome	
Nominale investeringskosten maatregelen		Overzicht ingrepen (geformuleerd als resultaten)	Totaal maatschappelijk effect	€ 175 mln.
Totale investering		Natuur en ecologie	<i>Woongenot</i>	€ 121 mln.
Openbare ruimte		1. Vergroting van het areaal van de Stedelijke Ecologische Structuur	- door toename WOZ-waarde (variërend van € 29 mln. tot €231 mln.).	
- Watergangen en ecologische verbindingen		2. Het herstellen en de aanleg van faunapassages, waarbij fauna zowel nat, hoog als droog en veilig bestaande barrières kan passeren.	<i>Luchtkwaliteit en klimaat</i>	+
- Groenvoorzieningen en ecologie		3. Betere onderlinge verbinding van de natuuras met meer verbonden groenelementen; sportparken en – complexen zijn onthekt.	- Verbetering luchtkwaliteit	€ 0,2 mln.
- Recreatie bewegen en spelen € 1		4. Verbetering waterkwaliteit (zoals inzet van de Waterkraan).	- Meer koolopslag omdat het areaal bomen toeneemt	
Infrastructurele (kunst)werken		5. Kwalitatieve verbetering natuuras: meer natuurvriendelijke oevers en diverse landschapselementen, zoals poelen en bosschages.	<i>Sporten en bewegen</i>	
- Infrastructuur		6. Meer faunavoorzieningen in de natuuras.	- Vermindering van kans op overgewicht	+
- Civieltechnische kunstwerken		Wantijzone, Sportpark Stadspolders en Reeweg	- Lagere zorgkosten a.g.v. groen	€ 2,3 mln.
- Sportvoorzieningen en accommodaties		1. Verplaatsing parkeren uit het middengebiet van Sportpark Stadspolders	- Lagere arbeidskosten a.g.v. groen	€ 11,1 mln.
Aankoop / verwerven / sloop		2. Een nieuwe doorgang onder de N3 naar het Wellant College	<i>Fysieke activiteit</i>	
Overzicht financiële effecten in contante waarde, zichtperiode 2021-2050		3. Een doorgaande fiets- en wandelroute tussen Wantij, Reeweg en Krommedijk	- Bijdrage aan de tijd besteed buitenshuis	+
Totaal financiële effecten		4. Een uitkijkpunt op de kop van de Wantijdijk	- Vermeden vroegtijdige sterfgevallen door meer fietsen	€ 30,6 mln.
Investerings openbare ruimte		5. Een compacter en efficiënte indeling van de sportvelden	<i>Klimaatadaptatie</i>	
Infrastructurele (kunst)werken		6. Nieuwe verbinding met het Wantijpark en de Tijpoort	- Toename stedelijke verkoeling	+
B&O		7. Een waterrijk gebied voor de scouting, jeugddorp en stadscamping	- Extra waterberging door groen	€ 0,4 mln.
		Krommedijk en Dordwijk	<i>Lokale economie</i> (toename horeca + evenementen)	+
		1. Uitbreiding wandel- en fietsroutes; voorzien van nieuwe bestemmingen zoals een openluchttheater langs de Dordwijklaan	<i>Mobiliteitseffecten</i> (mogelijke modal shift)	+
		2. Een verbreding van de tunnel onder de N3 en een fiets/wandeltunnel tussen de Krommedijk en de Koeindijk		
		3. Een mogelijke verplaatsing van het honkbalveld		
		4. Parkeren in het Leerpark en dubbelgebruik in week- en weekend te combineren		
		5. Uitbreiding fietsroute over de provinciale weg als ecoduct		
		6. Een ligweide nabij het honkbalveld met plek voor evenement en ontspanning		
		7. Een nieuwe zuidelijke toegang naar het Dubbelmondepark		
		Sportterreinen Schenkeldijk		
		1. Verplaatsing zone met parkeren en sportvelden Dubbeldam → ruimte voor functies als een voedselbos of natuurinclusief wonen		
		2. Een klimtoren die tevens als uitkijkpunt op het zuidelijkste puntje van het Stadspark		
		3. Tuinders aan de oostkant van het sportterrein		
		4. combinatie clubgebouwen met BSO, co-working, educatie en/of creatieve werkplaats		
		5. Ruimte voor zorg en maatschappelijke programma's		
		6. Ruimte voor natuurlijk en zelfvoorzienend wonen		
		7. Polderpaden aan de oostkant van het sportterrein		

Figuur 9. Hoofdpunten MBC (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Reflectie MBC

De MBC maakt in onze ogen inzichtelijk wat je als gemeente mag verwachten van een dergelijke business case. De gevraagde elementen, van input (middelen) via output (deelresultaten) naar outcome (beoogde effecten), maken deel uit van de MBC. Er is wel een aantal zaken dat ons opvalt; deze (kunnen) consequenties hebben voor de verdien-capaciteit van het programma.

Ten eerste zien we aan de inputzijde (middelen) dat de structurele jaarlijkse kosten voor Beheer en Onderhoud (B&O) geschat zijn op € 1,2 mln.⁵ Die kosten kunnen als gering worden beschouwd als ze worden afgezet tegen de toename van groen in het gebied. Als een breder risico binnen de gemeente zien bestuurders en ambtenaren dat beheer- en onderhoudskosten onderschat worden.

Daarnaast zien we dat aan de outcome-kant veruit het grootste deel (circa 69%) van het totaal berekende maatschappelijke effect (€ 175 mln) voortkomt uit een toename van het woongenot (€ 121 mln). Het idee hierachter is dat de toename van groen en blauw een positief effect heeft op de WOZ-waarde van woningen. Hiervoor zijn twee rekenmodellen gebruikt die variëren in een toegevoegde waarde van € 29 mln tot en met € 231 mln. In de MBC is gerekend met het gemiddelde van deze twee methodes.

⁵ De jaarlijkse beheer- en onderhoudskosten (B&O) voor openbare ruimte zijn geraamd op 0,2% van de initiële investeringen en berekend over een looptijd van 30 jaar (2021-2050).

De verschillen in beoogde effecten zijn erg groot en drukken sterk op het totale maatschappelijke effect. Met andere woorden: mocht de WOZ-waarde stijgen in lijn met rekenmethode 1, dan wegen de investeringen niet op tegen de effecten. Andersom geldt uiteraard een positievere uitkomst voor rekenmethode 2. Het is daarom belangrijk dat de monitoring van de WOZ-waarde op orde is om de aannames onder het programma goed te kunnen volgen.

3.2. Stand van zaken programma

3.2.1. Inhoudelijke voortgang

Belangrijke besluiten

Na april 2021 neemt de raad een aantal besluiten die kaderstellend zijn aan het programma en de uitvoering hiervan. We nemen deze hierna chronologisch op:

- In december 2021 gaat de raad akkoord met het voorbereidingskrediet van € 673.500 voor 2021-2022.
- De raad stelt op 5 juli 2022 een budget van € 436.978 beschikbaar voor het deelgebied Reeweg en € 1.3464.086 voor het deelgebied Schenkeldijk.
- Op 7 februari 2023 stelt de raad de Uitvoeringsagenda Stadspark Dordrecht vast.
- De raad neemt op 20 juni 2023 het raadsbesluit Ecologische Maatregelen en kent een budget van € 1.481.974 toe aan deze maatregelen.
- Op 4 juli 2023 besluit de raad de Wet voorkeursrecht gemeenten (Wvg) toe te passen op het gebied Stevensweg.
- Op 16 december 2024 is de startnotitie voor Jeugddorp en sportparken Stadspolders en Reeweg vastgesteld.

Daarnaast is in het Coalitieprogramma Dordrecht 2022-2026 opgenomen dat de reservering voor de Dordwijkzone met € 4 mln wordt verlaagd ten gunste van de opgave Groen Blauwe Stad. Hier wordt in paragraaf 3.2.2. verder bij stilgestaan.

Voortgang programma

Een belangrijk document voor de uitvoering van het programma is de Uitvoeringsagenda (7 februari 2023). Hierin geven het college en de organisatie aan hoe de gebiedsontwikkeling wordt aangepakt en hoe de samenhang en de sturing verlopen. Er wordt hiermee ook een projectteam ingesteld. In de uiteindelijke opzet van het programma is het Stadspark (voorheen Dordwijkzone) onderverdeeld in een aantal deelgebieden die weer een uitwerking zijn van de onderwerpen uit de MBC.

Deelgebieden in MBC	Deelgebieden in uiteindelijke programma
1. Natuur en ecologie.	1. Jeugddorp/Stadspolders.
2. Wantijzone, Sportpark Stadspolders en Reeweg.	2. Reeweg.
3. Krommedijk en Dordwijk.	3. Krommedijk.
4. Sportterreinen Schenkeldijk.	4. Ecologische maatregelen.
	5. Parkenzone Dubbelmonde, Landgoed Dordwijk en Overkamppark.
	6. Stevensweg e.o./Schenkeldijk.

1. Jeugddorp/Stadspolders

Aan het deelgebied Wantijzone, Sportpark Stadspolders en Reeweg uit de MBC wordt in de praktijk gewerkt via de deelgebieden Jeugddorp/Stadspolders en Reeweg. Voor het eerstgenoemde deelgebied is een startnotitie ontwikkeld die voorlag in de gemeenteraad op 16 december 2024. In de startnotitie is toegelicht dat Jeugddorp een waterwin-gebied is waardoor mogelijk niet alle ambities of wensen uitvoerbaar zijn. De wens is om meer water en groen te realiseren en minder verharding. Hierop staat spanning, gezien vanuit de bereikbaarheid en de wens van voldoende parkeerplaatsen op de terreinen.

In de startnotitie wordt een proces voorgesteld waarin eind 2^e kwartaal 2025 het voorlopig ontwerp en begroting alsmede de beoogde vervolgstappen, aan de raad kunnen worden voorgelegd.

2. Reeweg

Voor Sportpark Reewegpark geldt dat er een startnotitie is ontwikkeld die samen met Jeugddorp/Stadspolders op 16 december 2024 voorlag in de gemeenteraad.

In de gecombineerde startnotitie wordt aangegeven dat de aanpak van Sportpark Reeweg gefaseerd volgt op de aanpak van de Jeugddorp/Stadspolders. Voorzien wordt dat het voorlopige ontwerp en de begroting alsmede de beoogde vervolgstappen, het 1^e en 2^e kwartaal van 2026 aan de raad kunnen worden voorgelegd.⁶

3. Krommedijk

Ten aanzien van Sportpark Krommedijk is de gemeente in overleg met FC Dordrecht over de herontwikkeling van het stadion en de directe omgeving op de huidige plek. De gemeente is voornemens in 2025 te starten met de gebiedsontwikkeling, in overleg met alle gebruikers van het sportpark.

4. Ecologische maatregelen

Op 20 juni 2023 neemt de raad het besluit Ecologische Maatregelen en kent hij een budget van € 1.481.974 toe aan deze maatregelen. De maatregelen gaan in op:

- Verbetering van de waterkwaliteit.
- Meer groen en meer divers groen (biodiversiteit omhoog).
- Het maken van verbindingen voor fauna, ofwel faunapassages.

Aangegeven is dat de uitvoering in maart 2025 start.⁷

5. Parkenzone Dubbelmonde, Landgoed Dordwijk en Overkamppark

In mei 2024 is het projectteam gestart met het deelgebied Parkenzone. Er is een raadsvoorstel voor Uitvoeringskrediet in voorbereiding. Doel is om tijdig te starten met participatiesessies met de omgeving. De belangrijkste aandachtspunten voor dit deelgebied zijn de parkloop en de fietsverbindingen, en het realiseren van een openluchttheater en kunst in de openbare ruimte.

6. Stevensweg e.o./Schenkeldijk

Een startnotitie voor de gebiedsontwikkeling is in 2022 vastgesteld in de gemeenteraad. Voor het gebied Stevensweg is de gemeente afhankelijk van de grondverwerving en hiertoe heeft de gemeenteraad een Wvg-besluit in 2023 genomen. Op enkele percelen is ook al Wvg gevestigd.

Voor Schenkeldijk is een participatietraject doorlopen op basis waarvan een voorlopig ontwerp wordt opgesteld⁸. De raad moet het uitvoeringskrediet hiervoor nog vaststellen.

Verschil MBC en uiteindelijke programma

Vanuit de werksessie constateren we dat het merendeel van de maatregelen uit de MBC deel uit is gaan maken van het huidige programma. Wel blijkt dat voor een aantal - met name grotere infrastructurele maatregelen - nu al wordt geconstateerd dat ze (financieel) niet haalbaar zijn, bijvoorbeeld de maatregelen 'Een nieuwe doorgang onder de N3 naar het Wellant College' en 'Uitbreiding fietsroute over de provinciale weg als ecoduct'.

⁶ In een reactie op het conceptrapport van deze tussenevaluatie is benadrukt dat een eerste deel is uitgevoerd: o.a. de brug, speeltuin en picknickplek.

⁷ In een reactie op het conceptrapport van deze tussenevaluatie is benadrukt dat eerste maatregelen zijn genomen: bijvoorbeeld bio diverse graslanden op sportparken.

⁸ In een reactie op het conceptrapport van deze tussenevaluatie is benadrukt dat het voorlopig ontwerp zich in de afrondende fase bevindt.

Daarnaast geldt dat er voor sommige maatregelen uit de MBC nog inventarisaties/ontwerptrajecten plaatsvinden. Zoals de opsomming hierboven al laat zien, is de ontwerpfase van het merendeel van de deelgebieden nog in volle gang. Dit betekent dat ook de haalbaarheid van sommige - oorspronkelijke - maatregelen nog niet helder is. Dit heeft betrekking op o.a. maatregelen als 'Een uitkijkpunt op de kop van de Wantijdijk', 'Een compacter en efficiënte indeling van de sportvelden' en 'Een ligweide nabij het honkbalveld met plek voor evenement en ontspanning'.

Omgekeerd geldt dat er in het uiteindelijke programma een deelgebied bij is gekomen dat geen deel uitmaakte van de oorspronkelijke MBC. Dit gaat om maatregelen ten aanzien van het deelgebied Stevensweg e.o./Schenkeldijk.

3.2.2. Financiële stand van zaken

In de MBC is aanvankelijk een totale investering van € 58 mln voorzien. De raad reserveert in april 2021 € 55 mln voor de uitvoering van het Stadspark. Deze reservering is met € 4 mln verlaagd met het vaststellen van het Coalitie-programma Dordrecht 2022-2026. Het netto uitvoeringsbudget bedraagt daarmee € 51 mln. Dit budget is niet geïndexeerd ten opzichte van de start in 2021.

In de meest recente voortgangsrapportage (zomer 2024) is over het Stadspark het volgende opgenomen.

Begroting		Reserve Dordwijkzone	€	-51.000.000
		Cofinanciering of aanpassing pakket	€	11.820.000
		Subsidies	€	-647.705
		Nog te realiseren financiering	€	11.172.295
Stand van zaken reserve			€	44.823.458
		Saldo (inkomsten en uitgaven)		
Uitnutting	Begroting 2024	realisatie (incl. verplichting) 2022 tm 2024		Restant 2024
Dordwijkzone - Programmaorganisatie	€ 994.716	€	652.761	€ 341.955
Dordwijkzone - Communicatie en participatie	€ 310.000	€	32.479	€ 277.521
Dordwijkzone - Onderzoek en ontwerpkosten	€ 839.375	€	491.706	€ 347.669
Dordwijkzone - Overig/Onvoorzien	€ 227.500	€	44.530	€ 182.970
Dordwijkzone - Reeweg Infrastructuur	€ 125.022	€	230.705	€ -105.683
Dordwijkzone - Reeweg Groenaanleg	€ 502.978	€	28.484	€ 474.494
Dordwijkzone - Reeweg Spelen	€ 114.000	€	94.698	€ 19.302
Dordwijkzone - Schenkeldijk Infrastr. Beweegroute	€ 180.262	€	61.226	€ 119.036
Dordwijkzone - Schenkeldijk Infrastr. verbinding	€ 1.464.086	€	56.806	€ 1.407.280
Dordwijkzone - Ecologische maatregelen	€ 1.481.974	€	-	€ 1.481.974
Totaal	€ 6.239.913	€	1.693.395	€ 4.546.518

Figuur 10. Begroting en uitnutting Stadspark (zomer 2024).

Wat opvalt in de huidige financiële verantwoording is dat er nog geen meerjareninzicht wordt geboden. Uit de werksessie komt naar voren dat er op het moment van schrijven ook nog geen meerjarenbegroting voorhanden is. Daar wordt op dit moment aan gewerkt. Dat lukt beter nu de uitgangspunten duidelijker in beeld zijn. Er komt per deelgebied een begroting voor eenmalige en structurele lasten, op basis van de procesbesluiten die tot nu toe genomen zijn. Hier is op dit moment nog geen duidelijkheid over.

We zien wel risico's voor wat betreft de financiële haalbaarheid. Op dit moment wordt ervanuit gegaan dat er ruim € 11 mln aan nog te realiseren (co)financiering nodig is. Over externe mogelijkheden moet het gesprek met de subsidie-coördinator nog worden gevoerd. Hoewel er mogelijkheden voor subsidie worden gezien, constateren we dat € 11 mln ambitieus is. Betrokkenen zien wel mogelijkheden om de aanpak van het totale programma eventueel nog meer te temporiseren en faseren.

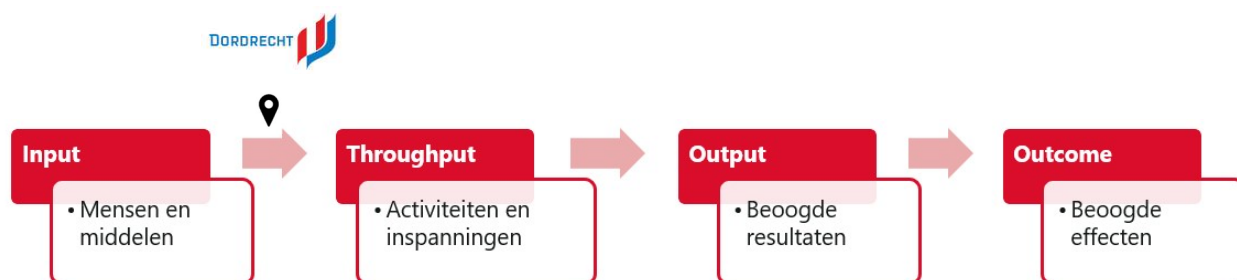
In een memo over de Jeugdorp/Stadspolders en Reeweg is over de externe financiering het volgende vastgelegd.

“Het ontbrekende deel van de financiering proberen we te realiseren door goede fasering/prioritering, subsidies, synergie met geplande (onderhouds)werkzaamheden of het openen van een grex indien mogelijk. Mocht dit alles niet tot voldoende aanvullende dekking leiden, dan moeten en zullen we onderdelen faseren of ontwerpen versoberen. Dergelijke afwegingen zullen vanzelfsprekend op dat moment ook aan de gemeenteraad worden voorgelegd.”⁹

3.2.3. Plek in de ‘impactketen’

Op basis van de voorgaande constatering maken we inzichtelijk waar Dordrecht nu staat in de impactketen van input naar outcome. We constateren dat het programma *op het totaal van het programma* nu in de fase van *input* (mensen en middelen) naar *throughput* (activiteiten en inspanningen) zit.

Figuur 11. Stand van zaken ‘impactketen’ Stadspark (januari 2025).

De focus ligt op dit moment op het ontplooiën van activiteiten en inspanningen (throughput). Tegelijkertijd stelden we al vast dat het programma een uitdaging heeft aan de input-kant. Dit gaat om het op orde brengen van capaciteit voor de uitvoering en het zorgen voor voldoende (externe) middelen.

Omdat de focus tot nu toe vooral lag op het opzetten van de uitvoering, is het concreet inzichtelijk maken van resultaten (output) nog minder aan de orde geweest. Het programma bevindt zich in de overgang van input naar throughput waarbij mensen en middelen beter zijn geborgd. Op dit moment was er nog nauwelijks aandacht voor beoogde outcome-effecten.

Tegelijkertijd is aangegeven dat de elementen waarop outcome wordt verwacht, variërend van WOZ-waardestijging tot gezondheidsvoordelen, nog steeds wel de effecten zijn die beoogd worden met het programma. Er liggen, zo komt naar voren, ook mogelijkheden om de monitoring vanuit de Omgevingsvisie te benutten voor de outcome-monitoring van dit programma. Meerdere doelen uit de Omgevingsvisie hangen namelijk samen met de ontwikkeling van het Stadspark, bijvoorbeeld het benutten van het Stadspanel om meer inzicht te krijgen in de kwaliteit van de leef-omgeving. Deze koppeling – tussen de monitoring van de Omgevingsvisie en het Stadspark – is echter nog niet ingericht.

3.2.4. Relevante ontwikkelingen en bijsturingsmogelijkheden

Er bovenuit stijgend worden er vooral bijsturingsmogelijkheden op het realisatietempo gezien. Dit kan gaan over zowel het naar voren halen van onderhoudsbudgetten als het later uitvoeren van maatregelen. In het kader van ‘cofinanciering uit eigen zak’ wordt op dit moment al ingezet op het versterken van de samenhang met sport. De onderhoudsgelden voor sportparken kunnen zo eerder benut worden door vervangingswerkzaamheden naar voren te halen.

⁹ Gemeente Dordrecht (21 november 2024). *Memo ontwikkeling deelgebied Jeugdorp en sportparken Stadspolders en Reeweg.*

Andersom kan er voor gekozen worden om maatregelen te temporiseren en eerst (co)financiering los te krijgen. Dit in combinatie met het faseren van de realisatie, al naar gelang er middelen zijn om het onderhoud en toekomstige vervanging te bekostigen. Een groot risico daarbij is dat er niet één Stadspark wordt gerealiseerd en dat de samenhang tussen deelgebieden onvoldoende uit de verf komt. De kracht van dit programma zit namelijk vooral in het realiseren van dwarsverbanden tussen gebieden en wijken waardoor er één park wordt gevormd. Deze verbinding kan onder druk komen te staan, zeker ook doordat nu al wordt gezien dat grotere inframaatregelen op dit moment onvoldoende gedekt kunnen worden. Het nog meer snijden in middelen kan ertoe leiden dat de basisdoelstelling van de 'één-park-gedachte' niet gerealiseerd gaat worden.

Er zijn wel mogelijkheden om de verdien capaciteit van het programma te vergroten. Het Stadspark, zo komt naar voren, bleef tot nu toe onderbelicht als potentieel nieuwe evenementenlocatie. Er zijn deelgebieden waar vanwege de ecologische structuur geen grote evenementen mogelijk zijn. Hiervoor liggen in andere deelgebieden van het Stadspark misschien wel kansen. Ook voor het gericht toevoegen van horecalocaties en het maken van combinaties met sportkantines worden mogelijkheden gezien. Dit sluit goed aan bij het effect 'lokale economie' dat in de MBC (figuur 9) is opgenomen maar nog niet concreet is uitgewerkt.

Een andere kans zien we in het realiseren van extra woningbouw via verdichting, op aan te wijzen plekken langs de rand van het park. Doordat er met het Stadspark meer groen wordt gerealiseerd, ontstaan er mogelijkheden om woningbouw te koppelen aan een gezonde, klimaatadaptieve, groene inrichting van de openbare ruimte (en toepassing van de 3-30-300-3000 regel). Ook verdichtingsprincipe 7 van de Verdichtingsvisie (2024)¹⁰ schrijft voor dat verdichting aan de groenstructuren als kans wordt gezien. Hiermee kan worden bijgedragen aan de woningbouw-opgave van Dordrecht en de beoogde WOZ-waardestijging door de realisatie van woningen rondom groenstructuren.

3.3. Tussentijdse conclusie: Stadspark

Het programma Stadspark had opstartproblemen qua organisatie en zit daarom op dit moment nog in de overgang van *input* (mensen en middelen) naar *throughput* (activiteiten en inspanningen). Het is daarom te vroeg om iets te kunnen zeggen over de resultaten, laat staan over de gerealiseerde effecten. We zien dat het programma nog grotendeels de maatregelen bevat die in de oorspronkelijke uitgangspunten van de MBC zijn opgenomen. De gemeente draait daarmee nog aan dezelfde knoppen als bij de start van het programma.

Een risico dat nu al zichtbaar is om de beoogde effecten te realiseren, is het feit dat grotere infrastructurele effecten nu al worden afgeschaald. Deze zijn nodig om de groenstructuren te verbinden om zo tot één groot Stadspark te komen. Omdat het programma met financiële uitdagingen komt, lijken deze maatregelen nu al niet meer haalbaar. Dit heeft een negatieve invloed op het totaal te realiseren effecten.

In het kader van de financiële uitdaging is het programma zelf bezig met een herijking. Deze herijking is noodzakelijk om kijken wat er binnen bestaande middelen tot en met 2030 mogelijk is.

¹⁰ Gemeente Dordrecht (16 april 2024). *Vaststellen Startnotitie Verdichtingsplannen*.

4. Programma 3 | Ruimte voor Banen

4.1. Raadsbesluit en MBC

4.1.1. Raadsbesluit

Beoogd resultaat

In het raadsvoorstel van april 2021 is de raad gevraagd om middelen te reserveren voor het programma *Ruimte voor Banen*. Het beoogde effect van dit programma is het versterken van de economische structuur en vitaliteit van Dordrecht. Hiermee faciliteert de gemeente behoud en groei van het aantal banen en de kwaliteit van de werkgelegenheid in Dordrecht. Met dit investeringsvoorstel wordt de focus gelegd zowel op het revitaliseren van bestaande bedrijventerreinen als het inzetten op een diversiteit aan werkgelegenheid. De gemeente neemt ten aanzien van de revitaliseringsopgave een actieve rol in. Hierdoor kan ze beter sturen op de vestiging van bedrijfsactiviteiten die bijdragen aan de gemeentelijke doelstellingen op het vlak van duurzaamheid/circulariteit, banenpotentieel en innovatieclusters.

Het streven is om binnen een termijn van dertig jaar 20-25 hectare te transformeren naar bedrijvigheid met gemiddeld 30-40 arbeidsplaatsen per hectare. De grootste kansen zien we op Dordtse Kil I en II, Amstelveen-West en rond de Merwedehavens.

Reservering door raad en cofinanciering

Voor de financiering wordt onderscheid gemaakt in rendabele projecten en projecten waarbij sprake is van een onrendabele top c.q. negatief exploitatieresultaat. Voor de projecten waarbij sprake is van een onrendabele top, wordt een strategische investeringsreserve ingericht ter grootte van € 20,5 mln. Dit bedrag wordt deels gedekt door de € 12,5 mln die op basis van de Bestuurlijke Overeenkomst WDO al toegezegd en beschikbaar is in de reserve Strategische Investerings. Voor het resterende bedrag wordt voor € 8 mln een beroep gedaan op de reserve Agenda Dordt 2030. Daarnaast is er € 3 mln beschikbaar uit de vorig jaar aangemaakte reserve cofinanciering Regiodeal. Investerings die uit deze reserve worden gedaan, moeten wel passen binnen de afspraken van de Regiodeal. Op dit moment zijn er twee concrete bedrijfslocaties (Peute-terrein en Derde Merwedehaven) in beeld.

Ten tijde van het raadsbesluit is er nog geen concrete cofinanciering van andere overheidspartijen voorzien, los van de Regiodeal-bijdrage. Cofinanciering vanuit andere overheden/programma's wordt pas concreet wanneer er zicht is op een concrete businesscase die aansluit bij de agenda's van hogere overheden. Bovendien investeren marktpartijen mee.

4.1.2. MBC

Opzet MBC

Onder het programma ligt een MBC van een extern bureau van 11 mei 2021. In deze MBC is een aantal elementen uitgewerkt.

In figuur 12 hebben we de hoofdpunten uit de MBC in een tabel uitgewerkt. We gaan in op de input/throughput, output en outcome.

Input/throughput	Output	Outcome
Omvang van het Fonds bedraagt € 30 miljoen euro. Gestreefd wordt naar een netto rendement van 4% op het geïnvesteerd vermogen. Het totale Fondsrendement is daarmee afhankelijk van de omvang van het daadwerkelijk geïnvesteerde vermogen. Lopende projecten: 1: Verplaatsing van de firma Dolderman naar de Tweede Merwedehaven • Investerings van € 3 miljoen van gemeente en provincie en € 15-20 miljoen van Dolderman. 2: Verplaatsing van Peute Recyclingbedrijf BV naar het voormalig Nedstaal-terrein • Investerings van € 100.000 van de gemeente Dordrecht. Kansrijke nieuwe projecten: 3: Revitalisering Dordtse Kil I/II en Amstelwijk-west • Investerings van € 6,5 miljoen van de gemeente Dordrecht 4: Herontwikkeling Derde Merwedehaven • Investerings van € 9,3 miljoen van de gemeente Dordrecht 5: Economisch vitaal houden van Stationsomgeving en 'Schil' / Businesscase Onderwijsgebouw Achterom • In gemeentelijk eigendom	<i>Uit raadsvoorstel:</i> Het streven is om binnen een termijn van 30 jaar circa 20 tot 25 hectare te transformeren naar bedrijvigheid met gemiddeld 30 tot 40 arbeidsplaatsen per hectare. De grootste kansen zien we op Dordtse Kil I en II, Amstelwijk-West en rond de Merwedehavens. • behoud van 80 arbeidsplaatsen in de maritieme sector • wegnemen milieu- en geluidsoverlast historische binnenstad en woonomgeving • realisatie 25 nieuwe, hoogwaardige woningen • betere benutting noordzijde Tweede Merwedehaven (Pon-locatie, lang braak gelegen) • inpassing nieuwe watergebonden bedrijvigheid met Merwetank • uitname 300 vrachtbewegingen N3 / A15 en Baanhoekweg • behoud van 150 lokale banen • 5 hectare herbenutting vrijkomende gronden • Vervoer via water (met naastgelegen BCTN terminal) naar de Rotterdamse haven • Directe financiële opbrengst van € 10 miljoen (over 25 jaar) • behoud van arbeidsplaatsen • betere benutting van grond • vergroten veiligheid en versterken veiligheidsgevoel • tegengaan verpaupering • Directe financiële opbrengst van € 9,4 miljoen • Toevoeging van arbeidsplaatsen • Betere benutting van grond en haven • Modal shift: van weg- naar waterverkeer • In relatie met achtergelegen recreatiegebied: verbeteren klimaatadaptatie en biodiversiteit Uitwerking businesscase (na zomer '21 oplevering): • Alternatieve vormen van gebruik (bijdrage aan de doelen Agenda stad) • 3 programma's in beeld: 1. Optimaal gebruik van gebouw 2. Passend in de beoogde gebiedsontwikkeling Spuiboulevard 3. Combinatie onderwijs en overloop locatie Merwedehuis	Het investeringsfonds is niet gericht op het maximaliseren van zijn directe financieel rendement, maar op het realiseren van maatschappelijk rendement door te investeren in de kansen die er liggen de Dordtse bedrijventerreinen op een maatschappelijk waardevollere wijze te gebruiken. Het realiseren van een direct financieel rendement is wél een randvoorwaarde. Daardoor realiseert de gemeente Dordrecht niet alleen een direct financieel rendement, maar ook een maatschappelijk rendement. De investeringen van het Fonds dragen immers bij aan het bereiken van de doelen in Agenda 2030: Een sociaaleconomisch sterker Dordrecht waarin het leuker wonen, werken en recreëren is. De investeringen leiden bovendien tot minder belasting van klimaat en milieu, doordat voor nieuwe bedrijfspanden en -locaties strengere milieunormen gelden. Het Fonds biedt met andere woorden niet alleen een aantrekkelijk rendement voor de gemeente Dordrecht, maar ook voor alle Dordtenaren, het Dordtse bedrijfsleven en alle andere mensen instellingen die Dordrecht een warm hart toedragen of anderszins belang hebben bij een aantrekkelijk Dordrecht.

Figuur 12. Hoofdpunten MBC (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Reflectie MBC

De MBC kijkt in opzet iets af van een aantal MBC's die aan andere programma's ten grondslag liggen. Er is geen sprake van één MBV voor het hele programma, waarin de 'impactketen' van input naar outcome op voorhand is uitgewerkt. Dit is echter een bewuste keuze. Afgesproken is namelijk dat het college per (kansrijke) locatie een aparte businesscase en maatschappelijke effecten-analyse opstelt. In het Raadsvoorstel is hierover vastgelegd dat de raad het afwegingskader vaststelt op basis waarvan het college de afzonderlijke businesscases beoordeelt.

Als we meer inzoomen op de onderdelen van de MBC, dan valt aan de inputkant (middelen) op dat er gesproken wordt over een fonds van € 30 mln, waarbij wordt gestreefd naar 4% rendement op geïnvesteerd vermogen. De omvang van dit fonds komt niet overeen met de reservering van € 23,5 mln door de raad. De beoogde investering van de gemeente - op lopende en kansrijke projecten – telt daarentegen 'maar' op tot circa € 19 mln.

Voor wat betreft de kansrijke projecten is duidelijk uitgewerkt welke output wordt beoogd. Dit is breed geformuleerd, variërend van het concreet behouden van 150 lokale banen tot het beter benutten van arbeidsplaatsen. De outcome op de lange termijn is nog beperkt uitgewerkt in de MBC. Dit moet onderdeel worden van de individuele businesscases die het college per kansrijke locatie op laat stellen. Wel wordt gesproken over zowel een direct financieel rendement als een maatschappelijk rendement. De investeringen dragen bij aan de doelen van de Agenda2030: een sociaal-economisch sterker Dordrecht waarin het leuker wonen, werken en recreëren is. Daarbij wordt ook een bijdrage geleverd aan klimaat en milieu. Deze effecten zijn echter niet verder uitgewerkt in de MBC.

4.2. Stand van zaken programma

4.2.1. Inhoudelijke voortgang

Voortgang programma

Uit de documenten en de gesprekken komt naar voren dat in november 2022 het Uitvoeringsprogramma voor Ruimte voor Banen is vastgesteld. Hierin zijn drie grote gebiedsopgaven bepaald; de gebieden waar vanuit Ruimte voor Ruimte de meeste mogelijkheden worden gezien om een stap te zetten in het economische profiel:

1. **De Merwedehavens.** Bij de Merwedehavens wordt gestreefd naar een profiel dat aansluit bij de regionale maritieme maakindustrie, met ruimte voor clustering en innovatie.
2. **Centrumgebied/Spoorzone.** Hier wil Dordrecht in verbinding met de woningopgave ruimte ontwikkelen voor kenniswerkers en organisaties die zoeken naar een hoogdynamische stedelijke setting, nabij OV-knooppunten.
3. **Dordtse Kil I/II en Amstelwijck-West.** Hier ligt een opgave voor het op orde brengen van verouderde bedrijven-terreinen en het zorgen dat bedrijven zich vestigen die toegevoegde waarde hebben voor de stad qua hoogwaardigere werkgelegenheid, met ook als uitgangspunt dat er sprake is van een duurzame ontwikkeling.

Hierna lopen we de aanpak en de stand van zaken per centrumgebied langs.

1. De Merwedehavens

In de MBC is als 'lopend project' de verplaatsing van de firma Dolderman naar de Tweede Merwedehaven benoemd. Betrokkenen geven aan dat deze verplaatsing al speelde voordat het programma was vastgesteld. Dit wordt daarmee meer gezien als exemplarisch voor het programma dan dat het echt nog onderdeel was van de uitvoering. Dit resulteerde concreet in 140 arbeidsplaatsen op de locatie zelf. Hier speelt ook nog de ontwikkeling van woningbouw waarover afspraken zijn gemaakt met een lokale ontwikkelaar. Er is vastgelegd dat er hier geen andere bedrijvigheid wordt gerealiseerd.

Het andere 'lopende project' uit de businesscase is de verplaatsing van Peute Recyclingbedrijf BV van de Tweede Merwedehaven naar het voormalig Nedstaal-terrein in Alblasserdam. Deze verplaatsing is gerealiseerd; het aankoop-traject, inclusief contractafspraken met de vorige eigenaar, is zo goed als afgerond. Hiermee ontstaat er ruimte om vijf hectare terrein te herontwikkelen ten behoeve van de maritieme maakindustrie. In de MBC is de herontwikkeling van de Derde Merwedehaven als 'kansrijk project' benoemd. Uit de documenten en de gesprekken blijkt dat de aankoop van het voormalige PROAV-terrein op de Derde Merwedehaven (circa vijf hectare) in volle gang is. Net als op de Tweede Merwedehaven is het doel dit terrein te herontwikkelen ten behoeve van de maritieme maakindustrie. Er wordt gestreefd naar uitgifte van de gronden (in totaal circa 10 hectare) op de Tweede én de Derde Merwedehaven binnen twee jaar via de regionale Projecten CV (ROM-D).¹¹ Deze locaties gaan uitgegeven worden in erfpacht.

2. Centrumgebied/Spoorzone

In de MBC is als kansrijk project 'Economisch vitaal houden van Stationsomgeving en 'Schil'/Businesscase Onderwijs-gebouw Achterom' benoemd. Dit project is vertaald in het deelgebied 'Centrumgebied/Spoorzone'. Uit de documenten en de gesprekken komt naar voren dat er voor dit deelgebied op dit moment onderhandelingen lopen over de verwerving van strategisch vastgoedposities. De focus ligt op locaties die door de ligging of door de omvang van maatschappelijk-economische waarde zijn voor de binnenstad.

Een voorbeeld hiervan is de aankoop van de bibliotheek; de gemeenteraad is hier tijdens de Beeldvormende commissie (d.d. 10 december 2024) Ruimte voor Banen over bijgepraat. Aangegeven is dat de bibliotheek een strategische ligging in het kernwinkelgebied heeft en een schakel vormt met het historische havengebied.

¹¹ De werkwijze c.q. governance voor Ruimte voor Banen is vastgelegd in het volgende raadsbesluit: 'Gemeente Dordrecht (5 december 2023). *Geen wensen en bedenkingen bij Uitvoerings- en financieringsstructuur Ruimte voor banen*'.

Deze herontwikkeling moet bijdragen aan de economische structuurversterking in de binnenstad. Behalve dat een monumentaal pand wordt behoud voor leegstand, kan het dienen als katalysator voor een grotere gebiedsgerichte aanpak die ook investeringen in de directe omgeving uitlokt.

Voor het onderwijsgebouw op het Achterom geldt dat het herontwikkelingsplan bijna is afgerond. De gemeente gaat deze locatie deels gebruiken voor de eigen sociale dienst. Daarbij is er ook ruimte voor bedrijvigheid/kantoren. In combinatie met een ontwikkelaar die hier woningbouw gaat ontwikkelen, wordt de gebiedsontwikkeling samen opgepakt.

3. Dordtse Kil I/II en Amstelwijck-West

Voor Dordtse Kil I/II en Amstelwijck-West is medio 2022 een revitaliseringsprogramma opgesteld. In navolging hiervan geeft de gemeenteraad in november 2022 het college de handelingsvrijheid van maximaal € 4 miljoen ter financiering van onrendabele toppen bij de aanschaf van percelen op Dordtse Kil I/II en Amstelwijck-West. Dit onder voorwaarde dat de businesscase voor het betreffende perceel voldoet aan de in het raadsvoorstel gestelde criteria.

Samen met de ondernemersverenigingen is vervolgens in het gebied gewerkt aan het schoon, heel en veilig houden van het terrein en aan investeringen in klimaat en duurzaamheid. Het uitgangspunt is dat de ROM-D (via de daarvoor nieuw op te richten entiteiten)¹² de volledige verwerving, herontwikkeling en uiteindelijk uitgifte op specifiek Dordtse Kil I/II en Amstelwijck-West 'risicodragend' op zich neemt en na herontwikkeling teruglevert aan de gemeente voor uitgifte in erfpacht.

De eerste objecten/kavels (2 hectare) met een lage of negatieve vastgoed- en gebruikswaarde zijn aangekocht en de uitgifte van de terreinen is voorbereid en gestart. Er is een uitgifteprotocol ontwikkeld met uitgiftecriteria. De websites voor publicatie zijn ingericht en de start van de uitgifte via kavelpaspoorten volgt.

In paragraaf 4.2.3. zoomen we nog iets nader in op Dordtse Kil I/II en Amstelwijck-West.

4.2.2. Financiële stand van zaken

In het raadsbesluit van april 2021 worden gemeentelijke middelen van € 20,5 mln (€ 8 mln reserve Agenda Dordt 2030 en € 12,5 mln reserve WDO) beschikbaar gesteld. Daarnaast zou er € 3 mln beschikbaar zijn uit de reserve cofinanciering Regiodeal. In de meest recente voortgangsrapportage (zomer 2024) is over het Ruimte voor Banen het volgende opgenomen.

¹² Ibid.

Geactualiseerde financiële informatie				
Totale verwachte kosten		€ 20.5 miljoen		
Gemeentelijke middelen		€ 8 miljoen Eneco		
		€ 12,5 miljoen reservering WDO		
Cofinanciering per partij		€ 1,125 miljoen Regiodeal t.b.v. de herontwikkeling Merwedehavens		

Gerealiseerde uitgaven				
Actie/activiteit	2021	2022	2023	2024 (t/m maart)
Binnenstad	0	0	0	0
Dordtse Kil I/ II en AWW		476.000	302.000	0
Merwedehavens			27.000	0

Geplande uitgaven			
Actie/activiteit	2024	2025	2026
Binnenstad	200.000	100.000	
Dordtse Kil I/ II en AWW	275.000	75.000	75.000
Merwedehavens	23.000		
MBO aanpak	100.000	100.000	

Figuur 13. Begroting en uitnutting Ruimte voor Banen (zomer 2024).

Beschreven staat dat de volgende investeringsbedragen aan de deelgebieden zijn gehangen:

1. De Merwedehavens: € 4 mln voor de herontwikkeling van de Merwedehavens, met zowel het Peute- als het PROAV-terrein. Ook voor deze herontwikkelingen volgen separate businesscases ter besluitvorming door de raad.
2. Centrumgebied/Spoorzone: € 4 mln, gekoppeld aan de aankoop en herontwikkeling van strategisch vastgoed en fondsvorming. Over de aanwending van deze middelen volgen aparte businesscases ter afweging door de gemeenteraad.
3. Dordtse Kil I/II en Amstelveen-West: € 12,5 mln waarbij het college reeds mandaat heeft gekregen om tot € 4 mln aan onrendabele top middelen, gekoppeld aan herontwikkeling van percelen en vastgoed, in te zetten.

In de oorspronkelijke MBC wordt uitgegaan van een (revolverend) fonds van € 30 mln. We constateerden eerder al dat de gemeentelijke middelen van € 20,5 mln uit 2021 hier van afwijken. Ook wordt er in figuur 13 gesproken over cofinanciering van € 1,125 mln uit de Regiodeal ten opzichte van € 3 mln uit het raadsbesluit. De huidige middelen voor de uitvoering zijn dus minder dan de oorspronkelijke uitgangspunten onder het programma (MBC) en het raadsbesluit.

Naar voren is gekomen dat de budgetten al grotendeels gealloceerd en gekoppeld zijn aan concrete businesscases. Op projectniveau is daarmee ook al inzichtelijk wat er meerjarig mogelijk is binnen de begroting.

Er is wel een aantal aandachtspunten. De budgetten onder Ruimte voor Banen zijn bedoeld als investeringsmiddelen ten behoeve van aankoop en herontwikkeling van gronden. In de praktijk kan het voorkomen dat er gekeken wordt naar dit budget om ambtelijke kosten elders te vergoeden op het moment dat exploitatiemiddelen niet op orde zijn.

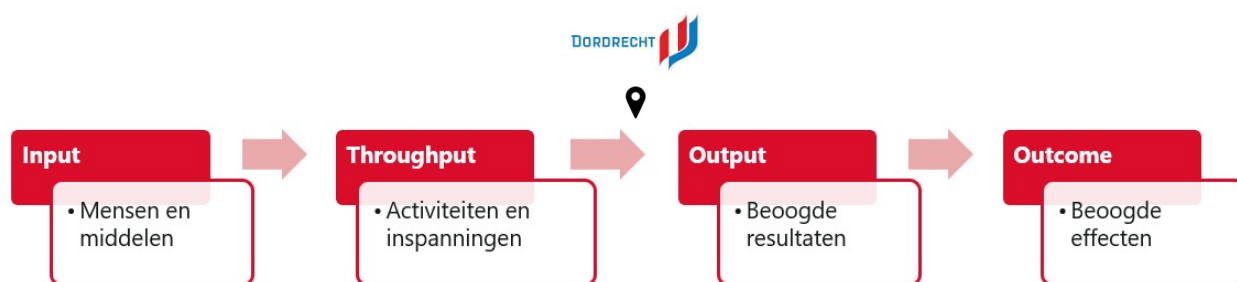
Betrokkenen hameren er op dat deze middelen (inclusief werkkapitaal) wel benut moeten blijven worden als investeringsmiddelen ten dienste aan het programma Ruimte voor Banen.

Daarnaast worden er knelpunten ervaren rondom capaciteitsproblemen elders in de organisatie die wel van invloed zijn op de (integrale) uitvoering van het programma. Er is een sterke afhankelijkheid van capaciteit in de lijnorganisatie. Voorbeelden hiervan zijn de samenwerking met ondernemers en de aanwezigheid van gebiedsmanagers. Als er rondom die functionarissen capaciteitsproblemen voorkomen, is dit van invloed op de realisatie van Ruimte voor Banen.

Ten slotte komt naar voren dat het uitgangspunt van een revolverend fonds (uit de MBC) in de praktijk meer is losgelaten. Er is meer sprake van een 'onrendabele toppenfonds' dan dat er rendabiliteit van het fonds *zelf* wordt voorzien. Wel is er bewust gekozen voor erfpacht om inkomsten op langere termijn te creëren.

4.2.3. Plek in de 'impactketen'

In deze paragraaf maken we inzichtelijk op welke plek Dordrecht voor dit programma staat op dit moment in de impactketen van input naar outcome. We constateren dat Ruimte voor Banen zich nu *op het totaal van het programma* in de fase van *throughput* (activiteiten en inspanningen) naar eerste *output* (beoogde resultaten) bevindt.

Figuur 14. Stand van zaken 'impactketen' Ruimte voor Banen (januari 2025).

In het kader van de *input* is, zoals eerder beschreven, geïnvesteerd in het opstellen van een organisatie- en financieringsstructuur. Aan de hand van deze structuur zijn in de drie deelgebieden de eerste activiteiten en inspanningen ontplooid, zoals beschreven in paragraaf 4.2.1. (Inhoudelijke voortgang). De deelprogramma's zijn in volle gang en de eerste resultaten worden zichtbaar. Door het werken met een gebiedspaspoort en de vertaling hiervan in kavel-paspoorten, is het voor met name voor de Dordtse Kil I en II al mogelijk om de beoogde resultaten inzichtelijk te maken. In onderstaand kader wordt hier - ter illustratie voor dit programma - bij stil gestaan.

Casus | Dordtse Kil I/II en Amstelveen-West - Kavelpaspoorten

Door het opstellen van kavelpaspoorten stuurt Dordrecht op kaders en randvoorwaarden aan de herontwikkeling van Dordtse Kil I/II en Amstelveen-West. In de kavelpaspoorten gelden de volgende kaders en randvoorwaarden:

- *Publiekrechtelijke kaders*
 - Omgevingsvisie: de bedrijventerreinen vallen onder de categorie 'werkgebieden' uit de Omgevingsvisie.
 - Bestemmingsplan: het bestemmingsplan Dordtse Kil is van toepassing en op de meeste percelen is de enkelbestemming Bedrijf van toepassing.
Hieronder vallen basisuitgangspunten over typen bedrijven (detailhandel is niet toegestaan) en maximale hoogte (12 meter).
 - Beeldkwaliteitsplan en welstand.
- Milieucategorieën: op vrijwel de gehele bedrijventerreinen geldt een milieuzonering van maximaal 4.2

Overige kaders en randvoorwaarden

- Wijze van uitgifte: erfpachtrecht.
 - Staat van oplevering: modelerfpachtovereenkomst met aandacht voor o.a. de bodemkwaliteit.
 - Kavelinrichting en vastgoed: hierin is o.a. opgenomen dat opdeling niet is toegestaan en dat tenminste 50% van de benodigde energieopwekking zelf wordt gerealiseerd.
 - Niet toegestane functies, o.a. bedrijfsverzamelgebouwen, risicovolle objecten, garagebedrijven, webshops, kinderopvang en sportscholen.
 - Werkgelegenheid: een bedrijfsperceel dient ten minste 60 fte's aan arbeidsplaatsen per hectare te genereren.
- *Selectiecriteria*
 - Werkgelegenheid en onderwijs: de gemeente hecht grote waarde aan een evenredige opbouw van arbeidsplaatsen en opleidingsniveau binnen de gemeente, zodat zowel hoger opgeleide als praktisch geschoolde Dordtenaren een baan in hun eigen woonplaats kunnen vinden. Er wordt getoetst op beroepsniveaus, leerwerkplaatsen en stageplaatsen.
 - Duurzaamheid en klimaatadaptatie: de gemeente toetst op de BREEAM-certificering, energieopwekking, CO₂-prestatie, gebruik van herbruikbare materialen en groenvoorzieningen.
 - Branchering, mobiliteit, cluster-/ketenvorming: de gemeente toetst op bedrijfsvoering binnen 'topsectoren', efficiëntie verkeersbewegingen, aansluiting bij het lokale bedrijfsleven en de inbreng van strategische gronden.

Door te werken met bovenstaande criteria, kan bij het beoordelen van inschrijvingen op de kavels concreet getoetst worden op de output die wordt gerealiseerd. Dit varieert van het aantal fte's en leerwerkplaatsen tot duurzaamheidsprestaties en de ontwikkeling van de topsectoren. Naar voren komt dat deze monitoring op gang zal worden gebracht op het moment dat de kaveluitgifte concreet start.

We constateren dat de outcome-monitoring nog op zich laat wachten. Het financieel rendement moet zich op termijn uitbetalen in de WOZ-waardestijging van gerevitaliseerde panden en de erfpachtconstructie. Betrokkenen pleiten ervoor de outcome van dit programma vooral op breed stadsniveau te organiseren. Wel zien zij op dit moment neven-effecten ontstaan vanuit het programma die positief zijn voor Dordrecht. Benoemd zijn de verbeterde samenwerking met ondernemersverenigingen, de interesse van grote bedrijven om mee te investeren in het havengebied en de verantwoordelijkheid die bedrijven zelf meer nemen rondom verduurzaming.

4.2.4. Relevante ontwikkelingen

Er is een aantal ontwikkelingen geschetst dat van invloed was op de opzet en de uitvoering van het programma. Ten eerste de verschuiving van focus op het verbinden van hoger opgeleiden aan de stad naar investering in de zittende beroepsbevolking. In het raadsvoorstel van april 2021 staat opgenomen dat er naar wordt gestreefd om op locaties nieuwe bedrijven gehuisvest te krijgen in branches die meer werkgelegenheid voor een hoger opleidingsniveau met zich meebrengen. Het accent in de uitvoering is meer komen te liggen op de kwaliteit van banen, ongeacht opleidingsniveau. Dit uit zich concreet in de kavelpaspoorten onder de selectiecriteria werkgelegenheid en onderwijs.

Ook is er een aantal risico's voor de verdere uitvoering van het programma. Een belangrijk risico is toenemende netcongestie. Via de kavelpaspoorten worden aan bedrijven duidelijke eisen gesteld op het vlak van duurzaamheid. Echter, als er onvoldoende capaciteit op het net is, kan hier niet aan worden voldaan. Voor de eerste uitgiftes is de aansluiting geregeld maar voor het vervolg van het programma zijn er nog onzekerheden. Deze zorgen spelen stadsbreed doordat dit de hele verdere ontwikkeling van de stad raakt. Zeker ook op grotere woningbouw-ontwikkelingen, zoals het Maasterras.

Een ander risico betreft de eerder beschreven benodigde capaciteit vanuit de lijnorganisatie. Er is een stevige samenwerking met ondernemers in de deelgebieden nodig en capaciteit hierop vanuit de gemeente is op dit moment niet op orde. Strategische verplaatsingen vragen om inzet vanuit Dordrecht die nu niet altijd aanwezig is.

4.2.5. Bijsturingsmogelijkheden

We zien een aantal mogelijkheden tot bijsturing, vooral op het vergroten van de verdien capaciteit van de gebieds-ontwikkeling. In de verdere ontwikkeling van de Oude Lijn (programma Stadsas) liggen kansen voor het vergroten van het economische programma. Dit vergt echter wel een duidelijke, bestuurlijke afweging tussen economie en woningbouw. Er zijn betrokkenen die het gevoel hebben dat het woningbouwbelang op dit moment prevaleert boven het economische belang van de ontwikkeling van de stad.

We zien ook kansen voor het aantrekken van meer cofinanciering omdat het landelijke beleid ook meer aandacht heeft voor de maritieme maakindustrie. Geldstromen die hier vrijkomen, zoals de Subsidieregeling maritieme innovatieprojecten, zou Dordrecht kunnen benutten in het kader van dit programma.

Tot slot zijn er kansen om meer te doen op externe acquisitie. Waar de focus nu sterk ligt op bedrijfsverplaatsingen/-uitbreidingen, zijn er mogelijkheden om meer nieuwe bedrijven naar Dordrecht te halen. In het deelgebied Centrum zit hier wel beweging in met de versteviging in de acquisitiestrategie (zie ook het programma Binnenstad). In de Dordtse Kil IV is echter meer gefocust op lokale ondernemers in plaats van bovenregionale partijen.

4.3. Tussentijdse conclusie: Ruimte voor Banen

Het programma Ruimte voor Banen zit op dit moment in de overgang van *throughput* (activiteiten en inspanningen) naar *output* (beoogde resultaten). Het is op dit moment nog te vroeg om iets te zeggen over de output en daarmee de langetermijneffecten. Wel zien we dat de uitvoering volgens plan verloopt en de gemeente grotendeels aan dezelfde knoppen draait als bij de start van het programma. Het is daarmee aannemelijk dat resultaten en de effecten zoals beoogd, met een enkele accentverschuiving, gaan worden gerealiseerd.

De hiervoor genoemde accentverschuiving betreft het feit dat de oorspronkelijke MBC zich richtte op het aantrekken van werkgelegenheid voor een hoger opleidingsniveau. In de praktijk is de focus komen te liggen op 'kwaliteit van banen', ongeacht opleidingsniveau. Ook is het uitgangspunt van een revolverend fonds vervangen door 'sturing via erfpacht'.

5. Programma 4 | Dordts Leerprogramma

5.1. Raadsbesluit en MBC

5.1.1. Raadsbesluit

Beoogd resultaat

In het raadsvoorstel van april 2021 is de raad gevraagd om middelen te reserveren voor het Dordts Leerprogramma (DLP).

Om jongeren voor te bereiden op de toekomst wil de gemeente investeren in goed onderwijs. Uit de cijfers blijkt dat Dordrecht niet in de pas loopt met vergelijkbare steden. Dordtenaren zijn gemiddeld lager opgeleid en daarom wil de gemeente achterstanden in het onderwijs aanpakken en ervoor zorgen dat elk kind de kans krijgt om eruit te halen wat erin zit. Voor scholen met de grootste achterstanden komt er extra geld. Scholen gaan dat vooral inzetten op een betere beheersing van de Nederlandse taal door extra lessen aan te bieden. Daardoor hebben leerlingen meer kansen in het vervolgonderwijs. Uiteindelijk moet dit leiden tot een verbetering van de gezondheid en een hogere welvaart.

Het beoogde resultaat, beschreven in raadsvoorstel, is dat de uitstroomniveaus op de elf 'doelgroepscholen' op het Dordrechtse gemiddelde liggen, gerekend zonder deze doelgroepscholen. Daarnaast wordt ingezet op een stijging van de leer groei voor de geselecteerde leerlingen ten opzichte van het landelijke niveau op de ontwikkelingsgebieden taal, rekenen, welbevinden aan de hand van onafhankelijke toetsen (CITO).

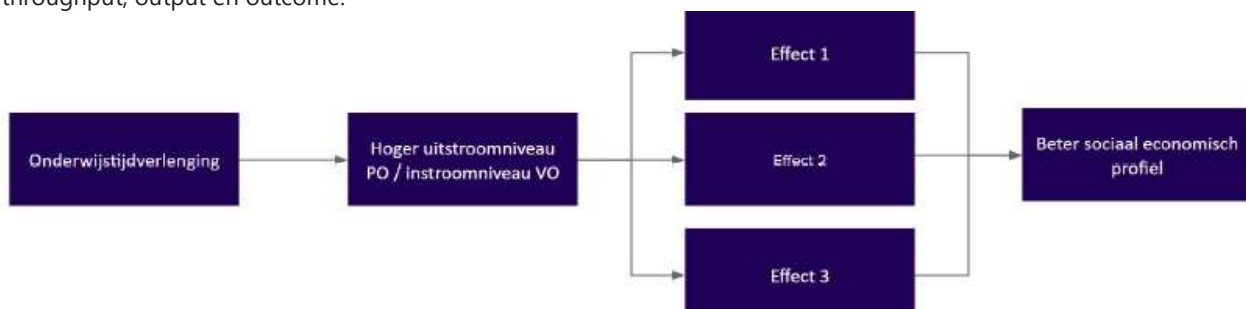
Reservering door raad en cofinanciering

De gemeenteraad stelt in april 2021 € 27,4 mln beschikbaar voor de deelreserve DLP. Daarbij zetten de scholen de recentelijk verkregen € 2,6 mln vanuit het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) in op de betreffende elf scholen in de eerste twee schooljaren (drie begrotingsjaren). Als gemeentelijke cofinanciering op deze Rijksmiddelen wordt een bedrag van € 0,6 mln als budget in de exploitatiebegroting 2021 toegekend.

5.1.2. MBC

Opzet MBC

In de figuren 15 en 16 hebben we de hoofdpunten uit de MBC in een tabel uitgewerkt. We gaan in op de input/throughput, output en outcome.

Figuur 15. Afbakening MBC Dordts Leerprogramma.

Input/throughput	Output	Outcome																					
Het gevraagde te reserveren bedrag is € 27,4 mln. Hierbij worden door de scholen vanuit het Rijk toegekende middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs ingezet. de betreffende 11 scholen in de eerste 2 schooljaren (drie begrotingsjaren) voor een bedrag van in totaal € 2,6 mln.* * College stelt voor dit programma voor om reserve te vormen en vanuit reserve € 0,6 mln. als budget in exploitatiebegroting 2021 toe te kennen. <i>Hoe worden middelen ingezet?</i> ‘integrale schoolgerichte’ variant’ onderwijstijdverlenging op 10 basisscholen met grootste leerachterstanden (in werkelijkheid gaat het om 11 scholen). <i>Aantal leerlingen</i> ‘Huidige’ (bij opstellen MBC) aantal leerlingen bij 10 doelgroepscholen = 2.766 leerlingen. Prognose is dat jaarlijks <u>375</u> nieuwe leerlingen instromen. Er wordt verwacht dat in periode van 10 jaar vanaf schooljaar 2021/2022 in totaal 6.141 leerlingen onderwijstijdverlenging zullen krijgen	Het aantal jaren onderwijstijdverlenging verschilt. Leerlingen die ‘nu’ in groep 7 zitten of pas in 2029 naar basisschool gaan zullen 2 jaar onderwijstijdverlenging krijgen. Onderwijstijdverlenging leidt ertoe dat leerlingen: beter worden in taal en rekenen, een grotere woordenschat hebben, meer zelfvertrouwen ontwikkelen en betere sociale vaardigheden ontwikkelen. Dit leidt ertoe dat deze leerlingen een betere beheersing hebben van de Nederlandse taal en hogere CITO-scores. 2 scenario’s voor output. 1. Ieder jaar onderwijstijdverlenging leidt tot 1/8^e van het totale effect (12,5%). → Bij 18% = 1.088 leerlingen zal het volledige effect optreden 2. Ieder jaar onderwijstijdverlenging leidt tot 1/4^e van het totale effect (25%) → Bij 65% = 3.973 leerlingen zal het volledige effect optreden. Of bij 1.088 of bij 3.973 leerlingen zal een hoger uitstroom-niveau PO/instroomniveau VO plaatsvinden Tabel 2: Geschat effect op het aantal leerlingen per hoogste diplomaniveau, gebaseerd op 6.141 leerlingen die voor kortere of langere tijd onderwijstijdverlenging krijgen <table><tr><th>Hoogste diploma</th><th>Scenario 1</th><th>Scenario 2</th></tr><tr><td>praktijk / speciaal</td><td>-134</td><td>-187</td></tr><tr><td>vmbo</td><td>-174</td><td>-243</td></tr><tr><td>havo/vwo</td><td>+183</td><td>+255</td></tr><tr><td>mbo</td><td>-331</td><td>-462</td></tr><tr><td>hbo</td><td>+211</td><td>+294</td></tr><tr><td>wo</td><td>+246</td><td>+343</td></tr></table>	Hoogste diploma	Scenario 1	Scenario 2	praktijk / speciaal	-134	-187	vmbo	-174	-243	havo/vwo	+183	+255	mbo	-331	-462	hbo	+211	+294	wo	+246	+343	Totale financiële effecten per jaar → € 5,1 – € 7,1 m <i>Meer inkomsten uit loon</i> € 4,3 – € 6 m <i>Voorkomen kosten bijstand</i> € 0,61-€ 0,85 m <i>Voorkomen kosten zorgkosten</i> € 0,17-€ 0,04m <i>Voorkomen kosten criminaliteit</i> € 0,009 -€0,0129 m MBC met zichtperiode van 30 jaar komt uit op een positief saldo van € 77 miljoen. Over een zichtperiode van 50 jaar komt die zelfs uit op een positief saldo van € 210 miljoen. Dit saldo wordt grotendeels verklaard door de verwachte inkomensstijging van leerlingen die later gaan werken. Er liggen twee centrale inhoudelijke aannames ten grondslag aan deze maatschappelijke Business Case, voortkomend uit de beleidstheorie: 1. Onderwijstijdverlenging vergroot de kans op een hoger uitstroomniveau van het PO naar het VO. 2. dat de uitstroomniveaus van deze scholen komen te liggen op het Dordrechts gemiddelde gerekend zonder deze doelgroepscholen.
Hoogste diploma	Scenario 1	Scenario 2																					
praktijk / speciaal	-134	-187																					
vmbo	-174	-243																					
havo/vwo	+183	+255																					
mbo	-331	-462																					
hbo	+211	+294																					
wo	+246	+343																					

Figuur 16. Hoofdpunten MBC (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Reflectie MBC

Deze MBC maakt in onze ogen inzichtelijk welke verwachtingen de gemeente mag hebben van een dergelijke uitwerking. De gevraagde elementen, van input (middelen) via output (deelresultaten) naar outcome (beoogde effecten), maken deel uit van de MBC. Er is wel een aantal zaken dat ons opvalt en dat consequenties (kan) hebben voor de verdien capaciteit van het programma.

Ten eerste zien we dat het doelbereik van de MBC en het raadsvoorstel ten behoeve van de investeringsmiddelen verschillen. De MBC is gebaseerd op tien scholen maar in het raadsvoorstel (en latere verantwoording over het programma) wordt gesproken over elf scholen. Dit wordt verklaard door het verschil in schoolnummers en schoollocaties. Er zijn scholen met één schoolnummer maar met meerdere locaties. Daarnaast spelen er ook fusies tussen scholen. Aangegeven is dat de doelgroep van het DLP onveranderd is en blijft, maar dat deze anders verdeeld zijn over scholen en locaties.

Ook is aan inputzijde (middelen) de investering van € 27,4 mln niet uitgewerkt in maatregelen of projecten. Zo wordt in de MBC niet duidelijk gemaakt op hoeveel uur onderwijstijdverlenging de MBC gebaseerd is. Uit de werksessie komt naar voren dat de berekening van kosten gebaseerd is op 5 uur per groep deelnemers per week, inclusief ingroeimodel.

Ten aanzien van de output (resultaten) valt op dat er een slag om de arm wordt gehouden voor wat betreft de effecten die optreden. Deze variëren van een optreedeffect van 18% (scenario 1) tot 65% (scenario 2). Deze effecten verschillen sterk en vergen dat hier tijdig op wordt gemonitord om zo de resultaten van het programma inzichtelijk te (blijven) maken. Hier ligt een belangrijke rol voor de Dordtse onderwijsmonitor en de subsidieverantwoording.

Aan de outcome-kant is er sprake van zeer lange termijn maatschappelijke effecten, bijvoorbeeld dat hogere uitstroomniveaus van basisscholen naar het voortgezet onderwijs (VO) uiteindelijk aan hogere lonen bijdragen en bijstands-, zorg- en criminaliteitskosten kunnen worden voorkomen. Hieronder liggen aannames die zich, uiteraard, niet gedurende de looptijd van de Agenda 2030 zullen effectueren. Dit betekent iets voor de verwachtingen rondom de beoogde verdien capaciteit van de Agenda 2030 en de monitoring van deze langetermijneffecten.

5.2. Stand van zaken programma

5.2.1. Inhoudelijke voortgang

In de jaarlijkse monitor over de Agenda 2030 is reeds over de start, uitvoering en voortgang van het DLP informatie verschaft. Dit is gekoppeld aan de schooljaren 2021-2022 tot en met 2024-2025. Hierna gaan we in op de inhoudelijke voortgang op basis van de documenten en gesprekken.

DLP in voortgangsrapportages Agenda 2030

Schooljaar 2021-2022

In het schooljaar 2021-2022 start het DLP. De scholen starten (na uitstel) met hun eerste programma's, tussen september 2021 en januari 2022. Circa tweederde van de programma's wordt dit jaar gefinancierd door de scholen zelf, met middelen vanuit het NPO. Er is in deze fase nog minder inhoudelijke sturing door de gemeente mogelijk doordat interventies nog niet volledig voldoen aan de eisen van het DLP.

Vrijwel alle scholen zetten in op bewegend leren (bewegen in combinatie met taalaanbod), op cultuureducatie met woordenschatontwikkeling. Of er worden vakken als bewegingsonderwijs, muziek, dans en techniek door een vakdocent gegeven, waardoor de reguliere leerkracht meer tijd heeft voor taal, rekenen en lezen. De meest ingezette interventies in het eerste jaar zijn:

- Bewegend leren: 9 scholen.
- Cultuureducatie- en taalontwikkeling: 8 scholen.
- Muziek en taalontwikkeling: 8 scholen.
- Ouderbetrokkenheid: 5 scholen.
- Techniek met woorden: 4 scholen.
- Huiswerkbegeleiding: 3 scholen.

Op 1 maart 2022 zijn alle aanvragen voor het eerste jaar vastgesteld. De verlengde leertijd varieert per groep en per school voor het huidige schooljaar. Nog niet alle groepen hebben verlengde leertijd met name ten gevolge van de beperkte beschikbaarheid van professionals en het goed opgezet krijgen van de programma's. De groepen die wel verlengde onderwijstijd hebben, hebben dit op dit moment voor minimaal 2 uur (tot een maximum van 4 uur).

Schooljaar 2022-2023

In het schooljaar 2022-2023 start het tweede jaar van het DLP. Alle aanvragen vanuit de deelnemende scholen (er zijn 14 DLP-scholen in 2022-2023) zijn ingediend voor 1 januari 2023 en vastgesteld door de gemeente voor 1 maart 2023. In de activiteitenplannen wordt meer ingezet op taal en rekenen dan in het jaar ervoor. Overige activiteiten richten zich op cultuureducatie met woordenschatontwikkeling of er worden vakken als bewegingsonderwijs, muziek, dans en techniek door een vakdocent gegeven. Hierdoor heeft de reguliere leerkracht meer tijd voor taal, rekenen en lezen.

De gemiddelde verlengde leertijd van alle scholen bedraagt 2,7 uur per week in het tweede jaar. Dat ligt onder de ambitie van 3 uur per week. De meest gegeven reden is het ontbreken van voldoende kwalitatief goede professionals. Voldoende capaciteit organiseren bleek bij de start van het programma (2021-2022) ook al een uitdaging.

Schooljaar 2023/2024 en schooljaar 2024-2025

In september 2023 start het derde jaar van het DLP. De ambitie is dat de scholen minimaal 4 uur onderwijstijdverlenging realiseren. Deze ambitie ligt in het jaar nog op 3 uur. Voor deze aanvraag hadden de scholen geen middelen meer beschikbaar vanuit het NPO. De bekostiging vanaf schooljaar 2023-2024 (en verder) valt volledig onder het DLP. Voor schooljaar 2024-2025 is een zelfde ambitie geformuleerd: 4 uur onderwijstijdverlenging.

DLP in monitor Onderwijsvisie gemeente Dordrecht

De gemeente Dordrecht neemt informatie over de voortgang en de resultaten van het DLP ook op in de jaarlijkse monitor van de Onderwijsvisie. Hierna schetsen we de overstijgende beelden over de voortgang van het DLP vanuit deze monitors.

Aantal uren onderwijstijdverlenging DLP

Schooljaar	<2	2-2,99	3-3,99	4-4,99	5>
2021-2022	1	5	4	1	3
2022-2023	1	7	5	1	0
2023-2024	1	2	1	3	6

Figuur 17. Aantal uren onderwijstijdverlenging DLP (bewerking TwynstraGudde o.b.v. meerdere onderwijsmonitors).

Er is een stijging zichtbaar in de aangeboden hoeveelheid uren onderwijstijdverlenging. Gemiddeld organiseren de DLP-schoollocaties 2,6 uur per week in het schooljaar 2021-2022. Dit gemiddelde neemt toe naar 2,7 uur per week in 2022-2023. In schooljaar 2023-2024 krijgen leerlingen op DLP-scholen gemiddeld 4,3 uur extra onderwijstijd en bijna de helft van de scholen biedt minimaal 5 uur extra onderwijs tijd aan.

Activiteiten op DLP scholen

De activiteiten op de DLP-scholen in 2023-2024 zijn behoorlijk vergelijkbaar met vorige meting. Er is wel een duidelijke daling in het aanbod sport en beweging en schoolmaatschappelijk werk.

	DLP (14)	2024 (% totaal)	2023	2022
Inzet onderwijsassistent	13	89%	91%	89%
Samenwerking bibliotheek	12	79%	86%	83%
1-op-1 begeleiding onder schooltijd	11	68%	77%	56%
Specifiek aanbod sport en beweging	6	37%	55%	56%
Schoolmaatschappelijk werk	10	63%	91%	33%
Vroegschoolse educatie	10	58%	50%	39%
Kleine klassen	11	63%	55%	56%
Onderwijstijdverlenging	10	53%	55%	50%
Zomer/vakantieschool	10	79%	73%	56%
Ouderbetrokkenheid	9	53%	55%	28%
Schakelklas	3	16%	23%	44%
Huiswerkbegeleiding	5	26%	23%	22%
Aanbod kunst en cultuur	6	32%	36%	28%
Vakantielesen	0	0%	5%	0%
Weekendschool	0	0%	0%	0%
Mentoring (School's cool)	0	0%	0%	0%

Figuur 18. Activiteiten op DLP-scholen (uit: Monitor Onderwijsvisie Dordrecht Schooljaar 2023-2024).

	23/24	22/23	21/22
Alleen externe vakdocenten	7%	14%	43%
Alleen eigen leerkrachten/ onderwijsassistenten	21%	7%	7%
Combinaties	71%	79%	50%

Figuur 19. Verdeling docenten binnen DLP (uit: Monitor Onderwijsvisie Dordrecht Schooljaar 2023-2024).

Op meer scholen dan in voorgaande jaren zijn de eigen leerkrachten geheel verantwoordelijk geworden voor het geven van onderwijs binnen het DLP. Het vaakst gaat het om een combinatie met externe vakdocenten.

Tevredenheid over inrichting en uitvoering DLP

In het schooljaar 2023-2024 zijn 10 van de 14 scholen (zeer) tevreden over de inrichting en uitvoering van het DLP op de eigen school. Het jaar ervoor waren dit er slechts 4.

Figuur 20. Tevredenheid over DLP bij DLP-scholen (uit: Monitor Onderwijsvisie Dordrecht Schooljaar 2023-2024).

De tevredenheid van de deelnemende scholen over het DLP is afgelopen schooljaar zichtbaar toegenomen. Met name de volgende sterke punten worden gezien:

- Het integrale programma sluit aan op de behoeften van leerlingen.
- Het DLP zorgt voor rust omdat het binnen de schoolcontext is.
- Er is extra tijd om aan de basisvaardigheden te werken.
- De eigen docenten of vakdocenten sluiten goed aan op het programma.

De volgende aandachtspunten worden gesignaleerd:

- De extra onderwijstijd voelt als verzwaring voor leerkrachten.
- Het resulteert in lange dagen, vooral voor jongere kinderen. Het is de vraag volgens scholen hoe effectief dit is.
- De organisatie van externen.
- De praktische uitvoering van het aanbod.

Prestaties taal en rekenen DLP-scholen

In het basisonderwijs wordt er landelijk gewerkt met referentieniveaus. De referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen schrijven voor wat leerlingen moeten kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen. Het fundamentele niveau (1F-niveau) is de basis die zo veel mogelijk leerlingen moeten beheersen. Het streefniveau (1S-niveau) heeft iedereen nodig om in de maatschappij mee te kunnen doen.¹³

¹³ [Referentieniveaus taal en rekenen | Taal en rekenen op school | Rijksoverheid.nl](#)

Vakoverstijgend (figuur 21, laatste twee kolommen) is over de afgelopen drie schooljaren een toename te zien in behaalde referentieniveaus 1F op de DLP-scholen. Op niveau 1S/2F zien we over drie schooljaren een (lichte) daling van de behaalde referentieniveaus. De DLP-scholen hebben in het schooljaar 2023-2023 vooral hogere scores op Lezen 1F, terwijl de scores op Rekenen 1F en Taalverzorging 2F lager zijn geworden.

	jaar	Rekenen 1F	Rekenen 1S	Lezen 1F	Lezen 2F	Taal-verzorging 1F	Taal-verzorging 2F	Totaal 1F	Totaal 1S/2F
DLP	21/22	90,2*	37,8	94,9	65,4	96,6	59,6	94,6	52,2
	22/23	87,8	31,4	93,0	58,8	97,3	58,3	94,4	48,8
	23/24	85,2	36,5	97,7	64,6	95,1	45,0	96,1	51,8
Totaal	21/22	92	42,9	97,8	73,5	97,0	62,9	95,8	59,0
	22/23	89,8	36,6	93,9	68,5	96,4	58,3	95,2	55,5
	23/24	88,9	45,2	98,4	73,0	94,7	49,8	95,7	57,0

Figuur 21. Absolute referentieniveaus (niet gecorrigeerd voor schoolweging) DLP-scholen en totaal scholen in Dordrecht (uit: Monitor Onderwijsvisie Dordrecht Schooljaar 2023-2024).

In de Onderwijsmonitor wordt (nog) niet verantwoord over het uitstroomniveau van de DLP-scholen. Betrokkenen geven aan dat dit een bewuste keuze is. De eerste twee jaar loopt het DLP nog, mede door cofinanciering vanuit het Nationaal Programma Onderwijs, waardoor hier minder eenvoudig (direct) op te sturen is. Daarnaast moeten de resultaten vanuit de onderwijstijdverlenging zich nog verder effectueren. Het uitstroomniveau bij DLP-scholen zal later wel worden meegenomen in de monitoring.

5.2.2. Financiële stand van zaken

In de meest recente voortgangsrapportage over de Agenda 2030 (zomer 2024) is het volgende financiële beeld geschetst.

Geactualiseerde financiële informatie	
Totale verwachte kosten	€ 27.400.000
Gemeentelijke middelen	Reserve Agenda Dordrecht 2030: € 27,4 miljoen
	Hiervan is reeds € 8,1 miljoen beschikbaar gesteld in exploitatiebegroting t/m 2026

		Hiervan is reeds € 8,1 miljoen beschikbaar gesteld in exploitatiebegroting t/m 2026			
Cofinanciering per partij		2021	2022	2023	2024
	totaal	€ 367.000	€ 969.000	€ 636.000	€ 516.000
	Bovenstaande bedragen zijn extra middelen die het onderwijs incidenteel heeft ontvangen (in dit geval middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs) en heeft daarom geen structureel karakter.				

Gerealiseerde uitgaven				
Actie/activiteit	2021	2022	2023	2024 (t/m maart)
Inzet Dordts Leerprogramma	0	€905.000	€885.000 Schoolbesturen hebben uitstel gevraagd, waardoor de uitgaven die gedeeltelijk in 2023 horen te vallen in 2024 worden gedaan.	€2.687.000 (betreft schooljaar 2023/2024)
Inzet Monitor (Sardes)	*	*	29.000	29.000
Inzet coördinatie van externe partijen (SOC)	25.000	*	53.000	28.000
Ambtelijke inzet	*	*	69.000	69.000

- *Uitgevoerd, maar bekostigd via andere (tijdelijke Rijks-) bekostiging.
- *Alle bedragen zijn afgerond naar duizendtallen.

Geplande uitgaven			
Actie/activiteit	2023	2024	2025
Inzet Dordts Leerprogramma (uitvoering op de scholen, monitor en coördinatie van externe partijen)		€ 2.420.000 (vorige format was 2,2 mio opgenomen).	€ 2.920.000 (vorig format 2,3 mio).

Figuur 22. Financieel overzicht DLP (zomer 2024).

Deze informatie laat zien dat de gerealiseerde en geprognosticeerde uitgaven t/m 2025 neerkomen op circa € 10,12 mln. Dit betekent dat er vanaf 2026 tot en met 2030 nog ruim € 17 mln beschikbaar is voor de uitvoering. Betrokkenen geven aan dat de middelen voor het vervolg van het programma passend maar ook echt nog wel nodig zijn. De geprognosticeerde kosten per schooljaar voor het vervolg van het traject worden namelijk geraamd op circa € 3 mln. Deze geplande budgetten liggen hoger dan de in de eerste jaren gerealiseerde uitgaven doordat in de eerste twee schooljaren circa tweederde nog gedekt werd door de scholen zelf, vanuit het NPO. En doordat het de scholen in de eerste jaren nog niet lukte om de beoogde onderwijstijdverlenging te realiseren. Zoals eerder beschreven, is het schooljaar 2023-2024 het eerste jaar dat het lukt om het gewenste aantal uren aan te bieden.

Het structureel borgen van de aanpak van het DLP, om zo op de langere termijn de vruchten van de aanpak te plukken, zien wij wel als aandachtspunt. Zo wordt ingeschat dat de aanpak in 2030 nog niet klaar is maar dat de incidentele middelen, gekoppeld aan de Agenda 2030, dan wel ophouden. Idealiter zou er, zo wordt vanuit het programma geschetst, een landelijke aanpak op onderwijstijdverlenging komen. Het is op dit moment wel de vraag hoe realistisch dit is. Wel zien we dat de DLP-aanpak als vliegwiel dient voor de aanspraak op andere Rijksmiddelen en -aanpakken. Hier staan we in paragraaf 6.2.4. nader bij stil.

5.2.3. Plek in de 'impactketen'

In deze paragraaf maken we inzichtelijk waar Dordrecht op dit moment staat voor dit programma, in de impactketen van input naar outcome. We constateren dat het DLP zich nu *op het totaal van het programma* in de fase van *throughput* (activiteiten en inspanningen) richting eerste *output* (beoogde resultaten) bevindt.

Figuur 23. Stand van zaken 'impactketen' Dordts Leerprogramma (januari 2025).

In het kader van de *input* zijn de middelen gealloceerd aan de verdere uitvoering tot aan 2030. Het lukt de gemeente vanaf het schooljaar 2023-2024 ook om de beoogde activiteiten en inspanningen te ontplooiën. Via de Onderwijsmonitor maakt de gemeente ook inzichtelijk tot welke eerste (tussen)resultaten dit leidt op de DLP-scholen als het gaat om referentieniveaus op taal en rekenen. In deze monitors wordt nog niet specifiek ingegaan op uitstroomniveaus en CITO-scores op de DLP-scholen. Deze slag gaat in het vervolg, zo is aangegeven, wel gemaakt worden. Het in beeld brengen van de outcome van het programma is een opgave voor de zeer lange termijn.

Casus | DLP-school De Albatros

Om te kijken naar het mechanisme dat onder het programma ligt, is ingezoomd op één specifieke DLP-school. Gekozen is voor De Albatros omdat die binnen de populatie DLP-scholen een gemiddeld presterende DLP-school is. Specifiek staan we stil bij *een aantal* van de ingezette activiteiten (throughput) en de eerste resultaten die waarneembaar zijn (output) in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023. Deze informatie is gebaseerd op verantwoording over de DLP-subsidie.

Schooljaar 2021-2022

- **Rekenonderwijs.** Op woensdagmiddag zijn de lessen om 12.00 klaar. Dit vrije moment heeft De Albatros benut om via Leerkring extra rekenlessen in te zetten voor leerlingen die dat echt nodig hebben; op basis van behoefte dus. Door de school heen hebben drie groepen leerlingen tegelijkertijd les en ondersteuning in spelvorm. In de resultaten is terug te zien dat De Albatros op referentieniveau 1F met 0,2% is opgeklommen (nu 91%) en op niveau 1S/2F met 2,3% (nu 30,4%).
- **Begrijpend lezen.** Door het inzetten van toptutor individuele bijlessen op het gebied van lezen en de inzet van tutor lezen (groep 8 leest met groep 4), zet De Albatros in op begrijpend lezen. De school ziet een verbetering in het 1F- en 2F-lezen. Beide zijn met ruim 5% gestegen waardoor de school op 1F niveau op het landelijk gemiddelde scoort en op 1S/2F niveau daarboven.
- **Geestelijk welbevinden.** Door middel van de Spetteryoga lessen, yoga speciaal voor kinderen, zien we dat kinderen minder stress ervaren. Dit heeft een positieve invloed op de leerresultaten, terug te vinden in de BOSOS¹⁴ lijsten.
- **Ouderbetrokkenheid.** Door middel van het organiseren van extra kennismakingsgesprekken en inloopmomenten probeert De Albatros meer ouders de school binnen te halen. Met behulp van vrijwilligers van DaVinci is ook geïnvesteerd in Nederlandse taalontwikkeling bij ouders. Dit zorgt voor betere communicatie.

¹⁴ BOSOS is een leerlingvolgsysteem.

Schooljaar 2022/2023

- *Rekenonderwijs en begrijpend lezen.* De inzet op rekenonderwijs en begrijpend lezen is gecontinueerd met dezelfde samenwerkingspartners.
- *Muzieklessen.* Een externe professional verzorgt muzieklessen voor de groepen 1 t/m 4. In de komende jaren groeit deze docent mee met de groepen tot alle groepen muziekles krijgen van haar.
- *Technieklessen.* Een externe professional verzorgt technieklessen voor alle klassen.

De Albatros ziet na dit schooljaar een gemiddelde stijging van 1% over de laatste 3 jaar op 1F naar 93,7%. Dit was 90,8% in 2020-2021. Voor de referentiegebieden 1S/2F is de stijging significant hoger, bijna 2% per jaar. In 2022- 2023 behaalde 54,5% dit referentieniveau tegenover 47,1% in 202-2021.

In het schoolplan van De Albatros zijn voor 2024 en 2025 verder de volgende ambities opgenomen.

	1F	2F/1S
2021	90,80%	47,10%
2022	91%	50,80%
2023	93,70%	54,50%
2024 ambitie	98%	60%
2025 ambitie	100%	65%

Over de uitstroomniveaus vanuit De Albatros naar het VO wordt (nog) niet verantwoord.

5.2.4. Relevante ontwikkelingen

De MBC (figuur 16) had een sterke focus op het verlengen van onderwijstijd specifiek op taal- en rekenonderwijs. Omdat taal en rekenen goede voorspellers zijn voor het uitstroomniveau, is hier ook vanuit het DLP aandacht voor. Tegelijkertijd blijkt dat diverse DLP-scholen hier al extra aanbod op organiseren én hier betere leerprestaties op realiseren. Hierop extra focussen vanuit het DLP zou ten koste gaan van andere ontwikkelingen die ook positief kunnen bijdragen aan de uitstroom en het benutten van het potentieel van leerlingen. Er is daarom ook meer ruimte geboden aan de bredere ontwikkeling van leerlingen via bijvoorbeeld ouderbetrokkenheid en meer culturele ontwikkeling. Dit bredere aanbod van onderwijstijdverlenging komt ook duidelijk naar voren in de casus De Albatros.

Een belangrijke ontwikkeling die we zien is de manier waarop er vanuit het DLP een vliegwieleffect ontstaat. Het 'stempel' DLP-school zorgt er bijvoorbeeld voor dat de scholen die dit echt nodig hebben, meer aanspraak maken op middelen of aanpakken elders. Als voorbeeld wordt de Gezonde School-aanpak genoemd, waarvan schoolbesturen hebben aangegeven dat het goed is dat in elk geval alle DLP-scholen hier aan mee doen. Hetzelfde geldt voor aanspraak op een Rijkssubsidie voor het aanbieden van schoolmaaltijden en de subsidieregeling Brugfunctionaris.

Ook komt naar voren dat circa de helft van de DLP-scholen in Dordrecht-West ligt. Dit stadsdeel krijgt extra aandacht vanuit het Nationaal Programma Dordt West 2023-2043. De gemeente Dordrecht ontvangt hiervoor middelen vanuit de SPUK-regeling kansrijke wijk. Deze brede aanpak resulteert in Dordrecht-West in een goede verbinding tussen actoren: inwoners, scholen, maatschappelijke organisaties, vrijwilligersorganisaties en bedrijven vinden elkaar gemakkelijker. Hierdoor lukt het beter om integrale afwegingen te maken over wat er nodig is in Dordt-West en specifiek op de DLP-scholen.

Een (blijvend) aandachtspunt is het kunnen organiseren van voldoende capaciteit. Zoals we eerder schetsten, lukte het mede hierdoor de eerste jaren nog niet om het beoogde aantal uren onderwijstijdverlenging te verlenen. Betrokkenen zien nu echter dat het vinden van voldoende gekwalificeerd personeel voor DLP-scholen (zeker in Dordt-West) minder een knelpunt is. Onderwijsprofessionals geloven in de DLP-aanpak en verbinden zich voor langere termijn aan deze scholen. Tegelijkertijd is de financiering hier een aandachtspunt. Het DLP-programma wordt gedekt uit incidentele middelen terwijl de inzet gebaat is bij structurele inzet. Het is, los van incidentele middelen die Dordrecht vanuit het vliegwieleffect bereiken, op dit moment de vraag hoe de aanpak financieel structureel kan worden geborgd.

5.2.5. Bijsturingsmogelijkheden

Uit de gesprekken komt een aantal mogelijkheden tot bijsturing op het programma naar voren. We maken het onderscheid tussen bijsturingsmogelijkheden tot 2030 en daarna. Als eerste is er de mogelijkheid om meer of minder scholen mee te laten doen, afhankelijk van de prestaties die nu gerealiseerd worden onder de vlag van het DLP. Daarnaast ziet de gemeente op dit moment duidelijke verschillen in de prestaties op referentieniveaus *tussen* de DLP-scholen. Het is daarom ook mogelijk om tussen scholen meer te differentiëren in het aantal uur aangeboden onderwijstijdverlenging. Ten slotte is er de mogelijkheid om de onderwijstijdverlenging bij heel jonge kinderen af te schalen. De gemeente en de DLP-scholen vragen zich op dit moment af of de verlengde leertijd voor de jongste kinderen op dit moment wel effectief is omdat de dagen voor deze kinderen wel erg lang worden.

Voor wat betreft bijsturing na 2030 kunnen de mogelijkheden vanuit het Rijk, voor meer structurele dekking van deze activiteiten na 2030, nader onderzocht worden. Er ligt ook een mogelijkheid in het loslaten van de coördinatie door de gemeente (via subsidies) op het moment dat het programma staat en functioneert. Dit vergt wel financiële dekking elders. In elk geval is vanuit het programma de ambitie uitgesproken om de aanpak door te zetten tot 2043, zijnde de looptijd van het programma Dordt-West. De vraag is vanuit welke middelen dit mogelijk is.

5.3. Tussentijdse conclusie: DLP

Het programma DLP zit op dit moment in de overgang van *throughput* (activiteiten en inspanningen) naar *output* (beoogde resultaten). Het is nu nog te vroeg om iets te zeggen over de output vanuit het programma zelf, laat staan over de effecten op de zeer lange termijn. Wel zien we dat de uitvoering, na capaciteitsproblemen voor onderwijstijdverlenging in de eerste jaren, nu volgens plan verloopt. De gemeente draait aan de knoppen die beoogd zijn bij de start van het programma. Het bestaan van het programma leidt al duidelijk tot een vliegwieleffect voor het aanhaken op andere aanpakken en het aantrekken van middelen.

Er is geen grote noodzaak tot (financiële) bijsturing op de inhoud van het programma. Eventuele bijsturingsmogelijkheden zijn er vooral voor het *fijn slijpen* van de aanpak, zoals het meer gedifferentieerd aanbieden van de onderwijstijdverlenging.

6. Programma 5 | Glansrijke Toekomst

6.1. Raadsbesluit en businesscase

6.1.1. Raadsbesluit

Reservering en beoogd resultaat

In het raadsvoorstel van april 2021 is de raad gevraagd om € 10,48 mln te reserveren voor het programma Toekomst Dordtse Jongeren. In tegenstelling tot de andere programma's lag er aan deze reservering nog geen raadsvoorstel voor het programma zelf ten grondslag. In de onderliggende 'infographic' is wel het onderstaande opgenomen over de opzet van het programma.

Jongeren in Dordrecht hebben vaak te maken met verschillende problemen. Dat kan leiden tot mindere prestaties op school, lagere scholing dan verwacht, minder kans op werk, verminderde gezondheid en een verhoogde kans op criminaliteit. Daarom wil de gemeente investeren in meer kansen op een Glansrijke Toekomst. In een wereld waarin banen onzeker zijn en veranderingen in de economie hoge eisen stellen aan werknemers, wil de gemeente de veerkracht van jongeren vergroten. Ook wil de gemeente dat er minder jongeren zijn met een afstand tot de arbeidsmarkt. Als meer jongeren onderwijs volgen of economisch zelfstandig zijn door een betaalde baan, dan stijgt de totale arbeidsparticipatie van jongeren. Dat is ook belangrijk voor de economie en het vestigingsklimaat.

Voor Dordtse werkgevers betekent een goede verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt dat zij een beroep kunnen doen op goed opgeleid personeel. De gemeente wil jongeren in het voortgezet onderwijs beter voorbereiden op een maatschappij en arbeidsmarkt die blijven veranderen. Ook wil de gemeente dat jongvolwassenen niet tussen wal en schip raken. Als er goede begeleiding is, kunnen jongeren en jongvolwassenen het heft in eigen hand nemen.

Feiten en cijfers

- Inzet coaches.
- Uitbreiding nazorg richting mbo-studenten.
- Een programma om jongeren voorbereiden op de veranderende arbeidsmarkt.
- Signaleren en monitoren van knelpunten.
- € 10,5 miljoen gereserveerd.
- Partners: Rijksoverheid, scholen, bedrijven, Europese Unie.

Opzet businesscase

In tegenstelling tot de andere programma's (m.u.v. Binnenstad) lag er geen uitgewerkte MBC onder het raadsvoorstel van april 2021. De basis voor dit programma wordt gevormd door de werkgroep 'Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt' van het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) uit 2019. Deze werkgroep heeft een aantal knelpunten en oplossingsrichtingen geformuleerd (figuur 24). De aanbevelingen vormen de basis voor een interne businesscase¹⁵ die de gemeente vervolgens zelf ambtelijk heeft opgesteld (figuur 25).

¹⁵ Er wordt in het document zelf gesproken over een businesscase en niet over een maatschappelijke businesscase. De datum van het document is niet bekend.

Knelpunten	Oplossingsrichtingen
1. Het ontbreken van een goede ketenaanpak met een langetermijnvisie.	1. Integrale verantwoordelijkheid voor de begeleiding van jongeren (16-27 jaar) naar onderwijs of werk bij gemeente.
2. Jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt raken te vaak uit beeld.	2. Versterking van de monitorings- en signaleringsfunctie.
3. Integrale begeleiding over de domeinen heen ontbreekt of is ontoereikend.	3. Inzet van domeinoverstijgende life coaches en uitbreiding van nazorg voor mbo-studenten.
4. Regulier beleid overschat de zelfredzaamheid van (een deel van) de populatie van jongeren met een (risico op) afstand tot de arbeidsmarkt.	4. Het bieden van maatwerk.

Figuur 24. Knelpunten en oplossingsrichtingen IBO (2019) 'Jongeren met afstand tot de arbeidsmarkt'.

Input/throughput		Output	Outcome
1. Gemeente integraal verantwoordelijkheid voor groep 16-27 jaar: - 1 fte beleidsadviseur	€ 1 mln.	Inschatting: circa 15% = 2.600 jongeren heeft afstand tot de arbeidsmarkt	- Jongeren worden tijdig en waar nodig pro-actief geholpen waardoor achterstanden en ontwikkeling van problemen worden voorkomen en kansen sneller benut - Jongeren worden effectiever geholpen doordat behoeften beter in beeld zijn, ondersteuning daar beter op aansluit en doordat uitdagingen in samenhang worden aangepakt (totaaloplossing) - Jongeren kunnen meer regie nemen en weten waar ze terecht kunnen - Jongeren krijgen betere kansen om zelf de weg te vinden naar de arbeidsmarkt en daar duurzaam inzetbaar te zijn.
2. Uitgebreidere monitoring en signalering voor groep 16-27 jaar – 0,5 fte monitoring: - 0,5 fte monitoring - systeemaanpassingen	€ 0,5 mln. € 0,25 mln.	1. Jongeren raken niet tussen wal en schip door doorlopende regie 2. Jongeren zijn beter in beeld en gemeente kent factoren die afstand arbeidsmarkt bepalen 3. Jongeren ontvangen domeinoverstijgende ondersteuning	
3. Goede begeleiding en life coaching en nazorg voor mbo-studenten - 2 fte regisseur in afbouwconstruct	€ 1,25 mln.	4. Jongeren krijgen oplossingen die beter aansluiten bij hun specifieke situatie 5. Jongeren zijn beter voorbereid op een steeds veranderende maatschappij en arbeidsmarkt	
4. Maatwerk wordt gestimuleerd en mogelijk gemaakt - opzetten programma maatwerktrajecten	€ 5,475 mln.		
5. Voorbereiding op arbeidsmarkt - opstellen programma VO-scholen	€ 2 mln.		
Subtotaal Co-financiering (ESF, Rijk, scholen, bedrijven)	€ 10,475 mln. € 5,525 mln.		- Risicofactoren die bijdragen aan afstand tot arbeidsmarkt onder jongeren worden verkleind - Beschermende factoren die kans op afstand tot arbeidsmarkt onder jongeren verkleinen worden versterkt
Totale kosten	€ 16 mln.		
			Minder jongeren (16-27 jaar) hebben een afstand tot de arbeidsmarkt

Figuur 25. Hoofdpunten interne businesscase (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Reflectie businesscase

De businesscase bouwt logisch voort op de knelpunten en oplossingsrichtingen van het IBO. De businesscase is uitgewerkt in vijf actielijnen waaraan middelen (input) en activiteiten (throughput) zijn gekoppeld. Aan de kant van de output is het doelbereik geformuleerd. De inschatting is dat circa 15% van de 17.000 jongeren in Dordrecht een afstand heeft tot de arbeidsmarkt. Deze inschatting is in de interne businesscase niet/beperkt onderbouwd.

In tegenstelling tot de andere MBC's, is er in deze businesscase geen sprake van een doorrekening van beoogde maatschappelijke effecten. Er wordt daarom in het interne document ook niet gesproken over een *maatschappelijke* businesscase. Het is daardoor aan de voorkant niet duidelijk gemaakt welke verdien capaciteit en outcome-effecten de investeringen van € 16 mln moeten opleveren.

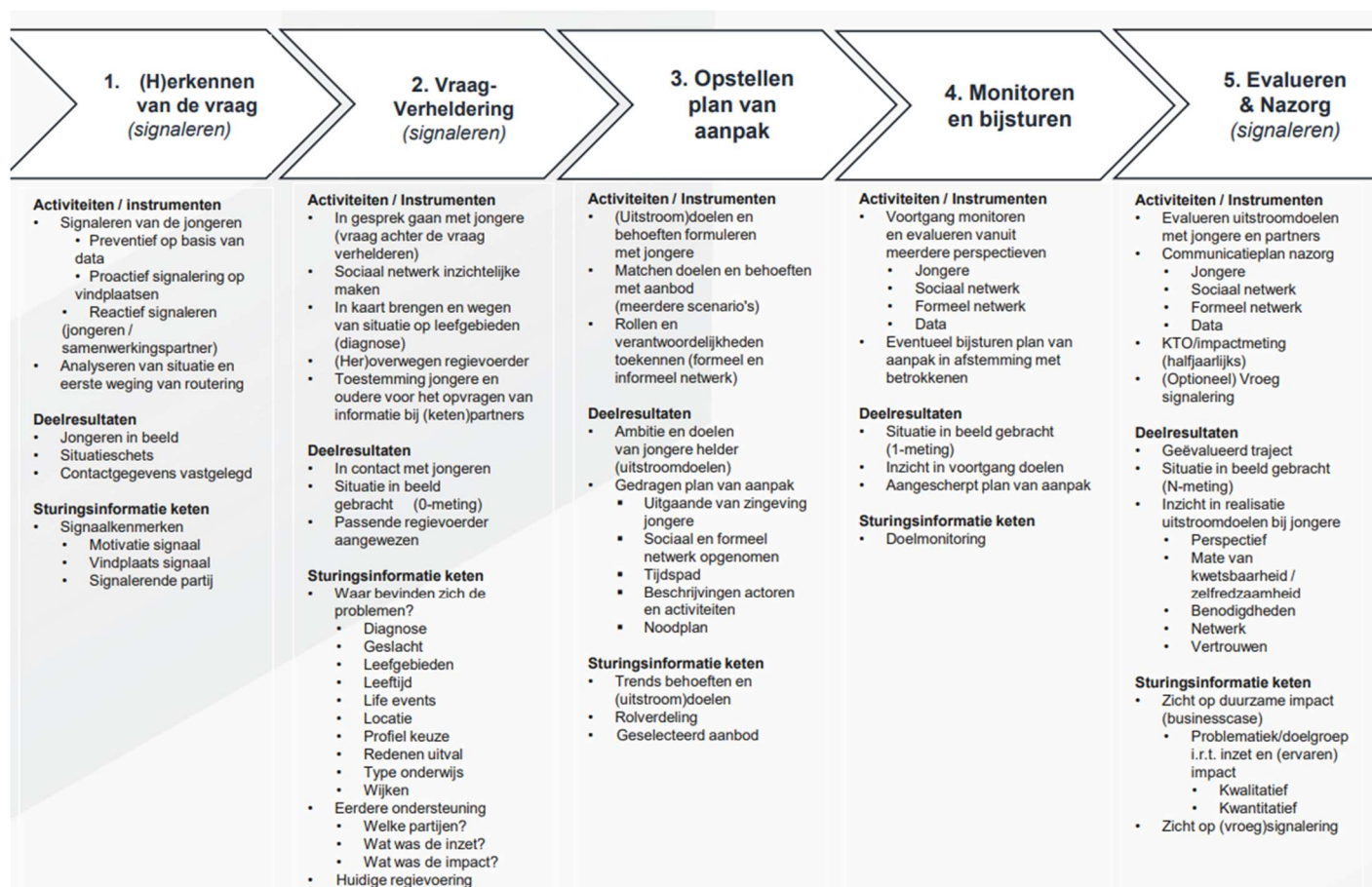

6.2. Stand van zaken programma

6.2.1. Inhoudelijke voortgang

In de jaarlijkse monitor over de Agenda 2030 is over de start, uitvoering en voortgang van het programma Glansrijke Toekomst gerapporteerd. Ook in gesprekken met betrokkenen vanuit de gemeente is hierbij stilgestaan. Hierna gaan we in op de stappen die na 2021 zijn gezet.

We constateren dat het programma tijd nodig had om op te starten. De gemeente was aan het begin zoekende om de benodigde partners mede-eigenaar te maken. Het proces om tot een gezamenlijk beeld van het programma onder alle stakeholders te komen, heeft tijd gekost. Een belangrijk resultaat van dit proces is het organisatieoverstijgende 'kwaliteitskader' Glansrijke Toekomst.

Figuur 26. Kwaliteitskader Glansrijke Toekomst.

Het kwaliteitskader is de wijze waarop de signalering, ondersteuning en monitoring van jongeren volgens professionals in het netwerk ideaaltypisch wordt uitgevoerd. Het kader biedt voor netwerkpartners en de gemeente als regisseur houvast bij het inrichten van de aanpak en bij het sturen op de kwaliteit en effectiviteit.

Deze aanpak is in 2023 verder uitgewerkt en geconcretiseerd. Op 26 oktober 2023 is er via een bestuurlijke bijeenkomst akkoord gegeven op het vervolg van het programma Glansrijke Toekomst aan de hand van een nieuw programmaplan. Het programma is daarmee onderdeel geworden van de brede opgave Menselijk kapitaal & arbeidsmarkt, die is ingezet om een van de prioriteiten uit het politiek akkoord 2022-2026 te realiseren, namelijk groei van de economie en een gezonde arbeidsmarkt.

Per 1 november 2023 is een (nieuwe) programmaregisseur aangesteld om het programma aan te sturen. In het programmaplan is de organisatie van het programma geschetst en wordt aangegeven waar het programma zich tot aan 2030 op gaat richten. Onderdeel van het 'nieuwe' programma is ook een duidelijkere focus: waar gaat de gemeente zich op richten en welke oplossingsrichtingen kunnen, ook vanuit wettelijke verantwoordelijkheden, beter door anderen worden opgepakt? Het sturen op het geheel aan initiatieven gebeurt in de nieuw ingerichte 'regiegroep' waar alle partijen in samenwerken.

In het programmaplan is opgenomen dat de gemeente zich concreet op de volgende vier projecten gaat richten (waarvan drie uitvoerend).

1. 50 jongeren helpen en volgen. Via dit project worden jongeren die dreigen uit te vallen minimaal een jaar geholpen (begeleiding) en gevolgd (monitoring). Beoogd wordt om hiermee niet alleen een passende ondersteuningsstructuur vorm te geven, maar ook de ketensamenwerking te versterken en effectiviteit te monitoren. Het doel is om een regiesysteem te ontwikkelen waarin organisaties die met kwetsbare jongeren werken, hun casuïstiek behandelen en vastleggen. Deze gegevens worden gedeeld met andere betrokken organisaties om de doelgroep volledig te kunnen monitoren. Daarnaast worden de ingezette interventies beoordeeld op effectiviteit door middel van een impactmeting onder de begeleide jongeren. Hiermee draagt het project bij aan de oplossingsrichtingen 1, 2 en 3 uit de businesscase.

Naar voren komt dat dit project onlangs is gestart. Er zijn op het moment van schrijven circa 25 jongeren in beeld. Er is een impactmeting (nulmeting) gedaan en in maart 2025 volgt een eerste meting. Vanuit het programma wordt opgemerkt dat de samenwerking hierop tussen de betrokken partijen is verbeterd, lopende de uitvoering.

2. Van vmbo naar mbo. Naar aanleiding van een landelijk onderzoek is geconcludeerd dat de doorstroming van scholieren naar het mbo verbeterd kan worden. De kwaliteit van loopbaanoriëntatie kan verhoogd worden, met meer focus op kansrijke sectoren en een betere verbinding met werkgevers. Meer ondersteuning is vereist voor het maken van een weloverwogen studie- en beroepskeuze, evenals betrokkenheid van ouders. Op lokaal en regionaal niveau is er duidelijk behoefte aan een warme overdracht van deze leerlingen in het voortraject. Hiermee draagt het project bij aan oplossingsrichtingen 3, 4 en 5.

In oktober 2024 is het implementatieplan voor dit project vastgesteld. In het implementatieplan zijn de actielijnen uitgewerkt. Er gaat onder andere worden ingezet op duidelijke contactlijnen tussen betrokken partijen (gemeente en scholen), het aanstellen van een overstapcoach, het verder uitwerken van de ondersteuningsbehoefte op het mbo en het zorgen voor een zachte landing. De concrete uitvoering moet nog starten.

3. Jongeren met een risico op kwetsbaarheid vanwege psychische problemen (depressieve klachten, autisme, genderproblematieken, trauma's). Er wordt bekeken of bestaande hulp versterkt kan worden via een specialisme (bijvoorbeeld een gespecialiseerde coach of een coach die nauw samenwerkt met een gespecialiseerde instelling). Op deze wijze worden jongeren en jongvolwassenen via maatwerk ondersteund. Deze doelgroep kan wel een startkwalificatie hebben maar door de uitdagingen die zij ervaren, niet startbekwaam zijn. Dit project draagt bij aan oplossingsrichting 4.

Het project moet nog verder worden uitgewerkt in een integrale aanpak.

4. Tegengaan van thuiszitters. In 2024 is gestart met het traject om te komen tot een gezamenlijke visie op het voortgezet onderwijs. Het doel is langdurige afspraken met het onderwijs te maken om jongeren hoogwaardig onderwijs aan te kunnen blijven bieden. De gemeente Dordrecht ziet dat in de stad en de regio het aantal thuiszitters groeit. Dit is een voorspeller voor voortijdig schoolverlaters.

Dit project wordt uitgevoerd door Passend onderwijs PO en VO Dordrecht. Omdat in dit programma vrijwel dezelfde ketenpartners samenkomen, is het verzoek dit project te volgen via het programma Glansrijke Toekomst.

6.2.2. Financiële stand van zaken

In de meest recente voortgangsrapportage over de Agenda 2030 (zomer 2024) is het volgende financiële beeld geschetst.

Geactualiseerde financiële informatie	
Totale verwachte kosten	€ 10.500.000
Gemeentelijke middelen	Reserve Agenda Dordrecht 2030: € 10,5 miljoen
	Hiervan is reeds € 1.260.000 aan budget gevoteerd. Zie voor meer informatie het raadsvoorstel uit februari 2023.
Cofinanciering per partij	De ketenpartners dragen bij 'in natura'. Deelname aan projecten wordt vanuit de eigen organisaties mogelijk gemaakt.
	Er is € 660.000 aan Rijksbijdrage (ESF+AMR (arbeidsmarktregio) t/m december 2023 toegekend, waarvan een klein deel van de cofinanciering (135.000) vanuit het programma is ingelegd. Het overige gedeelte (ongeveer € 1.000.000) kwam van de partners zelf.
	Van april 2024 tot en met december 2025 is er € 1.031.000 Rijksbijdrage aangevraagd (ESF+AMR). De cofinanciering komt volledig vanuit de partners SDD. DG&J, Da Vinci College (totaal cofinanciering van € 1.719.000), waardoor er voor deze (regionale) aanvraag geen (lokale) Glansrijke Toekomst-middelen worden ingezet. Afstemming gebeurt onder regie van de gemeente Dordrecht.

Gerealiseerde uitgaven				
Actie/activiteit	2021	2022	2023	2024 (t/m maart)
Integraal kwaliteitskader/ monitoring (vallend onder oplossingsrichting 2)	-	50.000	40.000	10.000
Onderzoek met ketenpartners betreffende bestuurlijke commitment (vallend onder oplossingsrichting 2)	-	-	15.000	
Ketenregisseur (vallend onder oplossingsrichting 1)	-	-	85.000	22.000
Programmaondersteuning (vallend onder oplossingsrichting 1)			13.000	3.000
Cofinanciering ESF+ AMR (vallend onder oplossingsrichting 4)			135.000	
Project '50 jongeren helpen en volgen' (vallend onder oplossingsrichting 2, 3 en mogelijk 4)				23.000
Project 'van vmbo naar mbo' (vallend onder oplossingsrichting 5)			10.000	
Totaal		50.000	298.000	58.000

Geplande uitgaven			
Actie/activiteit	2024	2025	2026
Integraal kwaliteitskader/ monitoring (oplossingsrichting 2)	45.000	50.000	55.000
Ketenregisseur (oplossingsrichting 1)	85.000	85.000	85.000
Programmaondersteuning (oplossingsrichting 1)	13.000	15.000	15.000
Uitvoeringsbudget voor project '50 jongeren helpen en volgen' (oplossingsrichting 2, 3 en mogelijk 4)	200.000	200.000	200.000
Uitvoeringsbudget voor project 'van vmbo naar mbo' / voorbereiden van VO jongeren naar de arbeidsmarkt (oplossingsrichting 5)	200.000	200.000	200.000
Uitvoeringsbudget voor project 'maatwerktraject' (oplossingsrichting 3)	200.000	200.000	200.000

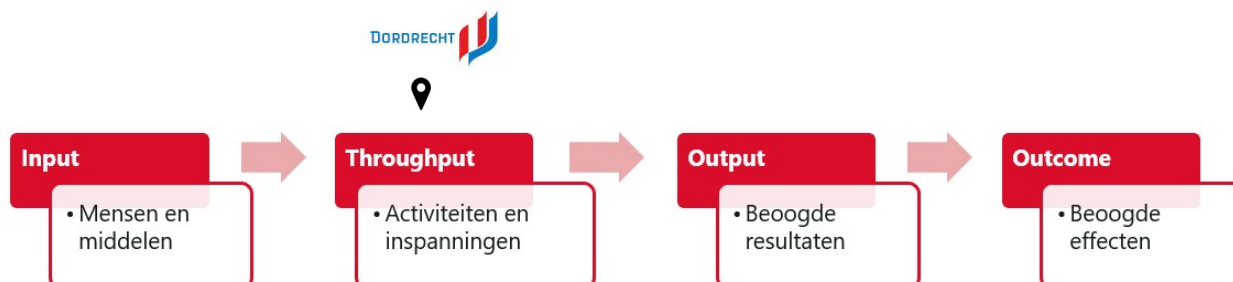
Figuur 27. Financieel overzicht Glansrijke Toekomst (zomer 2024).

Op basis van deze informatie zien we dat er tot en met maart 2024 circa € 0,4 mln aan uitgaven is gerealiseerd. Tot en met 2026 wordt er (inclusief deze € 0,4 mln) een totale uitgave gepland van circa € 2,25 mln. Tot 2024 waren de uitgaven beperkt doordat het programma nog moest worden opgestart. Ook komt naar voren dat er geen meerjarenbegroting tot en met 2030 is uitgewerkt. Wel bestaat het beeld dat de budgetten voor de benodigde uitgaven tot en met 2030 toereikend zijn.

Het voorgaande overzicht maakt duidelijk dat de beoogde externe bijdragen achterblijven bij de in de businesscase opgenomen € 5,25 mln. De bijdrage (inclusief eigen cofinanciering van € 0,135 mln) vanuit het Europees Sociaal Fonds (ESF) bedroeg € 0,66 mln. Een tweede bijdrage vanuit dit fonds (van circa € 1 mln) is aangevraagd. De winst die wel geboekt is, zo wordt aangegeven, is het feit dat samenwerkingspartners de afgelopen periode beter zijn aangehaakt. Dit leidt ertoe dat zij a) zelf 'in natura' bijdragen aan projecten, wat kostenbesparend is voor de gemeente en b) zelf cofinanciering realiseren voor Rijksbijdragen.

6.2.3. Plek in de 'impactketen'

In deze paragraaf maken we inzichtelijk waar Dordrecht op dit moment staat voor dit programma, in de impactketen van input naar outcome. We constateren dat Glansrijke Toekomst zich nu *op het totaal van het programma* in de fase van *throughput* (activiteiten en inspanningen) bevindt.

Figuur 28. Stand van zaken 'impactketen' Glansrijke Toekomst (januari 2025).

Als we terugpakken op paragraaf 7.2.1. (Inhoudelijke voortgang), dan zien we dat het programma opstarttijd nodig had. Met het in 2023 opgestelde programmaplan zijn de integrale aanpak en focus voor vier projecten vastgesteld. De focus ligt nu op het opstarten en in werking krijgen van de gekozen projecten. De samenwerking hierop is georganiseerd en de eerste activiteiten worden ingezet, en dat is misschien wel het belangrijkste resultaat tot nu toe. Het is te vroeg om te spreken van concrete resultaten (output) die volgen vanuit de inzet van projecten.

6.2.4. Relevante ontwikkelingen

Zoals de MBC laat zien, lag de nadruk bij aanvang van de Agenda 2030 op het verkleinen van afstand tot arbeidsmarkt van 16- tot 27-jarigen. Het Dordts Leerprogramma richt zich op de leerlingen tot 12 jaar. Van oorsprong is de theorie van Glansrijke Toekomst gericht op de groep 16-27 jaar. Omdat er daardoor een kloof ontstaat tussen 12 tot 16 jaar, is ervoor gekozen deze verbinding te maken in het programma Glansrijke Toekomst. Deze verbinding heeft in 2024 de Dordtse visie Voortgezet onderwijs opgeleverd.

Op dit moment spelen ook landelijk ontwikkelingen rondom de wetgeving 'van school naar duurzaam werk'. Er is een wetsvoorstel gepubliceerd met als doel jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt de juiste begeleiding en ondersteuning te geven richting economische zelfstandigheid. Deze wet stimuleert de samenwerking tussen onderwijs, doorstroompunten en gemeenten op casusniveau en in een regionaal programma.¹⁶ Net zoals Glansrijke Toekomst, bouwt deze wet voort op het IBO-rapport uit 2019. Het doel van de wet sluit aan bij de weg die de gemeente Dordrecht zelf al is ingeslagen met het programma Glansrijke Toekomst. Er zijn mogelijkheden om deze wetwijziging en de ingeslagen weg aan elkaar te verbinden, inclusief middelen vanuit het Rijk.

Net als bij het DLP zien we dat het programma een vliegwieleffect teweegbrengt. Hoewel er nog geen sprake is van outputresultaten, volgend uit projecten, zijn de brede samenwerking en de organisatie die tot stand is gebracht een belangrijk resultaat op zichzelf. Partijen in het veld weten wie zich waar op richt en wat ze aan elkaar hebben. Een aandachtspunt dat nog wel wordt benoemd, is het aanhaken van werkgevers op het programma. Voor het project 'van vmbo naar mbo' is er bijvoorbeeld behoefte aan een duidelijk verhaal waarmee werkgevers gevonden kunnen worden in het kader van leerweg- en stageplekken. Tegelijkertijd zien we vanuit het licht van de huidige arbeidsmarktkrapte een kans om werkgevers hierop te verbinden.

6.2.5. Bijsturingsmogelijkheden

Betrokkenen geven aan weinig ruimte te zien in het afslanken van het programma. Er gaat tijd overheen om een werkend construct te bouwen dat tot zichtbare resultaten leidt. Er is capaciteit (tijd en middelen) nodig om die samenwerking verder uit te bouwen. Tegelijkertijd ziet men dat er een beweging zichtbaar is waarbij partners zich meer eigenaar zijn gaan voelen van het programma en daarmee ook zelf meer 'in natura' of via cofinanciering zijn gaan bijdragen. Dit zou kunnen betekenen dat financiële dekking na 2030 ook meer verdeeld kan worden onder partners. Er worden vooral mogelijkheden gezien voor het verbinden van de aanpak aan andere initiatieven waarvoor middelen beschikbaar zijn alsook het breder aanhaken van werkgevers. Hierbij worden vooral de wet van school naar duurzaam werk en het Nationaal Programma Dordt West 2023-2043 als mogelijkheden beschouwd.

¹⁶ [Wet van school naar duurzaam werk](#) | [Overheid.nl](#) | [Wetgevingskalender](#)

6.3. Tussentijdse conclusie: Glansrijke Toekomst

Het programma Glansrijke Toekomst is wat later op gang gekomen en bevindt zich daardoor momenteel in de overgang van *input* (mensen en middelen) naar *throughput* (activiteiten en inspanningen). Het is te vroeg om iets te zeggen over de output vanuit het programma zelf, laat staan over de effecten op de langere termijn. Wel zien we dat de uitvoering, na het herijken van het programmaplan, nu volgens plan verloopt. De gemeente draait aan de knoppen die beoogd zijn bij de start van het programma en heeft daar met drie eigen projecten meer focus in aangebracht. Er is geen grote noodzaak tot (financiële) bijsturing op de inhoud van het programma omdat de projecten pas onlangs zijn gestart.

7. Programma 6 | Duurzame Stad

7.1. Raadsbesluit en MBC

7.1.1. Raadsbesluit

Beoogd resultaat

In het raadsvoorstel van april 2021 is de raad gevraagd om middelen te reserveren voor het programma Duurzame Stad. Dordrecht werkt aan het verduurzamen van zijn energievoorziening en de zuinige omgang met energie. Door de investering in het programma Duurzame Stad zet de gemeente hier de volgende stappen in.

Het programma bestaat uit twee onderdelen:

1. *Zonne-offensief*. Dit programma geeft invulling aan het beleid om duurzame energie - met name via zon op dak en binnen de verstedelijkingscontouren - te realiseren, om o.a. het buitengebied zo groen mogelijk te houden. We voeren daarvoor projecten uit langs de volgende lijnen: 1) zon op bedrijfs-/grote daken; 2) zon (grondgebonden) op restructuimten binnen de verstedelijkingscontour en 3) zon op particuliere daken. Met een eenmalige storting in een fonds is de gemeente in staat de regie te pakken op de gewenste (en gerichte) groei van zon op daken en restructuimten, met het hoogste lokale en maatschappelijke rendement als uitgangspunt.
2. *Verduurzaming vastgoed*. De circa 150 gebouwen in gemeentelijk eigendom worden verduurzaamd, waarbij in de eerste fase wordt ingezet op het realiseren van energielabel C bij gemeentelijke kantoorpanden in 2023 (wettelijke verplichting). Hierna worden via een meerjarenprogramma verdere energiebesparende maatregelen en ook zonnepanelen op gemeentelijke daken gerealiseerd, zodat zowel de CO₂-uitstoot als de energielasten zullen dalen. De investeringen lopen via een revolverend fonds, waarbij gerealiseerde energiebesparingen financieel worden ingezet om het fonds te vullen en nieuwe maatregelen te kunnen financieren. Een eenmalige storting in het fonds is noodzakelijk om dit "vliegwieltje" op gang te brengen.

Reservering door raad en cofinanciering

De gemeenteraad besluit aan de hand van het raadsvoorstel € 14 mln te reserveren voor het programma. Voor lijn 1 (zonne-offensief) wordt € 5 mln gereserveerd waarvan € 4,5 mln voor investeringen in de buitenruimte en € 0,5 mln out-of-pocket kosten. Voor lijn 2 (verduurzaming vastgoed) wordt € 9 mln gereserveerd waarvan € 8,5 mln voor een inleg in een revolverende reserve. Daarmee kan naar verwachting uiteindelijk € 40 mln aan maatregelen worden bekostigd en € 0,5 mln aan formatie/opstartkosten.

7.1.2. MBC's

Opzet MBC's

Per programmalijn is één MBC opgesteld. In de figuren 29 en 30 hebben we de hoofdpunten uit de MBC's uitgewerkt. We gaan in op de (beoogde) input/throughput, output en outcome.

Input/throughput	Output	Outcome
Middelen - Gevraagd reserveringsbedrag: € 5 mln (waarvan € 4,5 mln. investeringen buiten) - Totale investeringsmogelijkheden voor de gemeente zijn € 118,5 mln. → € 13,5 mln. eigen vermogen (EV) en € 105 mln. vreemd vermogen (VV) Actielijnen Lijn 1: Zon op bedrijfsdaken 50% van geschikt dak wordt gebruikt, totaal 150.000 m2 - Oppervlakte: 15 ha Opgesteld vermogen: 24 MWp Elektriciteitsproductie: 23 GWh - Totale investering (Capex): €15,6 miljoen waarvan 3,1 miljoen eigen vermogen (20%) - Totale investering per MWp: €650.000 Lijn 2: Grondgebonden zon 11 grondgebonden locaties geïdentificeerd met totale omvang: 96 ha 91,3 GWh 328 TJ - Geschatte investering: €72,7 – €91,3 miljoen 1 locatie geïdentificeerd voor zonnepark drijvend op water: 53 ha 50,3 GWh 17 TJ - Geschatte investering: niet gegeven 5 locaties geïdentificeerd voor dubbel gebruik restruimte met totale omvang: 3,5 ha 4,7 GWh 181 TJ - Geschatte investering: niet gegeven Lijn 3: Zon op particuliere woningen - Oppervlakte: 6 ha Opgesteld vermogen 12MWp Elektriciteitsproductie: 10,8 GWh - Totale investering (Capex): €16 miljoen (volledig eigen vermogen) - Totale investering per MWp: €1,3 miljoen * 50% van het eigenvermogen wordt verschaft door burgerparticipatie	Totale energie productie potentieel voor de drie lijnen is 170,5 GWh = 614 TJ Hiermee kan worden voldaan aan de RES opgave voor 2030 = 140 TJ Lijn 1: - Rendement: 4,7% - Netto contante waarde (NCW)*: €1,25 miljoen (verdisconteringsvoet gemeente: 1,5%) Lijn 2: (Een globale business case is uitgewerkt voor de locaties Kiltunnelweg Zuid (4 ha) en Noord (1,7 ha). Totaal: 5,7 ha.) A: Verkopen voor ontwikkelingswaarde Rendement: 22% Netto contante waarde (NCW)*: €55.000 (verdisconteringsvoet gemeente: 1,5%) B: Investeren en exploiteren: Rendement: 6,5% Netto contante waarde (NCW)*: €670.000 (verdisconteringsvoet gemeente: 1,5%) Lijn 3: Resultaat Gemeente Dordrecht Rendement: 0,23% Netto contante waarde (NCW): -€1 miljoen (verdisconteringsvoet gemeente: 1,5%) Resultaat per huishouden: Rendement: 11% Netto contante waarde (NCW): €6.600 (verdisconteringsvoet huishoudens: 1,5%) Totale netto contante waarde 4000 huishoudens: €26 miljoen Inwoners betalen vanaf de eerste maand minder maandlasten doordat de te verwachten opbrengsten van de zonnepanelen hoger zijn dan de kosten van de lening. Na 10 jaar gaan de zonnepanelen over in eigendom van de inwoner en profiteert deze nog 15 jaar van de afbetaalde panelen.	Naast het beoogde financiële rendement levert investeringen in zon ook maatschappelijk rendement op door het verduurzamen van woningen betaalbaar te maken en energiearmoede te verkleinen. Het maatschappelijk rendement kan versterkt worden door de ontwikkeling en implementatie zoveel mogelijk regionaal en lokaal aan te besteden en waar mogelijk onderwijsinstellingen te betrekken.

Figuur 29. Hoofdpunten MBC *zonne-offensief* (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Input/throughput	Output	Outcome
Middelen - Gevraagd reserveringsbedrag: € 9 mln (voor € 8,5 mln. investeringen in revolverend fonds; jaarlijks € 1 mln.) Throughput (activiteiten) - Verduurzamen van 150 gebouwen / 160.000 m2 die in eigendom zijn van de gemeenten. - In de eerste fase wordt ingezet op het realiseren van het energielabel C bij gemeentelijke kantoorpanden in 2023 (wettelijke verplichting). - Hierna worden via een meerjarenprogramma verdere energiebesparende maatregelen en ook PV-panelen op gemeentelijke daken gerealiseerd zodat zowel de CO2 uitstoot als de energielasten zullen dalen	Financiële output - Met een investering van 8,5 mln. kan uiteindelijk 40 mln. aan duurzaamheidsmaatregelen worden gerealiseerd door toepassen revolverend fonds . CO2-reductie 49% CO2 reductie in 2030 en als ultiem doel energie- en CO2 neutraliteit in 2050. Dit alles conform het klimaatakkoord en de ambities uit de regionale energie strategie.	Outcome - Het verduurzamen van de vastgoedportefeuille draagt bij aan het beperken van de CO2-voetprint van de gemeente Dordrecht en het verbeteren van de luchtkwaliteit. Voorbeeldfunctie → vliegwieleffect: - Als gemeenten sporen we bedrijven en bewoners aan hun vastgoed te verduurzamen en vragen we de Omgevingsdienst ZHZ pro-actief toezicht te houden op het naleven van de duurzaamheidsdoelstellingen bij bedrijven. Dan is het niet meer dan logisch om als gemeente zelf het voortouw nemen; "practice what you preach"! - Door vroegtijdig te starten met de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed, geven we als gemeente het goede voorbeeld en verwachten we dat dit helpt bij het in beweging krijgen van onze ondernemers en bewoners om ook vroegtijdig en pro actief aan de slag te gaan met verduurzaming van kantoren en andere panden. - Het duurzaam gebruiken van een gebouw is minstens net zo belangrijk als het duurzaam bouwen ervan. Als huurder en gebruikers werken in een duurzaam gebouw, dan worden ze extra gemotiveerd om duurzame keuzes te maken. Bijvoorbeeld door het aanschaffen van energiezuinige apparatuur, het beperken en scheiden van afval of het tijdig uitschakelen van verlichting.

Figuur 30. Hoofdpunten MBC *verduurzaming vastgoed* (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Reflectie MBC's

De MBC's gaan in op alle elementen die onderdeel zouden moeten zijn van een MBC. Aan de input-kant is aangegeven hoeveel middelen er nodig zijn en op welke actielijnen hiermee wordt ingezet. Aan de throughput-kant is de omvang van de opgave ook duidelijk uitgewerkt. Voor *zonne-offensief* geldt dat er zicht is op de kansrijke locaties en voor het *maatschappelijk vastgoed* is het doelbereik van 150 eigen panden c.q. 160.000 m² gedefinieerd.

Wat opvalt aan de output en de outcome, is het sterk financiële karakter van de businesscases. Ten aanzien van *zonne-offensief* worden de drie voorgestelde actielijnen uitgewerkt in een financieel rendement. En ten aanzien van *maatschappelijk vastgoed* is een belangrijke outputfactor dat er € 40 mln aan duurzaamheidsmaatregelen kan worden gerealiseerd waardoor er € 31,5 mln (realisatie minus investeringen) aan andere maatschappelijke resultaten kan worden besteed. Hier wordt gerekend met een terugverdientijd van de investeringen van 15 jaar.

Er is op basis van duidelijke analyses al wel zicht op de beoogde resultaten op het vlak van duurzaamheidswinst. De inzet van middelen en activiteiten is gekoppeld aan een mogelijke CO₂-reductie. Opvallend is dat de output ook een grote financiële component kent. Voor beide MBC's geldt dat er een sterke afhankelijkheid is van de investering van anderen (voor wat betreft *zonne-offensief*) en de eigen investeringen (voor wat betreft *maatschappelijk vastgoed*) in het kader van de beoogde revolverendheid.

Aan de outcome-kant is er duidelijk aandacht voor mogelijke vliegwieleffecten die kunnen ontstaan op het moment dat de gemeente investeert op het vlak van duurzaamheid. Als Dordrecht het goede voorbeeld geeft, kan dit inwoners en partners in de stad motiveren om ook duurzamere keuzes te maken.

7.2. Stand van zaken programma

7.2.1. Inhoudelijke voortgang

In deze paragraaf staan we stil bij de voortgang van het programma tot nu toe. We zoomen in op beide programma-onderdelen.

1. Zonne-offensief

We zien dat er, na de vaststelling van de reserve door de raad, in 2021 is gestart met programmalijn 1. Tussen mei 2022 en juni 2024 was de raad hier ook (kaderstellend) bij betrokken.

In mei 2022 stelt de raad € 0,2 mln beschikbaar voor de uitvoeringskosten in 2022 en 2023. De raad reserveert vervolgens in mei 2023 € 2,7 mln voor een doorstart met het programma Energietransitie 2023-2026. Dit is een vervolg op de opgave Duurzame Stad 2019-2022¹⁷. In het bijbehorende raadsvoorstel wordt toegelicht dat vanuit de Agenda 2030 een reservering is gemaakt voor het zonne-offensief Dordrecht. Daarmee kan uitvoering gegeven worden aan de gewenste versnelling van opwek van hernieuwbare energie door zon op dak en grondgebonden kansen op restruimten of door dubbel ruimtegebruik. Samen met energie- en grondstoffenbedrijf HVC richt de gemeente de Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) op. De ECD heeft inmiddels een projectleider aangesteld om het zonne-offensief verder uit te werken en aan de beoogde doelgroep aanpakken uitvoering te geven.

Ongeveer de helft van de gebouwen in Dordrecht wordt verondersteld ongeschikt te zijn voor plaatsing van zonnepanelen (redenen variëren van 'constructief ongeschikt' tot 'ligging'). De verwachting wordt uitgesproken dat er in totaal in Dordrecht circa 105 MWp gerealiseerd kan worden op dakoppervlak dat zeer geschikt is voor het plaatsen van zonnepanelen en circa 70 MWp op dakoppervlak dat geschikt is.

¹⁷ [Concept-Doorstartnotitie-programma-Energietransitie-Dordrecht-DEF-4.pdf](#)

In december 2023 stelt de raad wederom € 0,2 mln beschikbaar voor uitvoeringskosten, ditmaal voor 2024 en 2025. Toegelicht wordt dat er vanuit 'zon op dak' vanaf eind 2022 meer dan 150 bedrijven actief zijn benaderd. Vanuit die gesprekken is het bij de helft van de bedrijven (72) tot een concrete offerte gekomen. Daarvan zijn inmiddels 4 installaties gerealiseerd, zijn er 7 in de bouwfase en 2 in de besluitvormingsfase. (...) In totaal is tot nu toe 172 kWp toegevoegd met 'zon op dak'.

De raad stelt in april 2024 de 'Structuurvisie duurzame opwek wind en zon' vast. De raad stemt in met het advies voor mogelijke zoekgebieden voor zon, te weten Grote Rug, Kildepot, oksel A16/N3, polder De Zuidpunt en de locaties die uit het programma Opwek Energie op Rijksgronden (OER) volgen.

Over 'zon op dak' wordt in het raadsvoorstel aangegeven dat er voldoende potentie is om een groot deel van de opgave voor zon op te wekken op dak, maar dat dit niet voldoende is. In 2023 is 16% van het totale dakoppervlak voorzien van een zonne-installatie. Over 'zon op land' wordt aangegeven dat voor de zonne-energielocaties op land een maximale extra bijdrage van 0,028 TWh geldt. Voor 2030 gaat de gemeente uit van een realistisch scenario van een toename van 0,01 TWh aan zonne-energie. Aanvullend op de inzet op zonopwek wordt in de structuurvisie de inzet op windenergie geïntroduceerd. In het raadsvoorstel is opgenomen dat een goede mix tussen zon- en windenergie belangrijk is voor een stabiel energiesysteem. Als alle zoeklocaties voor windenergie maximaal kunnen worden ontwikkeld, levert dat een bijdrage van 0,18 TWh. Voor 2030 gaat de gemeente uit van een realistisch scenario van een toename van 0,08 TWh aan windenergie.

In juni 2024 stemt de gemeenteraad in met de 'Routekaart Dordrecht Klimaatneutraal in 2040'. Zonne-energie, zoals gestart onder het programma Duurzame Stad, wordt gezien als een belangrijke component maar wel, voortbouwend op de structuurvisie, aangevuld met windenergie. Zonne-energie leidt tot een grote pieklevering wanneer de zon schijnt en een gebrek aan opwekking wanneer de zon niet schijnt. Windturbines leveren (doorgaans) meer energie wanneer de zon niet schijnt en andersom. Door zon en wind meer te combineren, kan worden gezorgd voor een gelijkmatiger aanbod van duurzame elektriciteit.

2. Maatschappelijk vastgoed

We zien dat er, na de vaststelling van de reserve door de raad, in 2021 is gestart met programmalijn 2. Tussen maart 2023 en juni 2024 was de raad hierbij (kaderstellend) betrokken.

In maart 2023 heeft de raad investeringskredieten ten behoeve van de eerste tranche van de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed beschikbaar gesteld. In totaal investeert de gemeente € 4,1 mln ten behoeve van de duurzaamheidsmaatregelen voor de verduurzaming van zes gebouwen, te weten: Museum van Gijn, Sportboulevard, cultureel centrum Sterrenburg, Stadsbeheer, Sport Plus en Duurzaamheidscentrum Weizigt. Er wordt circa € 0,55 mln onttrokken uit het Meerjarenonderhoudsplan (MJOP) en er wordt een [DUMAVA](#)-subsidie met een omvang van circa € 0,95 mln verwacht. Er resteert daarmee een onttrekking van circa € 2,6 mln uit de reserve Verduurzaming Maatschappelijk Vastgoed voor de duurzaamheidsinvesteringen.

De werkzaamheden voor de verduurzaming van een aantal van de gebouwen worden in 2024 uitgevoerd.

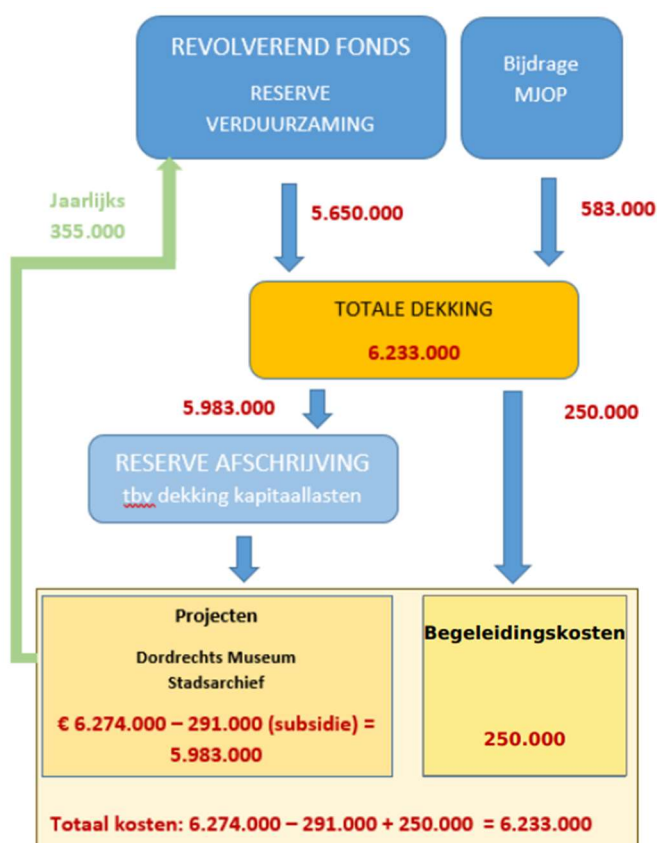
In juni 2024 stemt de gemeenteraad in met de 'Routekaart Dordrecht Klimaatneutraal in 2040'. Net zoals programmalijn 1 wordt ook de programmalijn maatschappelijk vastgoed onderdeel van deze routekaart en wordt voorgesteld om het doel te versnellen. Over 'eigen vastgoed' staat opgenomen: "Ons bestaande doel is klimaatneutraal vastgoed in 2050. Dit willen we versnellen naar 2040. Er wordt bekeken wat daarvoor nodig is. Op dit moment wordt er al gewerkt aan verduurzaming van het eigen vastgoed."

In lijn met de versnellingsambitie in de routekaart wordt er in *november 2024* een raadsvoorstel voor een tweede tranche voor verduurzaming van het eigen vastgoed behandeld in de commissie. In het voorstel wordt toegelicht dat er 50 gebouwen binnen de gebouwenportefeuille vallen voor de tweede tranche. Om tot een gewogen selectie van te verduurzamen gebouwen te komen, is het volgende keuzeprocess doorlopen:

- Analyse per gebouw van de kosten van verduurzaming en de besparingen op energie en CO₂.
- Ontwikkeling en invulling van een besluitvormingstool die op basis van stap 1 een indeling en prioritering maakt voor de besluitvorming en de effecten doorrekent voor de besparingen en het revolverend fonds.
- Selectie van gebouwen op basis van de besluitvormingstool in combinatie met subsidiekansen en externe ontwikkelingen.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat de volledige dekking uit het revolverend fonds om tranche 2 uit te voeren niet geheel mogelijk is vanwege marktontwikkelingen en de specifieke expertise die nodig is om het (gedeeltelijk) monumentale vastgoed te verduurzamen. Er zijn scenario's opgesteld met de volgende variabelen: CO₂-neutraal in 2040 (oorspronkelijke doel) of 2050 (routekaart), en de manier van financieren via het (aangevulde) revolverend fonds of via traditionele kredietfinanciering. Dit heeft geleid tot het voorstel om het Stadsarchief en de gebouwen van het Dordrechts Museum te verduurzamen. Dit vergt een investeringsbedrag van circa € 6,27 mln. In de toelichtende presentatie in de commissievergadering van november 2024 wordt het beslispunt voor de investeringen als volgt gevisualiseerd.

De raad wordt voorgesteld om:

- € 6,27 mln investeringskredieten toe te kennen aan de verduurzamingsmaatregelen en € 0,29 mln subsidie als inkomsten te ramen.
- Het P-budget van de Servicegemeente Dordrecht met € 0,25 mln op te hogen voor de begeleiding.
- Ter dekking circa € 5,65 mln te onttrekken uit de reserve verduurzaming (Agenda 2030) en € 0,58 mln vanuit het MJOP. Hiervan wordt € 5,98 mln gestort in de reserve afschrijving kapitaallasten.
- € 0,36 mln jaarlijks te storten in de reserve verduurzaming (revolverendheid fonds).
- Een investeringskrediet van € 2,748 mln beschikbaar te stellen voor het collectief aanleggen van zonnepanelen.
- De jaarlijkse kapitaallasten hiervoor à € 0,15 mln te dekken uit te realiseren besparing op energie-kosten uit energiebudgetten (€ 0,08 mln) en afspraken met huurders/gebruikers (€ 0,07 mln).

Figuur 31. Visualisatie beslispunt investeringen 2e tranche

Ondanks de toelichting, zijn er nog onduidelijkheden bij de raad. Er worden vragen gesteld over het afstoten van vastgoed, de selectiecriteria en de businesscase voor de tweede tranche, de terugverdientijd van investeringen en de verwachte CO₂-besparing, investering in verduurzaming Stadsarchief vanwege jonge leeftijd van het gebouw, forse investering in het Dordrechts Museum, de verhouding omvang gebouw en opbrengst van zonnepanelen, de rol van de huurder bij keuzes voor verduurzaming, de toereikendheid van het revolverend fonds en planning voorstel voor aanvullende financiering. De commissie besluit bij meerderheid dat het stuk teruggaat naar het college om te worden herschreven, met name op het punt van financiën en de motivering van de keuzes.

Dit voorstel wordt in januari 2025 herijkt en gaat daarna opnieuw naar de raad.

7.2.2. Financiële stand van zaken

In de meest recente voortgangsrapportage (zomer 2024) is over Duurzame Stad het volgende opgenomen.

Geactualiseerde financiële informatie	
Totale verwachte kosten	€ 9.000.000 (verduurzaming maatschappelijk vastgoed) en € 5.000.000 (zonneoffensief)
Gemeentelijke middelen	Reserve Agenda Dordrecht 2030: € 14.000.000 Waarvan € 9.000.000 verduurzaming maatschappelijk vastgoed en € 5.000.000 voor zonneoffensief
	Dekking uit MJOP: € 902.940
	Dekking uit Revolverend fonds: € 13.249.638
Cofinanciering per partij	Dekking uit Subsidies (Dumava): € 1.171.692

Gerealiseerde uitgaven				
Actie/activiteit	2021	2022	2023	2024 (t/m maart)
Verlichting (deels) Sportboulevard			€ 220.000	
Projectleiding zonne-offensief ECD		€ 50.000	€ 80.000	

Geplande uitgaven			
Actie/activiteit	2024	2025	2026
Zonnepanelen Sportboulevard	€ 940.880		
financiering DUMAVA	€ 282.264		
financiering MJOP	€ 0		
financiering Fonds	€ 658.616		
Verlichting (restant) Sportboulevard	€ 770.000		
financiering DUMAVA	€ 210.000		
financiering MJOP	€ 286.000		
financiering Fonds	€ 204.000		
HVC Sportboulevard		€ 122.100	
financiering DUMAVA		€ 36.630	
financiering MJOP		€ 85.470	
financiering Fonds		€ 0	
Dalmeijerplein 10-12 (MFC Sterrenburg)	€ 174.500		
financiering DUMAVA	€ 15.000		
financiering MJOP	€ 0		
financiering Fonds	€ 159.500		
Maria Montessorilaan 3 (Sport+)	€ 175.000		
financiering DUMAVA	€ 0		
financiering MJOP	€ 0		
financiering Fonds	€ 175.000		

Nieuwe Haven 29-30 (Huis v Gijn)	€ 518.850		
financiering DUMAVA	€ 0		
financiering MJOP	€ 0		
financiering Fonds	€ 518.850		
Projectleiding zonne-offensief ECD	€ 520.000		
	€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000

Gewenste extra uitgaven			
2^e Tranche (Raadsvoorstel in de maak)	€ 10.000.000		
financiering DUMAVA	€ 500.000		
financiering MJOP	€ 1.000.000		
financiering Fonds	€ 6.000.000		
Extra benodigd aanvullend krediet	€ 3.000.000		
Zonnepanelen op al het vastgoed (Raadsvoorstel in de maak)	€ 2.600.000		
financiering DUMAVA	€ 0		
financiering MJOP	€ 0		
financiering Fonds	€ 0		
Extra benodigd aanvullend krediet	€ 2.600.000		

Figuur 31. Begroting en uitnutting Duurzame Stad (zomer 2024).

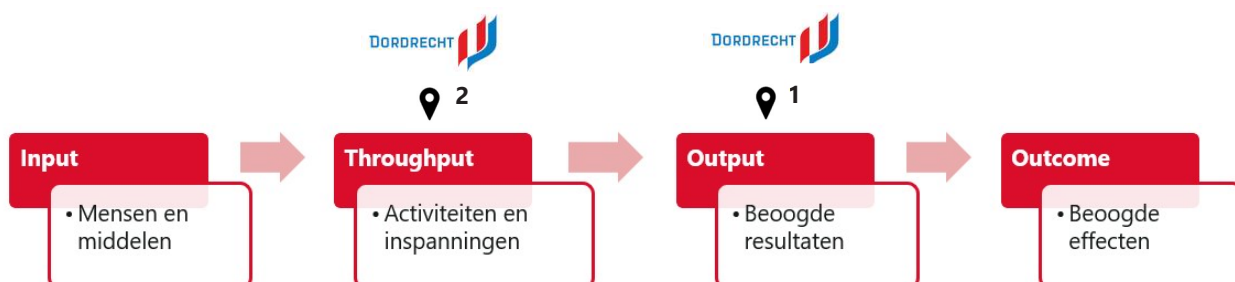
Zoals figuur 32 laat zien, zijn 2022 en 2023 gebruikt om op te starten en zijn er vooral kosten gemaakt voor begeleiding en projectleiding. In 2024 zijn de verduurzamingskosten, volgend uit de eerste tranche van de verduurzaming van het maatschappelijk vastgoed, opgenomen. De kosten voor zonne-offensief zijn beperkt doordat veel bedrijven het zelf ook verstandig vonden om te investeren in zon.

De gewenste extra uitgaven voor 2024 zijn gebaseerd op het raadsvoorstel dat in november 2024 in de commissie is behandeld. Dit voorstel, inclusief financiering, wordt herijkt.

In de werksessie is uitgesproken dat er plannen zijn om het programma vanwege diverse ontwikkelingen op punten te herijken en hier ook de financiering op aan te passen. Dit betreft onder andere het revolverend fonds, gestegen kosten, marktenthousiasme op het vlak van zon, netcongestie en opslag, en de verschuiving van ambities. In paragraaf 7.2.4. lichten we deze ontwikkelingen nader toe.

7.2.3. Plek in de 'impactketen'

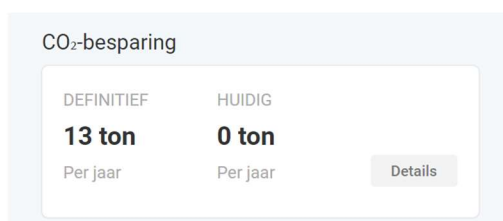
Op basis van de voorgaande constatering maken we inzichtelijk op welke plek Dordrecht nu staat in de impactketen van input naar outcome. We constateren dat de programmaonderdelen wisselend ver zijn in de 'impactketen'. Voor zonne-offensief is al *output* (beoogde resultaten) zichtbaar terwijl maatschappelijk vastgoed zich vooral in de fase van *throughput* (activiteiten en inspanningen) bevindt.

Figuur 33. Stand van zaken 'impactketen' Stadspark (januari 2025).

Een externe partij werkt op dit moment aan de monitoring van de resultaten die behaald worden vanuit de 'Routekaart Klimaatneutraal Dordrecht 2040'. Deze partij registreert de impact van maatregelen die de gemeente neemt en vertaalt dit in dashboards. Het in beeld brengen van de impact van maatregelen door zonne-energie maakt ook deel uit van deze monitoring.

Figuur 34. CO₂-besparing door zon op bedrijfsdaken 2024-2030 (monitoring).

Voor programmalijn 2 geldt dat de focus op dit moment vooral ligt op de uitvoering van de activiteiten die volgen uit de eerste tranche en het herijken van het raadsvoorstel voor de tweede tranche. Om wat meer gevoel te krijgen bij deze activiteiten, is op hoofdlijnen stilgestaan bij een specifieke casus: de verduurzaming van de Sportboulevard.

Casus| Sportboulevard

Uit: Raadsvoorstel Beschikbaar stellen van Investeringskredieten verduurzaming maatschappelijk vastgoed (december 2022).

Dit pand valt in de eerste fase verduurzaming vanwege het grote energieverbruik en daarmee de grote besparingskansen die er liggen. Het gaat om investeringen in LED-verlichting (armaturen), zonnepanelen en aansluiting op het warmtenet. Een deel van de voorgestelde werkzaamheden uit het onderzoeksrapport zijn geheel te bekostigen uit het MJOP (onderhoudsreserve vastgoed) en buiten het voorstel gehouden. Het gaat hierbij om isolatiemaatregelen.

Vanwege de theoretisch lange afschrijftermijn van de aansluiting op het Warmtenet is dit als apart punt benoemd. Dit omdat er in de Regionale Energiestrategie is vastgesteld dat er wordt gestreefd naar zoveel mogelijk aansluiten op het Warmtenet. Dit leidt uiteindelijk tot minder gasverbruik en daarmee tot CO₂-reductie. Momenteel heeft het pand energielabel C. Met de voorgestelde maatregelen kan tenminste Energielabel A+ behaald worden en daarmee minder energieverbruik. In het verduurzamingsproces voor de Sportboulevard wordt samen opgetrokken met Optisport. De uitwerking en uitvoering van de maatregelen wordt in nader overleg met de huurders en gebruikers vormgegeven.

Throughput

Toegelicht is dat de zonnepanelen zijn gerealiseerd. De investeringen in de LED-verlichting zijn deels gerealiseerd en deze worden begin 2025 afgerond. De aansluiting op het warmtenet staat in het eerste kwartaal van 2025 op de planning.

Aangegeven is dat zich tijdens dit proces ook nieuwe ontwikkelingen hebben voorgedaan en dat daarvan is geleerd voor het vervolg. Dit betreft bijvoorbeeld het maken van contractuele afspraken met huurders over de energiebesparingen. De huurinkomsten zijn verhoogd (met 80% van de berekende energiebesparing – minus het aandeel dat vanuit de onderhoudsvoorziening wordt bekostigd). Dit is vastgelegd middels een allonge. Deze hogere huurinkomsten worden begroot, én leiden tot een even grote storting in het duurzaamheidsfonds. Samen ontdekken wat hierin handig is om te doen, kost een eerste keer relatief veel tijd maar deze afspraken kunnen nu worden benut voor de volgende panden.

Output

Door de activiteiten uit te voeren lijkt het inderdaad mogelijk om het beoogde Energielabel A+ te behalen. De monitoring op het vlak van CO₂-besparing wordt nog opgestart. Er is een energiemanager aangesteld die zich onder andere zal richten op deze monitoring.

7.2.4. Relevante ontwikkelingen

Onder de financiële paragraaf hebben we al een aantal relevante ontwikkelingen geschetst die van invloed zijn geweest op de opzet, uitvoering en toekomst van het programma. Deze lichten we hierna toe:

- De complexiteit van het uitgangspunt van het werken met een *revolverend fonds*. Dit revolverend fonds is gebaat bij snelheid van investeringen. Immers, hoe eerder de investeringen gedaan kunnen worden, hoe eerder deze zijn terugverdiend. Het uitgangspunt van 15 jaar terugverdientijd staat volgens betrokkenen nog steeds. Echter, er zijn tot nu toe minder investeringen gedaan dan vooraf beoogd. De 'werking' van de revolverendheid komt hiermee onder druk te staan. Er gaat meer afgewogen worden of er extra krediet nodig is voor het fonds en/of er meer traditionele kredietfinanciering nodig is.
- *Verschuiving van ambities*. In de routekaart zijn andere uitgangspunten opgenomen dan in de MBC's voorzien. Er wordt gesproken over een gezonde energiemix tussen zon en wind en voor het vastgoed is een ambitie neergelegd voor het versneld verduurzamen van 2050 naar 2040. Deze laatste ambitie drukt ook op het uitgangspunt van het revolverend fonds.
- *Gestegen bouwkosten en energieprijzen*. De investeringen zijn duurder geworden door gestegen bouwkosten. Dit heeft impact op de middelen die gemoeid zijn met het programma. Aan de andere kant stijgt het energiebesparingspotentieel door hogere energieprijzen. De vraag is echter hoe de gestegen bouwkosten en energieprijzen zich tot elkaar verhouden. Dit is nog niet volledig in beeld.
- *Marktenthousiasme* bij zonne-offensief. Veel particulieren zijn zelf, los van sturing hierop door de gemeente, actief aan de slag gegaan met investeringen in zonne-energie. Het element energieopslag is daarmee veel belangrijker geworden.
- *Netcongestie, opslag en warmtenet*. Bedrijven die zelf zonne-energie zijn gaan opwekken, kunnen hun opslag niet meer kwijt doordat ze geen netaansluiting meer kunnen vinden. De MBC voor zonne-offensief heeft sterk gefocust op opwek maar onderschat wat er buiten de gemeente om al aan marktenthousiasme zou ontstaan én wat dit betekent voor piekbelasting en netcongestie. De aansluiting op het warmtenet biedt kansen maar daarover is nu ook veel onzekerheid.

7.2.5. Bijsturingsmogelijkheden

In het licht van voornoemde ontwikkelingen constateren we dat de invulling van duurzaamheid in de Agenda 2030 op dit moment te smal is in relatie tot de potentiële verdien capaciteit van de stad. Vanuit het programma zelf wordt ook gepleit voor een bredere invulling van het begrip Duurzame Stad. Zij zien daarmee een herijking als belangrijke bijsturingsmogelijkheid. Dat doet meer recht aan wat de verdien capaciteit is op het vlak van gezondheid(szorg), (energie)armoede, brede welvaart, creatie van banen, woningwaarde en aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven en bewoners.

Volgens betrokkenen is daarom een belangrijke bijsturingsmogelijkheid een herijking op de inhoud van het programma, passend bij deze ontwikkelingen en de breedte van het duurzaamheidsvraagstuk. Met het ontstaan van netcongestie zijn, voor het duurzaam kunnen opwekken en gebruiken van energie, naast investeringen in zonne-energie, investeringen in windenergie, energieopslag en warmtenet als congestieverzachter nodig in deze nieuwe fase van de energietransitie.

Specifiek voor het verduurzamen van het maatschappelijk vastgoed zijn de volgende bijsturingsmogelijkheden besproken:

- De versnelde ambitie van 2050 naar 2040 zou heroverwogen zou kunnen worden. Door het tempo omlaag te brengen, kunnen kosten worden gespreid en (meer) revenuen vanuit het revolverend fonds worden meegenomen. Dit is nog steeds in lijn met het Klimaatakkoord maar niet met de in 2024 vastgestelde ambities. Ook vragen betrokkenen zich af of dit de financiële ruimte gaat bieden die nodig is.
- De eigen vastgoedportefeuille kan worden verminderd door afstoot, waardoor de eigen opgave minder wordt. Dit is echter vanuit de grotere energietransitieopgave niet wenselijk omdat de maatregelen dan worden afgewenteld op nieuwe eigenaren én omdat hiermee de voorbeeldfunctie door de gemeente wordt losgelaten.

7.3. Tussentijdse conclusie: Duurzame Stad

Het programma Duurzame Stad kent twee actielijnen (1. zonne-offensief en 2. maatschappelijk vastgoed). We constateren dat op actielijn 1 al concrete *output* zichtbaar is. Mede door marktenthousiasme, buiten grote investeringen van de gemeente om, zijn er resultaten ten aanzien van zonne-energie behaald. Voor actielijn 2 geldt daarentegen dat de focus nu ligt op *throughput* (activiteiten en inspanningen). Hier zijn ook uitdagingen aan de *input*-kant (mensen en middelen) omdat het revolverend fonds nog niet zo snel is gevuld als vooraf werd beoogd.

Door diverse ontwikkelingen (snelheid van investeringen in relatie tot revolverend fonds, de verschuiving van ambities, opslag in plaats van opwek en de al gerealiseerde output op zon) zijn de oorspronkelijke uitgangspunten ingehaald door de realiteit. Er is daarom noodzaak om de scope van het programma aan te passen aan deze realiteit. Hier wordt vanuit het programma al op voorgesorteerd. Er is een voornemen tot herijking die recht doet aan de breedte van het duurzaamheidsvraagstuk in Dordrecht.

8. Programma 7 | Binnenstad

8.1. Raadsbesluit en MBC

8.1.1. Raadsbesluit

Beoogd resultaat

In het raadsvoorstel van april 2021 is de raad gevraagd middelen te reserveren voor het programma Binnenstad. Het programma beoogt de binnenstad voor te bereiden op recente en nog te verwachten ontwikkelingen in gebruik en gedrag van de consument en op veranderingen aan de aanbodzijde van de winkelketens, kantoorgebruikers en commercieel vastgoed. Tegelijkertijd wordt geïnvesteerd in de openbare ruimte en parkeercapaciteit om de aansluiting met het nieuwe karakter van de binnenstad te vergroten en in te spelen op toekomstige ontwikkelingen op het gebied van mobiliteit, koopgedrag en toerisme.

Er werd, ten tijde van het raadsbesluit, gewerkt aan het Toekomstbeeld 'Slijpen aan een diamant' dat op 1 februari 2022 door de raad is vastgesteld. Vooruitlopend daarop is het voorstel om voor de binnenstad een bedrag te reserveren voor niet rendabele maar wel structuurversterkende investeringen in de binnenstad. Die investeringen zijn geënt op drie pijlers:

1. Investerings in nieuwe mobiliteit en bereikbaarheid van de binnenstad.
2. Investerings in een aantrekkelijke openbare ruimte, met groen en hoogwaardige bedrijfskwaliteit.
3. Investerings in kwaliteit en diversificatie van aanbod.

De binnenstad heeft verschillende functies. Een vitale en levendige binnenstad draagt op diverse manieren bij aan het realiseren van maatschappelijke doelen. Een aantrekkelijke binnenstad fungeert als een huiskamer en visitekaartje voor de stad: een stadshart voor ontspanning, horeca, evenementen en cultuur. Daarmee is een florerende binnenstad een belangrijke factor voor het vestigingsklimaat in Dordrecht. Verder is de binnenstad een van de belangrijkste motoren voor de economie en het verdienvermogen van de stad. Tot slot is er potentie voor meer woningen door transformatie van winkel- naar woonruimte.

Reservering door raad en cofinanciering

De gemeenteraad besluit tot een reservering van circa € 40,2 mln voor het programma Binnenstad. Dit bedrag bestaat uit een 'nieuwe' reservering van € 25 mln en het resterende bedrag uit de reserve parkeervoorzieningen Spuiboulevard (ad. circa € 15,2 mln). De grootste voorziene ontwikkelingen bestaan uit ontwikkelingen in parkeervoorzieningen en de herontwikkeling van de locatie Grote Markt.

De gereserveerde middelen bieden kansen voor cofinanciering vanuit de provincie, het Rijk en Europa. Benoemd worden het corona-noodpakket vanuit het Rijk, en initiatieven op Europees niveau op transformatie van binnensteden. Er is geen beoogde en/of benodigde omvang van de cofinanciering in het raadsvoorstel opgenomen.

8.1.2. MBC

Opzet MBC

Onder het programma ligt een MBC van een extern bureau, waar de raad op 14 maart 2023 kennis van neemt. Deze MBC volgde dus na het raadsvoorstel van april 2021. In figuur 35 hebben we de hoofdpunten uit de MBC in een tabel uitgewerkt. We gaan in op de input/throughput, output en outcome.

Input/throughput	Output	Outcome																											
Investering Er is een totaal investeringsbedrag van € 64,8 miljoen euro geraamd, waarvan € 40 miljoen voor het Toekomstbeeld. Dat is exclusief diverse lopende projecten en uitvoerings-programma's. De kosten zijn contant gemaakt middels een discontovoet van 1,6% en tellen op tot bijna <u>72,8 miljoen euro</u> . Projecten/maatregelen t.a.v. Programmering en aanbod (9 projecten) Sociale waarde (10 projecten) Mobiliteit (19 projecten) Gastvrijheid (7 projecten)	Output t.a.v. Programmering en aanbod 1. Ontwikkelen beleid en instrumentarium, gericht op: - Acquisitie - Samenwerking tussen ondernemers - Transformatie - Verplaatsingen - Verkleuringen 2. Onderzoek/kennis 3. Ruimer aanbod evenementen en cultuur in binnenstad Sociale waarde 1. Toevoegen woningaanbod aan binnenstad (circa 500) 2. Meer 'dynamiek' (mix bewoners en bezoekers) 3. Meer groen in de binnenstad 4. Isolatie van panden, bewustwording energieverbruik en afname gebruik generatoren 5. Afname overlast en toename veiligheid (afname incidenten) Mobiliteit 1. Meer bezoekers 2. Modalshift: - Meer lopen - Meer fietsen - Meer OV 3. Minder (goederen) verkeer binnenstad Gastvrijheid 1. Meer en betere informatie bezoekers over binnenstad van Dordrecht + 'een warm welkom' 2. Bekendheid Dordrecht vergroten 3. Verbetering kwaliteit en uitstraling binnenstad en het vastgoed	Totaal maatschappelijke effecten (verdeeld over...) <i>Bereikbaarheidseffecten</i> - Autocongestie-effect w.v. parkerende auto's w.v. emissiezone Fiets <i>Milieu (modal shift)</i> - CO2 (klimaat) w.v. Nox w.v. SO2 w.v. fijnstof <i>Leefbaarheid</i> - Woningen - Commercieel <i>Gezondheid</i> <i>Klimaatadaptatie</i> Totaal economische effecten (verdeeld over...) <i>Agglomeratiekracht</i> <i>Bestedingen</i> - Winsten bedrijven - Inkomsten werknemers Tweetal gemeentelijke inkomsten 1. OZB 2. Gemeentefonds Totaal																											
<table><tr><th>Strategie</th><th>Acties</th><th>Raming investering</th></tr><tr><td>Investeren in kwaliteit en diversificatie van aanbod</td><td>Instrumentenmix Compact Winkelgebied</td><td>Ca. € 5 mln</td></tr><tr><td>Investeren in parkeren en mobiliteit</td><td>Auto- en fietsparkeren incl. reservering voor de parkeergarages Spuiboulevard ad 15 miljoen euro</td><td>€ 25 - 30 mln</td></tr><tr><td>Investeren in aantrekkelijke openbare ruimte, met groen en hoogwaardige verblijfskwaliteit</td><td>Integraal Groenplan, Grote Markt, verduurzamen walstroom</td><td>€ 19 mln</td></tr><tr><td>Gastvrijheid & Beleving</td><td>Gastvrijheidstraining Initiatieven Smart City</td><td>€ 0,4 mln.</td></tr><tr><td>Totaal</td><td></td><td>€ 50 - € 55 mln</td></tr><tr><td>Reservering Agenda 2030</td><td></td><td>€ 40 mln</td></tr><tr><td>Binnenstad</td><td></td><td>€ 10 - € 15 mln</td></tr><tr><td>Tekort</td><td></td><td></td></tr></table>	Strategie	Acties	Raming investering	Investeren in kwaliteit en diversificatie van aanbod	Instrumentenmix Compact Winkelgebied	Ca. € 5 mln	Investeren in parkeren en mobiliteit	Auto- en fietsparkeren incl. reservering voor de parkeergarages Spuiboulevard ad 15 miljoen euro	€ 25 - 30 mln	Investeren in aantrekkelijke openbare ruimte, met groen en hoogwaardige verblijfskwaliteit	Integraal Groenplan, Grote Markt, verduurzamen walstroom	€ 19 mln	Gastvrijheid & Beleving	Gastvrijheidstraining Initiatieven Smart City	€ 0,4 mln.	Totaal		€ 50 - € 55 mln	Reservering Agenda 2030		€ 40 mln	Binnenstad		€ 10 - € 15 mln	Tekort				€ 52,58 milj. € 3,2 milj. € 2,68 milj. € 0,53 milj. € 11,27 milj. € 0,30 milj. € 0,78 milj. € 0,00 milj. € 0,20 milj. € 26,46 milj. € 7,13 milj. € 0,03 milj. € + (geen eu) € 24,38 milj. € 13,22 milj. € 8,77 milj. € 2,39 milj. € 8,28 milj. € 0,81 milj. € 7,47 milj. € 85,24 milj.
Strategie	Acties	Raming investering																											
Investeren in kwaliteit en diversificatie van aanbod	Instrumentenmix Compact Winkelgebied	Ca. € 5 mln																											
Investeren in parkeren en mobiliteit	Auto- en fietsparkeren incl. reservering voor de parkeergarages Spuiboulevard ad 15 miljoen euro	€ 25 - 30 mln																											
Investeren in aantrekkelijke openbare ruimte, met groen en hoogwaardige verblijfskwaliteit	Integraal Groenplan, Grote Markt, verduurzamen walstroom	€ 19 mln																											
Gastvrijheid & Beleving	Gastvrijheidstraining Initiatieven Smart City	€ 0,4 mln.																											
Totaal		€ 50 - € 55 mln																											
Reservering Agenda 2030		€ 40 mln																											
Binnenstad		€ 10 - € 15 mln																											
Tekort																													

Figuur 35. Hoofdpunten MBC (uitgewerkt in input/throughput – output – outcome).

Reflectie MBC

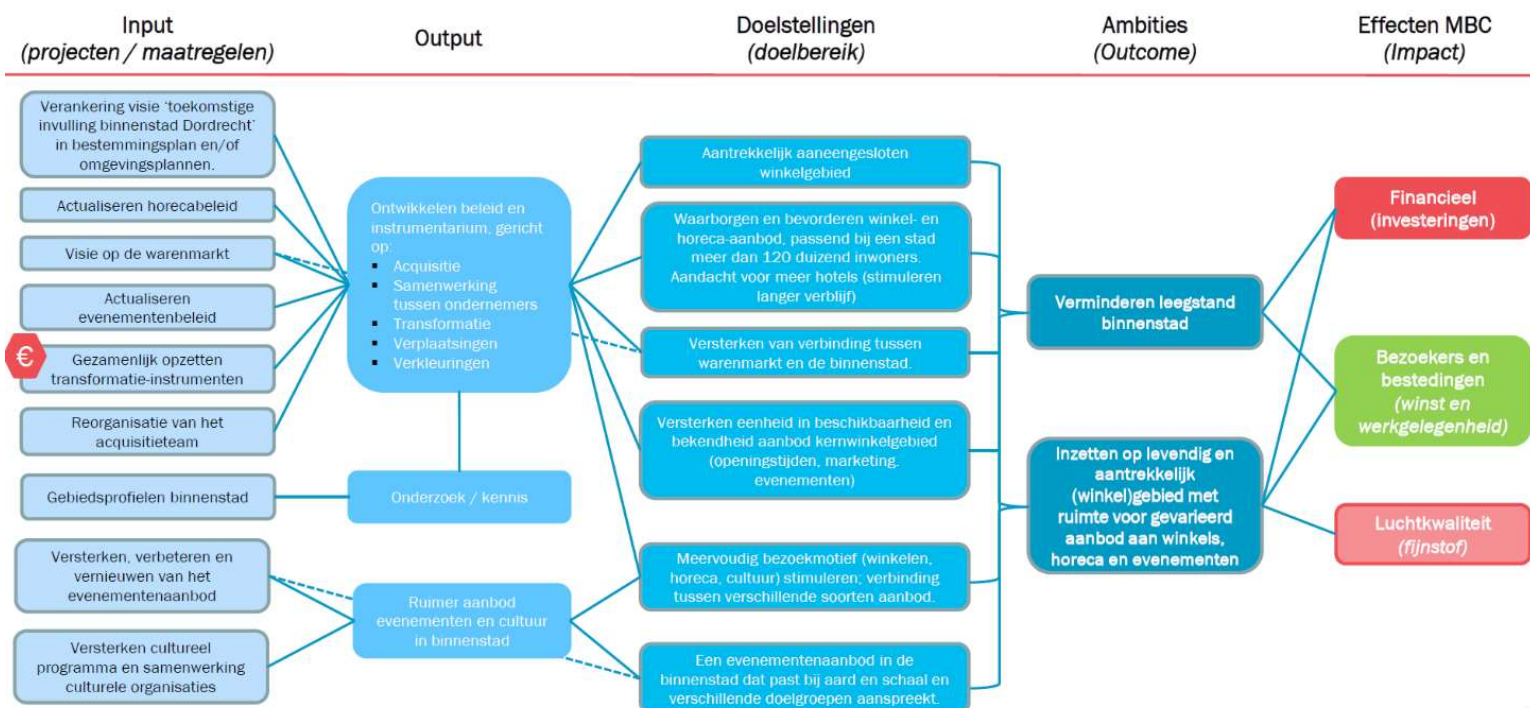
De MBC maakt in onze ogen inzichtelijk wat de gemeente mag verwachten van een dergelijke businesscase. De gevraagde elementen, van input (middelen) via output (deelresultaten) naar outcome (beoogde effecten), maken deel uit van de MBC.

Er is wel een aantal zaken dat ons opvalt en consequenties (kan) hebben voor de verdien capaciteit van het programma. De oorspronkelijke berekeningen van de kosten van de projecten tellen op tot € 50-55 mln ten opzichte van een reservering van circa € 40 mln. Nieuwe inzichten in de kostenramingen laten zien dat voor randvoorwaardelijke mobiliteitsprojecten in de binnenstad, de plannen optellen tot gezamenlijk € 64,8 mln en tot bijna € 73 mln als hier een discontovoet¹⁸ van 1,6% op wordt toegepast. Hieruit volgt een grote opgave voor wat betreft cofinanciering maar hier zijn in de MBC nog geen oplossingsrichtingen voor geformuleerd.

Ten aanzien van de activiteiten en inspanningen (projecten) en output zien we dat de MBC vier elementen uitlicht: 1) programmering en aanbod; 2) sociale waarde; 3) Mobiliteit en 4) Gastvrijheid. Deze onderdelen zijn individueel uitgewerkt in een eigen 'impactketen'¹⁹. De activiteiten zijn al uitgewerkt in concrete projecten en de doorwerking in output en outcome is ook al in beeld gebracht. Ter illustratie hebben we deze impactketen voor 'gastvrijheid' opgenomen.

¹⁸ De discontovoet is een percentage waarmee verwachte kosten en baten in de toekomst worden teruggerekend naar het basisjaar van het project.

¹⁹ De opzet van deze impactketen verschilt qua formuleringen op onderdelen van de formuleringen die in dit onderzoek worden toegepast.

Figuur 36. Impactketen 'gastvrijheid' onderdeel van de MBC Binnenstad.

Ten aanzien van de outcome zien we dat er aandacht is voor de breedte van de maatschappelijke effecten die worden gerealiseerd. Deze variëren van voordelen die ontstaan op het vlak van leefbaarheid, milieu, gezondheid tot en met economie. Wat opvalt is dat de bijdrage 'woningen' (€ 26,5 mln) en 'agglomeratiekracht' (€ 13,2 mln) samen goed zijn voor bijna de helft (46,6%) van het totaal berekende maatschappelijke effect (€ 85,2 mln). Deze bijdrage 'woningen' vloeit voort uit met name de toegenomen WOZ-waarde van woningen door investeringen in de binnenstad. En de agglomeratiekracht is een berekend effect vanuit de toename van inwoners in de stad door woningbouw via verdichting. Gelet op het feit dat dit beide belangrijke *drivers* zijn van het programma, is het belangrijk dat deze informatie deel uit gaat maken van de monitoring.

8.2. Stand van zaken programma

8.2.1. Inhoudelijke voortgang

We zoomen in deze paragraaf in op de voortgang van het programma Binnenstad aan de hand van de vier onderwerpen die onderscheiden worden in de MBC en de projecten/maatregelen. Tijdens een werksessie is ingezoomd op de projecten/maatregelen: maken ze (nog) deel uit van het programma en wat is de stand van zaken?

1. Programmering en aanbod

Projecten/maatregelen MBC	Stand van zaken
Verankeren visie 'toekomst-bestendige invulling binnenstad Dordrecht' in bestemmingsplannen en/of omgevingsplannen	Het eindrapport 'Toekomstige invulling binnenstad Dordrecht' dateert van 1 september 2021. Aangegeven is dat het uitgangspunt dat de gemeente alles vastlegt in het bestemmingsplan, iets is losgelaten. Veel gebeurt nu in overleg met ondernemers en eigenaren via het Binnenstadbedrijf dat in 2023 is opgericht. Er vinden actieve gesprekken plaats rondom pilotgebiedsprofielen (bijvoorbeeld Voorstraat-West). Van daaruit kan de vertaling worden gemaakt richting het bestemmingsplan.
Actualiseren horecabeleid	De horecanota Dordrecht 'Ruimte voor ontwikkeling' is op 12 maart 2024 door de raad vastgesteld. Er is € 200.000 budget beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de nota. Er is sprake van stimulerend horecabeleid. Er zijn horeca-concentratiegebieden vastgelegd en extra gebieden toegevoegd.
Visie op de warenmarkt	Op 9 april 2024 heeft de gemeenteraad de marktverordening en -visie vastgesteld.
Actualiseren evenementenbeleid	De visienota 'Naar een toekomstbestendig Evenementenbeleid Dordrecht 2024-2030; in een goede balans tussen levendig en leefbaarheid' is op 12 maart 2024 door de raad aangenomen.
Gezamenlijk opzetten transformatie-instrumentarium	Dit is nog in ontwikkeling en gaat gekoppeld worden aan de gebiedsprofielen. Elk gebied vraagt om net een ander instrumentarium.
Reorganisatie acquisitieteam	De reorganisatie van het acquisitieteam is opgezet.
Gebiedsprofielen binnenstad	Er zijn gebiedsprofielen opgesteld in nauwe samenwerking met het Binnenstadbedrijf. De gebiedsprofielen vormen een levend werkdocument dat telkens verder wordt vormgegeven met alle stakeholders al naar gelang daar in pilots aan wordt gewerkt. De hiervoor benoemde beleidsnota's vormen het kader waarbinnen aan deze profielen kan worden gewerkt.
Versterken, verbeteren en vernieuwen evenementenaanbod	Dit maakt deel uit van de actualisatie van het evenementenbeleid. Een voorbeeld hiervan is het toevoegen van tijdelijke ijsbanen in de winterperiode.
Versterken cultureel programma en samenwerking culturele organisaties	Het uitvoeringsprogramma 'Cultuurnota Dordrecht 2030' is vastgesteld.

Er zijn geen concrete maatregelen onder 1. Programmering en aanbod bijgekomen. We stellen vast dat dit onderdeel van het programma tot nu toe volgens plan verloopt. Dit onderdeel concentreert zich met name op het op orde brengen van de benodigde kaders (o.a. marktvisie en evenementenbeleid) en organisatie (Binnenstadbedrijf en acquisitieteam).

2. Sociale waarde

Projecten/maatregelen MBC	Stand van zaken
Stimuleren transformatie naar woningen, o.a. transformatie V&D-pand & Lindershuis	Voor wat betreft de woningbouwontwikkelingen is in de MBC uitgegaan van een toevoeging van 500 woningen. Naar voren komt dat op de woningbouwontwikkeling niet vanuit het programma zelf wordt gestuurd. De sturing is ondergebracht in de lijn en maakt deel uit van het woningbouwprogramma. Hier is een gebiedsmanager, buiten de programmastructuur Binnenstad om, voor verantwoordelijk.
Realisatie woningbouwontwikkeling, Sint Suraplein, Botermarkt en Steegoversloot	
Opstellen integraal groenplan voor de binnenstad	In het najaar 2024 is het groenplan voor de binnenstad opgesteld onder begeleiding van een extern bureau. Er is geen sprake van een integraal groenplan voor de hele stad maar er zijn specifieke plekken in de binnenstad gedefinieerd.
Herontwikkeling Grote Markt	In maart 2023 stemt de raad met het plan van aanpak voor de herontwikkeling van de Grote Markt. Vervolgens is gestart met het onderzoeken van parkeeralternatieven. Zo is onderzoek verricht om de technische haalbaarheid van een parkeergarage onder de Grote Markt in

Projecten/maatregelen MBC	Stand van zaken
	kaart te brengen. Geconstateerd wordt dat er een grote onrendabele top zit op deze herontwikkeling. Dit wordt verwerkt in een herijking van de financiering. Er is gestart met de herinrichting van de Aardappelmarkt.
Herinrichting Statenplein	Voor de herinrichting van het Statenplein lopen diverse onderzoeken, zoals onderzoek waterafvoer/-opvang, onderzoek gevolgen diverse bouwontwikkelingen op en rondom het Statenplein, invullen gebiedsprofiel Statenplein en omgeving. De kaders voor deze herinrichting volgen uit de eerder benoemde vastgestelde nota's. Vanuit de Impulsaanpak Winkelgebieden heeft het ministerie van EZK subsidie toegezegd voor de aanpak Statenplein.
Bevorderen verduurzamen van vastgoed en gebruik	Hier wordt niet actief op gestuurd vanuit het programma. Dit ligt met name bij het programma Duurzame Stad.
Keurmerk Veilig Ondernemen behouden en versterken	Er is een werkgroep die hier eens per twee/drie jaar audits op uitvoert.
Politiepost naar de binnenstad	Er zijn (nog) geen concrete plannen om de politiepost naar de binnenstad te halen. Betrokkenen vragen zich af of dit hoge prioriteit heeft.
Initiatieven smart city faciliteren	Het programma Smart City is opgestart.
Verduurzaming walstroom	Hier wordt aan gewerkt.

Er zijn geen concrete maatregelen onder dit onderdeel bijgekomen. We constateren dat - ten opzichte van het eerste programmaonderdeel - 'sociale waarde' nog meer in de voorbereidende fase zit. Hieraan gekoppeld is ook dat de sturing op onderdelen elders is belegd, met name wat betreft het toevoegen van woningbouw en de verduurzaming van vastgoed. Voor de grote herontwikkelingstrajecten Grote Markt en Statenplein geldt dat verdere planuitwerking nog moet plaatsvinden. Aandachtspunten die nu al worden gesignaleerd zijn de aan deze ontwikkeling gekoppelde kosten en beperkt toereikende budgetten.

3. Mobiliteit

Projecten/maatregelen MBC	Stand van zaken
Vergroten voetgangersgebied in het kernwinkelgebied	Deze maatregel is verbonden met de aankoop van parkeergarage Visstraat (zie verderop in deze tabel).
Realisatie rode loper	Hier wordt vanuit het programma Stadsas aan gewerkt.
Fietsenstallingen	Er is een fietsuitvoeringsplan opgesteld met aandacht voor fietsparkeren. De fietsenstalling aan de Kolfstraat/Drievriendenhof is in de zomer 2024 geopend. De fietsenstallingen rondom het stationsgebied maken deel uit van het programma Stadsas.
Ontwikkeling stationsomgeving	Hier wordt vanuit het programma Stadsas aan gewerkt.
City sprinter concept	Hier wordt vanuit het programma Stadsas aan gewerkt.
Opwaardering busverbinding binnenstad	Hier wordt aan gewerkt.
Ontwikkeling hubs Weeskinderdijk en Energieplein	In oktober 2024 is de Raadsinformatiebrief (RIB) 'Schuifoperatie parkeren in parkeergarages' met de raad gedeeld. In deze RIB worden de parkeergarages Maaspark en Energiehuis bestempeld als belangrijke mobiliteitshubs aan de randen van de binnenstad.
Uitrol deelmodaliteiten	Dit is (nog) niet geoperationaliseerd/uitgewerkt.
Beleidsmaatregelen (vergunningen, parkeertarieven, EV, zero-emissie stadslogistiek)	<i>Vergunningen en tarieven:</i> de bredere businesscase 'parkeren' wordt uitgewerkt. In de hiervoor genoemde RIB wordt wel ingegaan op de mogelijkheden tot het verplaatsen van vergunninghouders en het verhogen van tarieven. <i>Zero-emissie:</i> in oktober 2021 is het plan voor de verduurzaming van de stadslogistiek vastgesteld.

Projecten/maatregelen MBC	Stand van zaken
Parkeerfunctie Visstraat	Er vindt een onderhandeling met een private exploitant plaats over de aankoop van de parkeerfunctie. De aankoop moet zorgen voor een kwaliteitsimpuls voor het totale gebied.
Realisatie aanmeerlocaties water	Hier is een plan voor gemaakt. De uitvoering start.
Beter benutten straatparkeerplaatsen	Uit een evaluatie van 2023 blijkt dat de gewenste benutting van de gebouwde parkeervoorzieningen door de tariefdifferentiatie nog onvoldoende sturend is. De bredere businesscase 'parkeren' wordt nog verder uitgewerkt en voorgelegd aan de gemeenteraad.
Uitbreiden autoluw ontheffingsgebied	In de voortgangsrapportage over de Agenda 2030 is in de zomer 2024 aangegeven: "Het verkeersbesluit van de zero emissie zone, inclusief het ontheffingsbeleid, wordt verwacht in Q1 van 2025 met invoering vanaf 2026." Deze beleidsvorming is nog niet belegd in de organisatie.
Parkeren op afstand in mobiliteitshubs	In de RIB over de schuifoperatie is aangegeven dat er wordt gewerkt aan 'parkeren op afstand' (POA) via mobiliteitshubs.
Uitbreiding betaald parkeren en vergunning-parkeren	Een voorstel om te komen tot een verdere uitwerking van tariefdifferentiatie voor het parkeren volgt later dit jaar
Aantal parkeervergunningen binnenstad verlagen	Er wordt ingezet op het uifaseren van een tweede parkeervergunning.
Campagne gedragsverandering	In voornoemde RIB is aangegeven dat er, naast het inzetten op tariefdifferentiatie, ook wordt ingezet op het realiseren van gedragsverandering. Er wordt gestuurd op meer auto's in parkeergarages krijgen.

Voor wat betreft onderdeel 3. Mobiliteit stellen we vast dat de uitvoering in volle gang is. Een paar dingen vallen op. Ten eerste maken een paar grote ontwikkelingen, met name rondom het stationsgebied, geen deel (meer) uit van het programma Binnenstad. Deze maatregelen zijn ondergebracht bij het programma Stadsas. Een aantal andere maatregelen (ontheffingsbeleid, deelmodaliteiten) is nog niet belegd. Ten slotte zien we dat het op orde brengen van het parkeerbeleid en de parkeerexploitatie een belangrijke randvoorwaarde is voor het programma Binnenstad. Er is de afgelopen tijd hier dus ook veel op geïnvesteerd, onder andere via de 'schuifoperatie parkeren'. De bredere businesscase voor parkeren, waar een aantal keer aan wordt gerefereerd, is op het moment van schrijven nog in ontwikkeling.

4. Gastvrijheid

Projecten/maatregelen MBC	Stand van zaken
Gastvrijheidstraining voor ondernemers	Dit maakt deel uit van het thema 'gastvrij & beleving' waar de Stichting Binnenstadbedrijf aan werkt.
Informatievoorziening per doelgroep	Dit maakt deel uit van het thema 'gastvrij & beleving' waar de Stichting Binnenstadbedrijf aan werkt.
Gastvrijheid-hub	Dit maakt deel uit van het thema 'gastvrij & beleving' waar de Stichting Binnenstadbedrijf aan werkt.
Ontwikkeling Huis van de Stad en Regio, inclusief VVV	Aan de oplevering van het Dordthuis wordt gewerkt. De bedoeling is dat dit in 2026 open-gaat, inclusief stadsbibliotheek en VVV.
Ambassadeurs van de stad	Dit maakt deel uit van het thema 'gastvrij & beleving' waar de Stichting Binnenstadbedrijf aan werkt.
Herstellen cultuurhistorische waarde door inzet gevelfonds/puienprijs	Dit is belegd bij het Binnenstadbedrijf.
Versterken waterbeleving in de binnenstad	Dit is belegd bij het Binnenstadbedrijf.

Voor de uitvoering van onderdeel 4. Gastvrijheid stellen we vast dat dit met name is belegd bij de Stichting Binnenstadbedrijf. Hierin werkt de gemeente, samen met ondernemers en vastgoedeigenaren, aan de hand van een Meerjarenplan 2021-2026, aan de binnenstad van Dordrecht. De maatregelen rondom gastvrijheid zijn grotendeels belegd binnen het thema 'gastvrij & beleving'.

8.2.2. Financiële stand van zaken

In de meest recente voortgangsrapportage (zomer 2024) is over de binnenstad het volgende opgenomen.

Geactualiseerde financiële informatie				
Totale verwachte kosten	€ 55 mln.			
Gemeentelijke middelen	€ 40 mln.			
	Zie ook de financiële bijlage behorende bij het raadsvoorstel Slijpen aan een Diamant – Toekomstbeeld Binnenstad.			
Cofinanciering per partij	Ministerie EZK € 1,5 mln. tbv Statenplein			

Gerealiseerde uitgaven				
Actie/activiteit	2021	2022	2023	2024 (t/m maart)
Groenplan fase 1	-	26.000	56.000	
MBC Binnenstad	-	18.000		
Programmaplan	-	2.000	8.000	
Voorbereiding Impulsaanpak Winkelgebieden Statenplein	-	120.000	25.000	
Voorbereiding Grote Markt/Dickeplein	-		150.000	
Gebiedsprofielen	-		47.000	

Geplande uitgaven			
Actie/activiteit	2024	2025	2026
Vorbereidingsbudget Grote Markt/Dickeplein	295.000	265.000	290.000
Uitvoering pilot Groenplan	50.000		
Impulsaanpak Statenplein*	40.000		
Aanpak vergroening Binnenstad	550.000		
Uitvoeringsbudget Horecanota	200.000		

Figuur 37. Begroting en uitnutting binnenstad (zomer 2024).

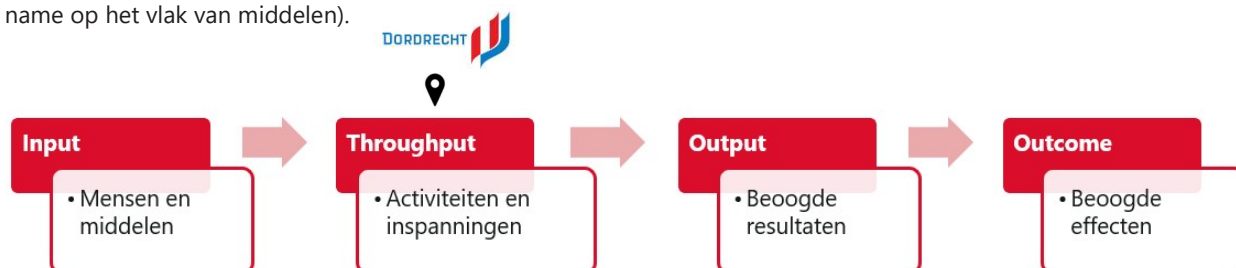

Uit figuur 37 blijkt dat de gerealiseerde en geplande uitgaven tot en met 2026 vooral zijn benut voor het opstarten van het programma, het voorbereiden van herontwikkelingen en het actualiseren van beleidsnota's. Er wordt in de voortgangsrapportages geen meerjareninzicht in het programma geboden tot en met 2030. Desondanks is het beeld dat het beschikbare budget vanuit de reservering door de raad (2021) sterk achterblijft bij de beoogde kosten van de projecten en maatregelen.

Er wordt daarom op dit moment gewerkt aan een herijking van de MBC én de bijbehorende financiering. Dit betreft met name het integreren van de bredere businesscase 'parkeren' in de financiering. Er is gewerkt aan een nieuwe raming op basis van de meest recente inzichten. Omdat de raming nog in concept is en nog niet is vastgesteld, is deze in dit onderzoek niet meegenomen.

8.2.3. Plek in de 'impactketen'

Op basis van voorgaande constatering maken we inzichtelijk op welke plek Dordrecht nu staat in de impactketen van input naar outcome. We stellen vast dat het programma zich *op het totaal van het programma* nu de *throughput*-fase (activiteiten en inspanningen) bevindt en er tegelijkertijd nog wordt gewerkt aan het op orde krijgen van de input (met name op het vlak van middelen).

Figuur 38. Stand van zaken 'impactketen' binnenstad (januari 2025).

Zoals de tabellen onder paragraaf 9.2.1. laten zien, is de uitvoering qua activiteiten en maatregelen in volle gang. Dit betreft met name het op actualiseren van belangrijke nota's en visies, en het voorbereiden van de grote herontwikkelingen. Parallel aan het op orde brengen van de kaders speelt het herijkingstraject van de MBC en de daaraan gekoppelde financiering. Omdat er op dit moment nog grote tekorten zijn aan de input-kant, laten de grote fysieke ontwikkelingen in de binnenstad (nog) op zich wachten. Het is daardoor te vroeg om te spreken over eerste output (beoogde resultaten); laat staan dat er op dit moment aandacht is voor de beoogde outcome-effecten.

Casus | Aardappelmarkt

Tijdens de werksessie is kort ingezoomd op de casus 'Aardappelmarkt' om wat meer gevoel te krijgen bij de mechanismen onder het programma Binnenstad en de activiteiten die hierop zijn ondernomen.

De raad stelt in april 2024 € 0,24 mln beschikbaar voor de herinrichting van de Aardappelmarkt als multifunctioneel groen verblijfsplein. De herinrichting vloeit voort uit de koppelkansen om, na de noodzakelijke werkzaamheden aan de kade, de openbare ruimte in lijn te brengen met het in het Toekomstbeeld binnenstad 'Slijpen aan een diamant' vastgestelde uitgangspunt om de waterbeleving van de binnenstad te vergroten. Dit door onder andere het verhogen van de beeldkwaliteit en het toevoegen van groen langs kades.

Vanaf mei 2023 heeft er een uitgebreid participatietraject gelopen. Omwonenden zijn positief over het toevoegen van groen in de omgeving. Aandachtspunt vanuit de omgeving is het opheffen van achttien parkeerplaatsen. Hiervoor is een aantal alternatieven aangedragen: de omzetting van een tweede parkeervergunning naar een parkeerabonnement in de gemeentelijke parkeergarages; het benutten van twaalf kort parkeren-plaatsen in de buurt en het verplaatsen van laadplekken naar een locatie op loopafstand.

8.2.4. Relevante ontwikkelingen

Er zijn verschillende relevante ontwikkelingen die van invloed (kunnen) zijn op het programma. Gezien wordt dat er meer lokale investeerders en beleggers zijn die in de stad willen investeren met een langetermijnhorizon. Hierdoor kan de gemeente meer partnerschappen aangaan en binding voor de langere termijn realiseren. De geïntensiveerde samenwerking met het Binnenstadbedrijf en het Ondernemersfonds zorgt er ook voor dat de gemeente partners aan vastgoedposities kan verbinden. Tegelijkertijd is het handelen in vastgoed landelijk toegenomen. Dit zorgt ook voor verloop onder eigenaren. Er wordt vanuit het programma gezien dat het minder eenvoudig wordt om (inter)nationale ketens te binden aan de stad doordat veel ketens het financieel lastiger hebben dan een aantal jaar geleden.

Als positieve ontwikkeling wordt gezien dat Dordrecht deel uitmaakt van de City Deal Dynamische Binnensteden. Hierin werkt de gemeente samen met negen andere steden, drie ministeries en drie kennis- en netwerkorganisaties.

Ook is er vanuit Ruimte voor Banen de nodige aandacht voor de binnenstadontwikkeling. De gemeente neemt hier zelf ook meer het heft in handen door strategische vastgoedposities in te nemen. Een voorbeeld is de eerdergenoemde aankoop van de bibliotheek. Er liggen (mee)koppelkansen tussen deze programma's als het gaat om de economische invulling van het programma Binnenstad.

Tegelijkertijd is er een aandachtspunt als het gaat om het beheer van de openbare ruimte. De vergroeningsopgave in de binnenstad (zie ook de casus Aardappelmarkt) leidt ook tot hogere kosten van beheer en onderhoud. Net als bij het Stadspark ziet men het voor programma Binnenstad als aandachtspunt dat deze kosten voldoende in beeld moeten worden gebracht.

8.2.5. Bijsturingsmogelijkheden

Goed om nogmaals te benadrukken is dat er op dit moment al gewerkt wordt aan een herijking van de MBC en de financiering. Er wordt dus intern al nagedacht over bijsturing op het programma en de financiële uitgangspunten.

We zien een aantal bijsturingsmogelijkheden. De eerste mogelijkheid is de afweging om de Grote Markt niet te herinrichten of af te slanken. Dit is een substantieel onderdeel van het programma en de kosten (input). Daarnaast worden er kansen gezien om de businesscase 'parkeren' integraal deel uit te laten maken van dit programma. Zoals in paragraaf 9.2.2. is toegelicht, lijkt hier inderdaad voor te worden gekozen. Ten slotte zien we kansen om minder vanuit het eigen investeringsprogramma te redeneren maar meer 'strategisch aan te haken' op ontwikkelingen in de binnenstad. Dit vraagt wel dat de programmaorganisatie in staat is deze ontwikkelingen te signaleren en in te bedden in het programma. Dit vereist om een zekere flexibiliteit.

Vanuit het programma wordt op dit moment nog weinig gevoeld voor het loslaten of versoberen van ambities. Een algemeen risico voor het afslanken van de ambities in de binnenstad is dat de gemeente Dordrecht achter gaat lopen op andere steden in Nederland. Er is nu al duidelijke concurrentie zichtbaar in de regio als het gaat om de aantrekkingskracht van steden als Rotterdam en Breda. Het dempen van het investeringsniveau in de binnenstad doet hier geen goed aan, zo wordt aangegeven.

8.3. Tussentijdse conclusie: Binnenstad

Het programma Binnenstad zit in de fase van *throughput* (activiteiten en inspanningen). Het is daarom te vroeg om iets te kunnen zeggen over de resultaten, laat staan over de gerealiseerde effecten. Wel constateren we dat er vanuit het programma gewerkt wordt aan projecten die in lijn zijn met de oorspronkelijke uitgangspunten uit de MBC. De gemeente draait hiermee nog aan dezelfde knoppen als bij de start van het programma.

We constateren echter dat het programma financiële uitdagingen kent. De beschikbare middelen waren bij de reservering van de Agenda 2030 al mager ten opzichte van de MBC. Er is co-financiering opgehaald maar er zijn nog meer middelen nodig om de totale financiële opgave rond te krijgen. De kans is zeer aannemelijk dat er minder maatregelen uitgevoerd gaan worden dan vooraf beoogd. Hiermee zullen de effecten, zoals vooraf beoogd, in mindere mate gaan worden gerealiseerd.

In het kader van de financiële uitdaging is het programma zélf bezig met een herijking. Deze herijking is noodzakelijk om bekijken wat er binnen bestaande middelen tot en met 2030 nog mogelijk is én richt zich op het integreren van de businesscase 'parkeren' in het programma.

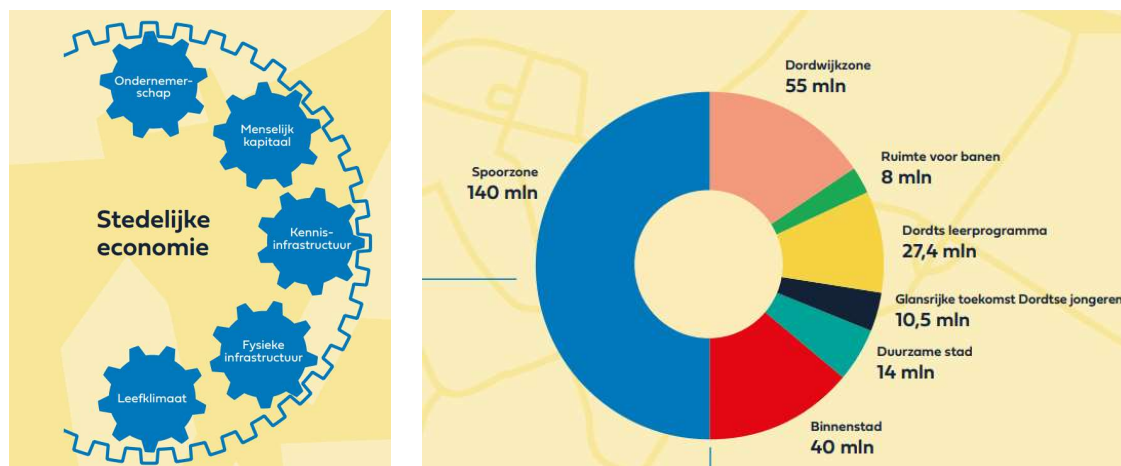
9. Tandwiel

9.1. Inleiding

Met de programma's Spoorzone, Dordwijkzone, Binnenstad, Dordts leerprogramma, Glansrijke Toekomst Dordtse jongeren, Ruimte voor banen en Duurzame Stad wordt gewerkt aan de Agenda 2030. Deze programma's vormen samen een samenhangend geheel, waarbij de verschillende investeringsprogramma's elkaar versterken en bijdragen aan elkaars doelstellingen.²⁰

Op basis van onderzoek zijn door de gemeente factoren geïdentificeerd die bijdragen aan een sterke stad. De gemeente heeft vijf 'tandwielen' gedefinieerd: ondernemerschap, mensen, opleidingen, leefklimaat en verbindingen. De investeringsprogramma's hebben elk invloed op deze tandwielen, die samen een overkoepelende tandwiel vormen. Het tandwiel is gemaakt op basis van literatuurstudie en twee denksessies met ambtenaren en het college van B&W van de gemeente Dordrecht. Het tandwiel licht de factoren en variabelen uit waaraan Dordrecht prioriteit geeft. De gemeente heeft deze prioriteiten bepaald met behulp van het Denkkader 'Beleid voor stedelijke economische groei'.

Voor elk tandwiel zijn diverse variabelen vastgesteld, waarvan een deel al gemonitord is in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024).

Figuur 39. Overkoepelend tandwiel Agenda Dordrecht 2030²¹.

Zoals eerder toegelicht bevinden de meeste investeringsprogramma's zich nog in de throughputfase of aan het begin van de outputfase. Dit maakt het niet eenvoudig om het effect van de programma's nu al terug te kunnen zien. Dat betekent echter niet dat de tandwielen stilstaan. In dit hoofdstuk beschrijven we wat er op de verschillende variabelen van de losse tandwielen al zichtbaar is. Waar aanwezig maken we gebruik van de informatie uit de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). Deze informatie is een-op-een overgenomen uit de Monitor.

²⁰ Wij maken Dordt – Agenda Dordrecht 2030

²¹ Ibid

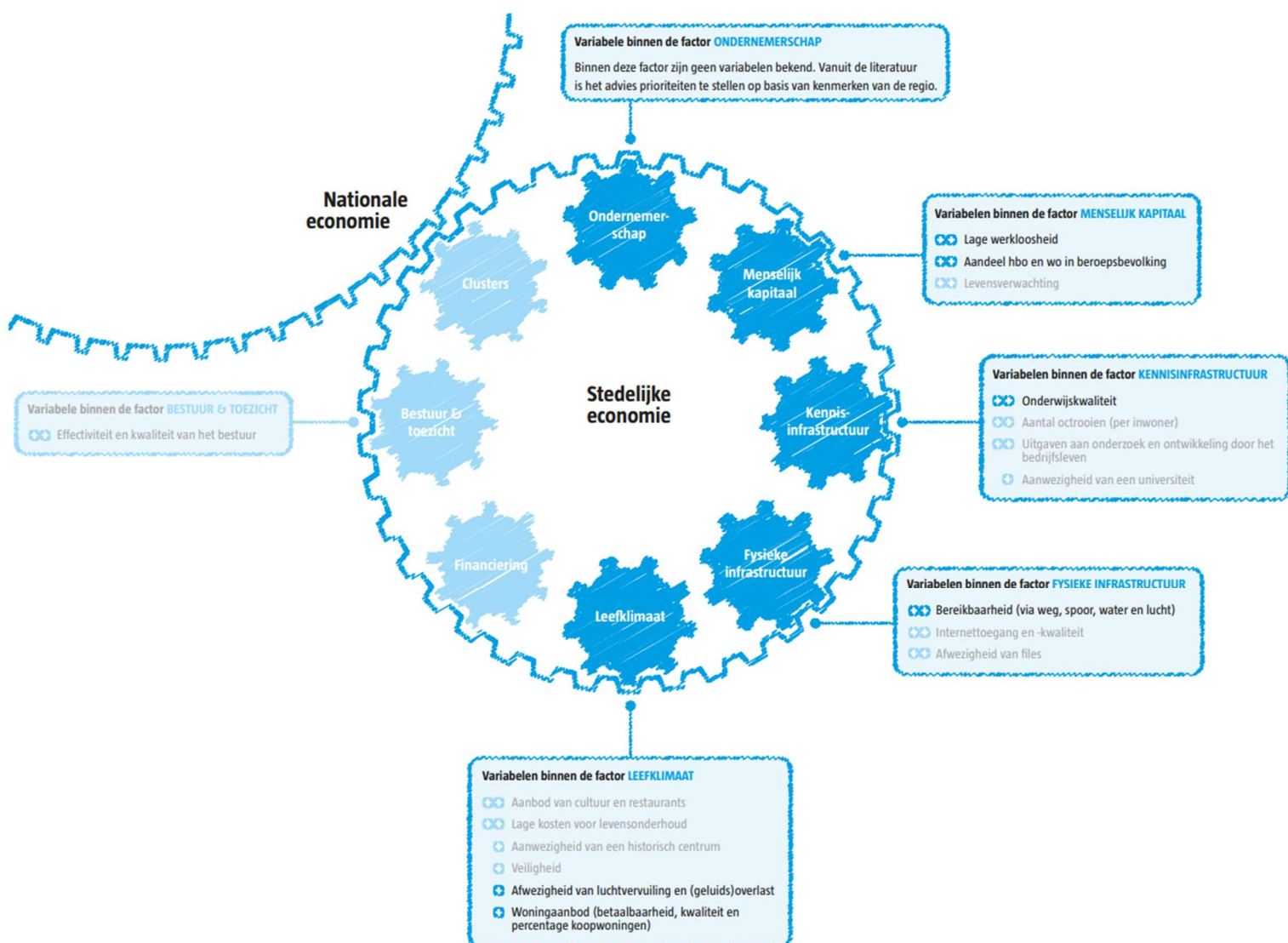

Voor vastgestelde variabelen die (nog) niet worden gemonitord, is aanvullend data opgezocht op basis van verschillende openbare bronnen. In de tekst wordt aangegeven welke data afkomstig is uit de monitor, en welke data aanvullend is opgezocht.

We maken deze monitoringsinformatie inzichtelijk met twee doelen:

- We tonen wat er nu al gebeurt in het overkoepelende tandwiel.
- We maken inzichtelijk op basis van welke data de variabelen in het vervolg (kunnen) worden gemonitord.

Zo blijft gedurende de looptijd van de agenda (en daarna) duidelijk in hoeverre de verschillende investeringsprogramma's daadwerkelijk bijdragen aan een sterk Dordrecht.

Figuur 40. Gedefinieerde variabelen overkoepelend tandwiel Agenda Dordrecht 2030²².

²² Monitor Agenda Dordrecht 2030 (zomer 2024)

9.2. Ondernemerschap

Binnen dit tandwiel zijn op basis van wetenschappelijk onderzoek geen variabelen bekend. In de Monitor Agenda Dordrecht 2030 (zomer 2024) is te zien dat er aan de hand van de volgende variabelen wordt gemonitord:

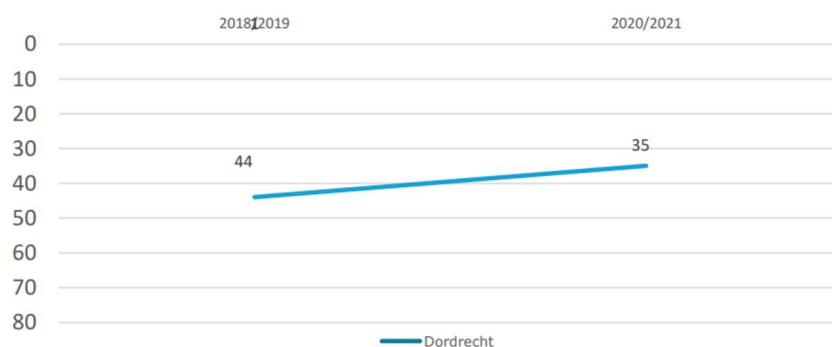
Figuur 41. Variabelen tandwiel 'ondernemerschap' - Agenda Dordrecht 2030.

9.2.1. MKB vriendelijke gemeente

Dordrecht werd in 2020/2021 beter gewaardeerd door de ondernemers t.o.v. 2018/2019: van plaats 44 naar 35 op de ranglijst MKB-vriendelijkste gemeente. Binnen de provincie Zuid-Holland steeg Dordrecht van plaats 23 naar plaats 9.

Ondernemers zien als sterk punt van de gemeente Dordrecht de bereikbaarheid en aanspreekbaarheid, zoals via Dordt Onderneemt, de betrouwbaarheid en deskundigheid en de relatief lage lasten (waar voor je geld). Als verbeterpunten worden genoemd de snelheid van dienstverlening, afstemming en overleg met ondernemers, klantgerichtheid, begrip voor ondernemers, het nemen van initiatieven en het parkeerbeleid.

MKB vriendelijke gemeente

Bron: Lexnova, MKB-Nederland, Streefdoel is positie bij de top 5 (nu 35^e) en Rapportage Gemeente Dordrecht, MKB-vriendelijkste gemeente 2020/2021

Figuur 42. Ontwikkeling ranglijst MKB vriendelijke gemeente.

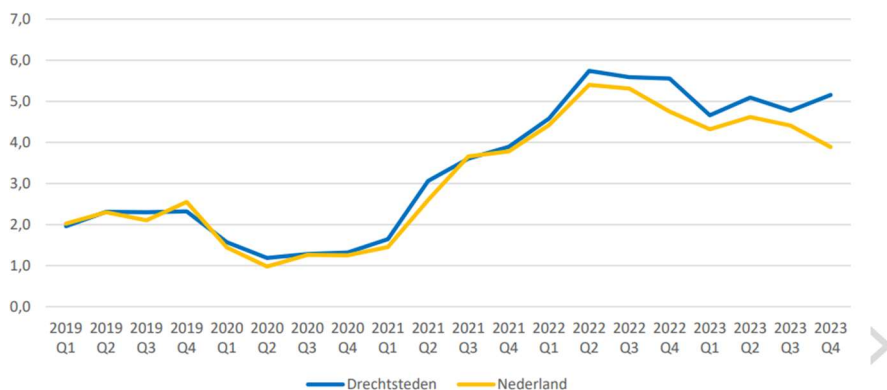
Het streefdoel van Dordrecht is om in de top vijf terecht te komen. In 2020/2021 hebben er 182 ondernemers aan de enquête meegewerkt. Daarna heeft nog geen nieuwe meting plaatsgevonden.

9.2.2. Arbeidsmarktspanning

De ontwikkeling van de krapte op de arbeidsmarkt in de Drechtsteden is de afgelopen jaren vergelijkbaar met die van Nederland. Alleen eind 2023 nam de krapte in de Drechtsteden toe terwijl deze landelijk daalde. Een krappe arbeidsmarkt is gunstig voor werkzoekenden, die nu sneller een baan naar keuze kunnen vinden. Voor werkgevers is het ongunstig.

Arbeidsmarktspanning

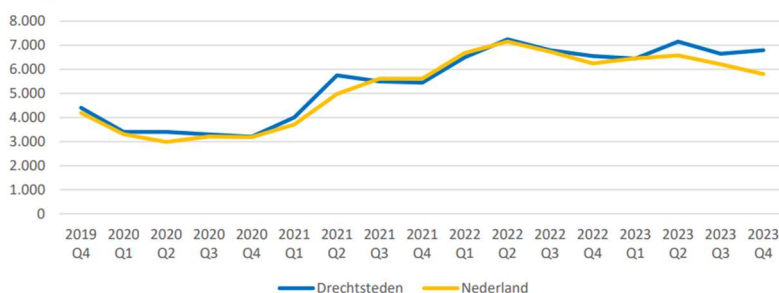
Bron: UWV

Figuur 43. Ontwikkeling arbeidsmarktspanning.

9.2.3. Openstaande vacatures

In het laatste kwartaal van 2023 stonden in de Drechtsteden 6.800 vacatures open. Dat waren er 2.400 meer dan eind 2019. De ontwikkeling van het aantal openstaande vacatures is gelijk aan die van heel Nederland. Gedurende corona was er een dip, waarna het aantal openstaande vacatures fors toenam. Het aantal vacatures in de Drechtsteden is vooral groot in de technische beroepen, gevolgd door bedrijfseconomische en administratieve beroepen, transport en logistiek en commerciële beroepen. Voor nagenoeg elke beroepsgroep is sprake van een (grote) toename sinds 2021. Dat geldt vooral voor pedagogische beroepen, bedrijfseconomische en administratieve beroepen en ICT-beroepen.

Openstaande vacatures

Bron: UWV (bewerking OCD; Nederlandse cijfers omgerekend naar schaal Drechtsteden)

Figuur 44. Ontwikkeling openstaande vacatures.

9.2.4. Aantal banen per sector

De sectoren met de meeste banen in de Drechtsteden zijn ICT, financieel en zakelijk (bijna 25.500 banen in 2023), logistiek en groothandel (bijna 24.000) en zorg en welzijn (ruim 23.200). Ten opzichte van 2019 is het aantal banen in vrijwel iedere sector toegenomen. Voor leisure en detailhandel was echter vanwege corona een dip.

Aantal banen per sector

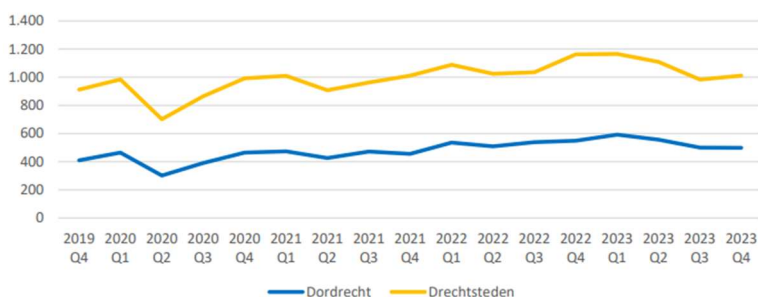
Bron: Bedrijven- en Instellingenregister MRDH/Drechtsteden

Figuur 45. Ontwikkeling aantal banen per sector.

9.2.5. Ontwikkeling van het aantal start ups + Start ups per jaar en t.o.v. bestaande vestigingen

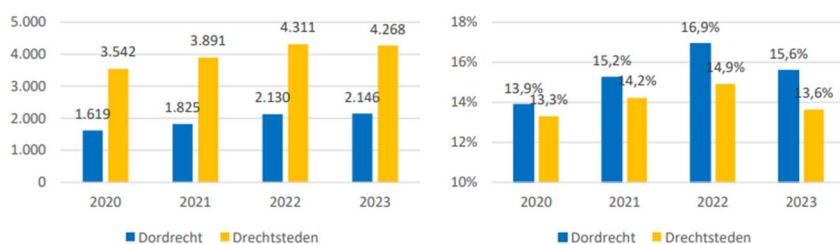
In 2023 telde Dordrecht 2.146 start ups (alle sectoren en inclusief zelfstandigen). Per kwartaal bedroeg het aantal start ups ruim 500. Eind 2023 was het aantal start ups in Dordrecht ongeveer 20% groter dan eind 2019. In de gehele regio Drechtsteden was het aantal start ups zo'n 10% groter dan eind 2019. Het aantal start ups en de ontwikkeling ervan geven een indicatie van het ondernemersklimaat. Ook ten opzichte van het aantal bestaande vestigingen is het aantal start ups toegenomen ten opzichte van 2020. Dat geldt voor zowel Dordrecht als de Drechtsteden.

Ontwikkeling van het aantal start ups

Bron: Handelsregister KvK

Start ups per jaar en t.o.v. bestaande vestigingen

Bron: Handelsregister KvK

Figuur 46. Ontwikkeling van het aantal start ups + Start ups per jaar en t.o.v. bestaande vestigingen.

9.2.6. Overkoepelende analyse

Op basis van voorgaande paragrafen, is te zien dat Dordrecht aanzienlijke vooruitgang boekt op de variabelen binnen het tandwiel 'Ondernemerschap'. Zo is de waardering van Dordrecht door ondernemers verbeterd; in de ranglijst van MKB-vriendelijkste gemeenten steeg Dordrecht van plaats 44 in 2018/2019 naar plaats 35 in 2020/2021. Binnen Zuid-Holland klom Dordrecht van de 23e naar de 9e positie. Ondernemers prijzen de bereikbaarheid, aanspreekbaarheid via initiatieven zoals Dordt Onderneemt, betrouwbaarheid, deskundigheid en de relatief lage lasten. Wel is er nog ruimte voor verbetering in de snelheid van dienstverlening, afstemming en overleg met ondernemers, klantgerichtheid, begrip voor ondernemers, het nemen van initiatieven en het parkeerbeleid. Het streven van de gemeente is om tot de top vijf van MKB-vriendelijkste gemeenten te behoren.

De arbeidsmarkt in de Drechtsteden vertoont een vergelijkbare ontwikkeling als het landelijke beeld. Eind 2023 nam de krapte in de Drechtsteden toe, terwijl deze landelijk daalde. Een krappe arbeidsmarkt biedt voordelen voor werkzoekenden, maar vormt een uitdaging voor werkgevers die moeite kunnen hebben met het invullen van vacatures. In het laatste kwartaal van 2023 stonden er in de Drechtsteden 6.800 vacatures open, een toename van 2.400 ten opzichte van eind 2019. Deze stijging is zichtbaar in vrijwel alle beroepsgroepen, met name in technische beroepen, bedrijfseconomische en administratieve functies, transport en logistiek, en commerciële beroepen.

Het aantal banen in de Drechtsteden is eveneens toegenomen. De sectoren met de meeste banen in 2023 zijn ICT, financieel en zakelijk (bijna 25.500 banen), logistiek en groothandel (bijna 24.000) en zorg en welzijn (ruim 23.200). Hoewel sommige sectoren, zoals leisure en detailhandel, een tijdelijke dip kenden tijdens de coronapandemie, is er over het algemeen een stijgende trend zichtbaar in het aantal banen.

Het ondernemerschap in Dordrecht floreert, wat blijkt uit het groeiende aantal start-ups. In 2023 telde de stad 2.146 start-ups, een stijging van ongeveer 20% ten opzichte van eind 2019. Deze groei overtreft die van de gehele regio Drechtsteden, waar het aantal start-ups met circa 10% toenam in dezelfde periode.

Samenvattend toont Dordrecht een positieve ontwikkeling op het gebied van ondernemerschap, met verbeterde waarderingen van ondernemers, een groeiend aantal start-ups en een toename van het aantal banen. Tegelijkertijd zijn er ook aandachtspunten, zoals de krapte op de arbeidsmarkt en aandachtspunten in de gemeentelijke dienstverlening.

9.3. Menselijk kapitaal

Figuur 47. Variabelen tandwiel 'menselijk kapitaal' - Agenda Dordrecht 2030.

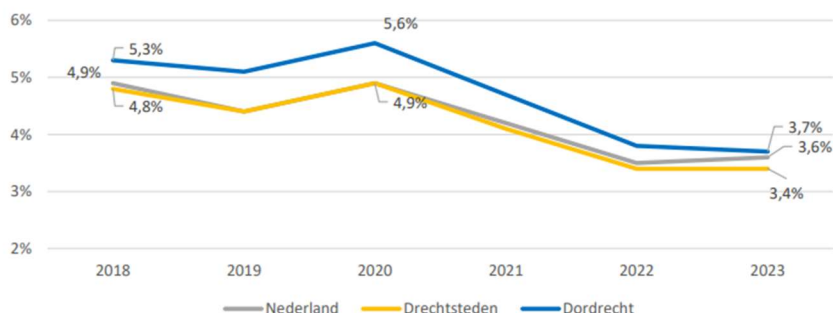
Voor het tandwiel 'Menselijk kapitaal' zijn drie variabelen gedefinieerd: lage werkloosheid, aandeel hbo en wo in beroepsbevolking en levensverwachting.

9.3.1. Lage werkloosheid

Werkloosheid²³

In de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) staat de volgende informatie opgenomen met betrekking tot werkloosheid: De afgelopen jaren is de werkloosheid afgenomen. Ten opzichte van 2018 is het aandeel werklozen met ongeveer een kwart kleiner geworden. Dat geldt voor zowel Dordrecht als voor de Drechtsteden en Nederland. In 2023 was het werkloosheidspercentage in Dordrecht 3,7%. Dat was een fractie meer dan dat van Nederland (3,6%) en de Drechtsteden (3,4%). In 2020 was sprake van een kleine toename van de werkloosheid, zowel landelijk als in de regio's. Waarschijnlijk hangt dat samen met corona en is de werkloosheid toen niet harder toegenomen vanwege steunmaatregelen van de overheid.

Werkloosheid

Figuur 48. Ontwikkeling werkloosheid.

Verder staat in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) dat het aantal werkzame personen in Dordrecht is sinds 2018 met meer dan 7.000 (12,5%) toegenomen van 56.164 in 2018 tot 63.468 in 2023:

²³ Monitor Agenda Dordrecht 2030 (zomer 2024)

Jaar	Aantal werkzame personen in Dordrecht
2018	54.991
2019	56.813
2020	58.063
2021	58.714
2022	61.973
2023	63.468

Figuur 49. Ontwikkeling aantal werkzame personen in Dordrecht, 2018-2023.

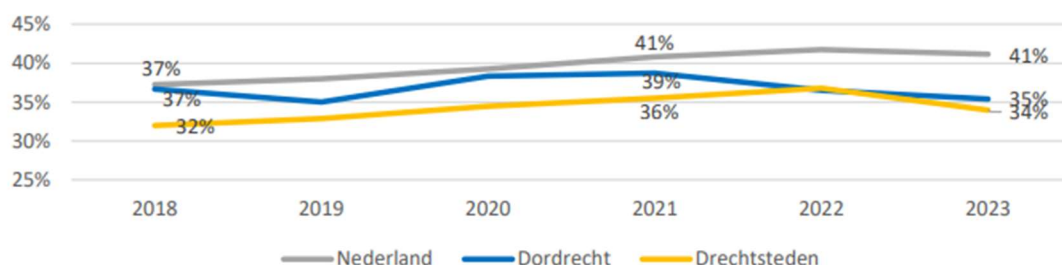
9.3.2. Aandeel hbo en wo in beroepsbevolking

In de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) staat de volgende informatie opgenomen met betrekking tot de variabele 'aandeel hbo en wo in beroepsbevolking':

Werkzame beroepsbevolking met hoog opleidingsniveau

In 2023 had 35% van de werkzame beroepsbevolking van Dordrecht een hoog opleidingsniveau (hbo en wo). Dat was minder dan het landelijke aandeel (41%). In de afgelopen jaren nam het aandeel met een hoog opleidingsniveau landelijk toe. In Dordrecht bleef het aandeel redelijk stabiel. Deze gegevens betreffen niet de totale populatie van de werkzame beroepsbevolking. Het CBS heeft deze gegevens samengesteld op basis van een enquête.

Werkzame beroepsbevolking met hoog opleidingsniveau (bron CBS)

Figuur 50. Ontwikkeling werkzame beroepsbevolking met hoog opleidingsniveau.

Studenten mbo ROC Da Vinci College

In schooljaar 2023-24 waren ruim 7.100 studenten aan het Da Vinci College. De afgelopen jaren is dat aantal gedaald. Ten opzichte van 2019-20 is het aantal studenten 12% kleiner. DUO verwacht dat de daling doorzet tot zo'n 6.650 in 2035. Ook landelijk is er het afgelopen schooljaar een afname van het aantal mbo-studenten. In iedere opleidingssector van het Da Vinci College is sinds 2019 sprake van een afname, behalve in Zorg, welzijn en sport. Daar nam het aantal mbo'ers toe met 2%. Dat is ook de sector met de meeste studenten (33%), gevolgd door Techniek en gebouwde omgeving (20%) en Creatieve industrie en ict (13%).

Van de ROC Da Vinci-studenten zaten in 2023-24 bijna 5.800 studenten op locaties in Dordrecht. Van Yuverta waren dat er 525.

Studenten mbo ROC Da Vinci College (bron DUO)

	2019	2020	2021	2022	2023
Zorg, welzijn en sport	2.284	2.255	2.403	2.335	2.341
Techniek en gebouwde omgeving	1.542	1.541	1.451	1.475	1.412
Creative industrie en ICT	1.071	1.029	996	935	894
Handel	800	744	713	615	550
Zakelijke dienstverlening en veiligheid	781	748	663	608	550
Mobiliteit, transport, logistiek, maritiem	603	537	623	574	539
Entree en bovensectoraal	469	417	385	318	352
Voedsel, groen en gastvrijheid	434	430	384	312	380
Specialistisch vakmanschap	118	112	103	115	118
Totaal	8.102	7.813	7.721	7.287	7.136

Figuur 51. Ontwikkeling studenten mbo ROC Da Vinci College.

Studenten hoger onderwijs op locatie in Dordrecht

In schooljaar 2023-24 volgden 775 studenten hoger onderwijs in Dordrecht. Sinds 2019-20 is dat aantal met 68% toegenomen. De opleiding in Dordrecht met de meeste studenten is de bachelor Leraar Basisonderwijs met ruim 400 studenten. Het aantal studenten Sociaal werk in de zorg verdubbelde. Daarnaast zijn de afgelopen jaren in Dordrecht diverse Associate degrees van start gegaan, waarvan Pedagogisch Educatief Professional de grootste met in het schooljaar 2023-2024 ruim honderd studenten.

Studenten hoger onderwijs op locatie in Dordrecht (bron DUO)

	2019	2020	2021	2022	2023
Ad Sociaal Werk in de Zorg	88	119	120	154	181
Ad Pedagogisch Educatief Professional	0	0	0	42	108
Ad Integraal Bouwmanagement	0	0	0	10	28
Ad Engineering	0	0	0	15	27
Ad Logistiek	0	0	0	0	16
Ad Logistiek Management	0	0	0	10	7
Bachelor opleiding tot Leraar Basisonderwijs	373	456	429	423	408
Totaal	461	575	549	654	775

Figuur 52. Ontwikkeling studenten hoger onderwijs op locatie in Dordrecht.

9.3.3. Levensverwachting

De levensverwachting in als goed ervaren gezondheid is het gemiddeld aantal levensjaren dat mensen zouden mogen verwachten in goede ervaren gezondheid door te brengen. Om de gezonde levensverwachting te berekenen, wordt de totale levensverwachting gesplitst in een aantal gezonde en een aantal ongezonde jaren.²⁴

De variabele 'levensverwachting' wordt nog niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030. Op basis van openbare data is op gemeentelijk niveau niet inzichtelijk wat de ontwikkeling in levensverwachting. Wel is op gemeentelijk niveau informatie beschikbaar over de periodes 1996-1999 en periode 2019-2022²⁵.

²⁴ [Gezonde levensverwachting | Regionaal](#).

²⁵ Ibid.

In onderstaande tabel is te zien dat de levensverwachting zowel bij 0 jaar als 65 jaar voor Dordrecht nagenoeg evenveel is toegenomen (toename van 3 jaar bij 0 jaar en een toename van 2 jaar bij 65 jaar) als op nationaal niveau (toename van 3,8 jaar bij 0 jaar en een toename van 2,4 jaar bij 65 jaar).

Levensverwachting bij 0 en 65 jaar				
	Dordrecht		Nederland	
	Bij 0 jaar	Bij 65 jaar	Bij 0 jaar	Bij 65 jaar
1996-1999	77,6	17,2	77,8	17,3
2019-2022	80,6	19,2	81,6	19,7

Figuur 53. Ontwikkeling levensverwachting bij 0 en 65 jaar.

9.3.4. Overkoepelende analyse

In de afgelopen jaren heeft Dordrecht significante ontwikkelingen doorgemaakt op het tandwiel 'menselijk kapitaal', met name op het vlak van werkloosheid, opleidingsniveau en levensverwachting.

Sinds 2018 is de werkloosheid in Dordrecht met ongeveer 25% gedaald, wat overeenkomt met de landelijke trend. Het aantal werkzame personen nam in Dordrecht tussen 2018 en 2023 met meer dan 7.000 toegenomen, een stijging van 12,5%.

Wat betreft het opleidingsniveau had in 2023 35% van de werkzame beroepsbevolking in Dordrecht een hbo- of wo-opleiding afgerond, terwijl dit landelijk op 41% lag. In tegenstelling tot de landelijke stijging, bleef het aandeel hoogopgeleiden in Dordrecht de afgelopen jaren redelijk stabiel.

Beschikbare gegevens tonen aan dat de levensverwachting bij geboorte tussen de periodes 1996-1999 en 2019-2022 met ongeveer drie jaar is gestegen, zowel in Dordrecht als landelijk. Voor 65-jarigen is de levensverwachting in dezelfde periode met ongeveer twee jaar toegenomen..

Samenvattend vertoont Dordrecht positieve ontwikkelingen op het gebied van werkgelegenheid en levensverwachting, vergelijkbaar met landelijke trends. Wel blijft het aandeel hoogopgeleiden in de werkzame beroepsbevolking achter bij het nationale gemiddelde en vertoont geen significante groei.

9.4. Kennisinfrastructuur

Figuur 54. Variabelen tandwiel 'kennisinfrastructuur' - Agenda Dordrecht 2030²⁶.

Voor het tandwiel 'Kennisinfrastructuur' zijn vier variabelen gedefinieerd: Onderwijskwaliteit, aantal octrooien (per inwoner), uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven en aanwezigheid van een universiteit.

9.4.1. Onderwijskwaliteit

In de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) staat voor de variabele 'Onderwijskwaliteit' alleen informatie opgenomen met betrekking tot het basisonderwijs. Op basis van openbare bronnen is informatie beschikbaar over het aantal leerlingen/studenten in het voortgezet onderwijs, vavo, hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs.

Te zien is dat het aantal leerlingen op het voortgezet onderwijs in 2022-2023 zowel in Nederland als in Dordrecht is afgenomen t.o.v 2019-2020. Relatief gezien is er sprake van een nagenoeg gelijke verandering (-1,5% in heel Nederland en -1,1% in Dordrecht).

Onderwerp		Voortgezet onderwijs		
Regio's	Nederland		Dordrecht	
Leerjaar	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering
2019-2020	950.461	n.v.t.	6.176	n.v.t.
2020-2021	934.228	-2%	6.048	-2%
2021-2022	929.565	0%	6.001	-1%
2022-2023	936.579	1%	6.111	2%

Figuur 55. Ontwikkeling studenten voortgezet onderwijs.

Voor Vavo geldt dat het aantal leerlingen in 2022-2023 in heel Nederland is afgenomen t.o.v 2019-2020 en dat het aantal leerlingen in Dordrecht in deze periode lichtelijk is toegenomen. Zowel in heel Nederland als in Dordrecht is sprake van een significante daling in het aantal leerlingen in 2020-2021 ten opzichte van 2019-2020. Het aantal leerlingen is daarna zowel in heel Nederland als in Dordrecht weer wat aangetrokken, maar voor Dordrecht geldt dat deze groei in het aantal leerlingen niet heeft doorgezet in 2022-2023 (afname van -1%).

²⁶ Monitor Agenda Dordrecht 2030 (zomer 2024)

Onderwerp Vavo				
Regio's	Nederland		Dordrecht	
Leerjaar	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering
2019-2020	15.558	n.v.t.	137	n.v.t.
2020-2021	9.876	-37%	95	-31%
2021-2022	12.209	24%	147	55%
2022-2023	12.899	6%	145	-1%

Figuur 56. Ontwikkeling studenten Vavo.

Voor het middelbaar beroepsonderwijs geldt dat het aantal studenten in 2022-2023 zowel in heel Nederland als in Dordrecht is afgenomen t.o.v 2019-2020. In Dordrecht is er sprake van een sterkere afname (afname van 8%) t.o.v. van de afname in heel Nederland (-4%).

Onderwerp Middelbaar beroepsonderwijs				
Regio's	Nederland		Dordrecht	
Leerjaar	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering
2019-2020	503.013	n.v.t.	3.819	n.v.t.
2020-2021	508.765	1%	3.717	-3%
2021-2022	502.272	-1%	3.615	-3%
2022-2023	484.209	-4%	3.496	-3%

Figuur 57. Ontwikkeling studenten middelbaar beroepsonderwijs.

Voor het hoger beroepsonderwijs geldt dat het aantal leerlingen in 2022-2023 in heel Nederland is toegenomen t.o.v. 2019-2020. Daarentegen is het aantal leerlingen in Dordrecht in 2022-2023 afgenomen t.o.v. van 2019-2020.

Onderwerp Hoger beroepsonderwijs				
Regio's	Nederland		Dordrecht	
Leerjaar	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering
2019-2020	463.330	n.v.t.	2.589	n.v.t.
2020-2021	489.262	6%	2.679	3%
2021-2022	491.442	0%	2.699	1%
2022-2023	476.877	-3%	2.542	-6%

Figuur 58. Ontwikkeling studenten hoger beroepsonderwijs.

Voor het wetenschappelijk onderwijs geldt dat aantal leerlingen in 2022-2023 in heel Nederland is toegenomen t.o.v 2019-2020. Er is sprake van een toename van ongeveer 12%. Ook in Dordrecht is sprake van een toename in 2022-2023 t.o.v. van 2019-2020. Deze toename is iets minder sterk (ongeveer 10,4% t.o.v. 2019-2020).

Onderwerp Wetenschappelijk onderwijs				
Regio's	Nederland		Dordrecht	
Leerjaar	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering	Aantal leerlingen/studenten	Percentuele verandering
2019-2020	306.888	n.v.t.	1.039	n.v.t.
2020-2021	331.419	8%	1.161	12%
2021-2022	344.627	4%	1.169	1%
2022-2023	344.247	0%	1.147	-2%

Figuur 59. Ontwikkeling studenten wetenschappelijk onderwijs.

In de Monitor en in beschikbare openbare bronnen is op gemeentelijk niveau geen verdere informatie beschikbaar met betrekking tot (de doorstroom naar) hoger/wetenschappelijk onderwijs. De Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) bevat de volgende informatie.

Centrale eindtoets basisonderwijs (CITO)

In 2023 was de gemiddelde cito-score in Nederland 534,8. Het gemiddelde van Dordrecht lag daar twee punten onder. In 2021 was het verschil eveneens ongeveer twee punten. Ten opzichte van 2022 is de gemiddelde score in Dordrecht afgenomen met ruim één punt. Die van Nederland nam iets toe. In 2020 is geen toets afgenomen vanwege corona.

Gemiddelde scores CITO-eindtoets

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Nederland	534,8	535,8	-	534,5	534,7	534,8
Dordrecht	534,4	535,2	-	533,2	534,0	532,8

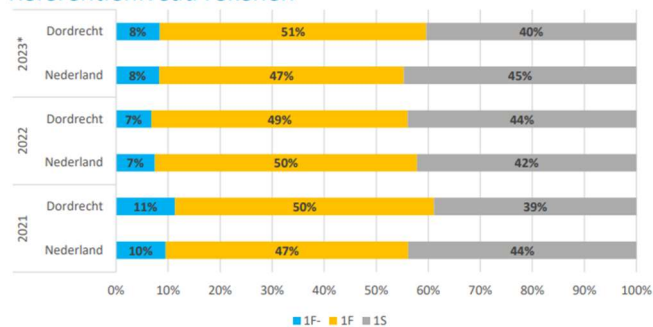
Bron: DUO (bewerkinga OCD)

Figuur 60. Ontwikkeling gemiddelde scores CITO-eindtoets.

Rekenvaardigheid

In 2016 had in Dordrecht 17% van de basisschoolleerlingen niet het referentieniveau rekenen gehaald. In 2023 is dat gedaald naar circa 8%. Dat is evenveel als voor Nederland. Ten opzichte van 2021 zijn de groepen onder het referentieniveau iets kleiner geworden. Dat geldt voor zowel Dordrecht als Nederland en niet alleen voor rekenen, maar ook voor taalvaardigheid. Het kan zijn dat vanwege corona(maatregelen), in 2021 sprake was van een grotere groep leerlingen, die onder het referentieniveau scoorden.

Referentieniveau rekenen

Bron: DUO

* Cijfers vanaf 2023 zijn bij benadering (op basis van een berekening, doordat DUO vanaf 2023 aantallen kleiner dan 5 onderdrukt)

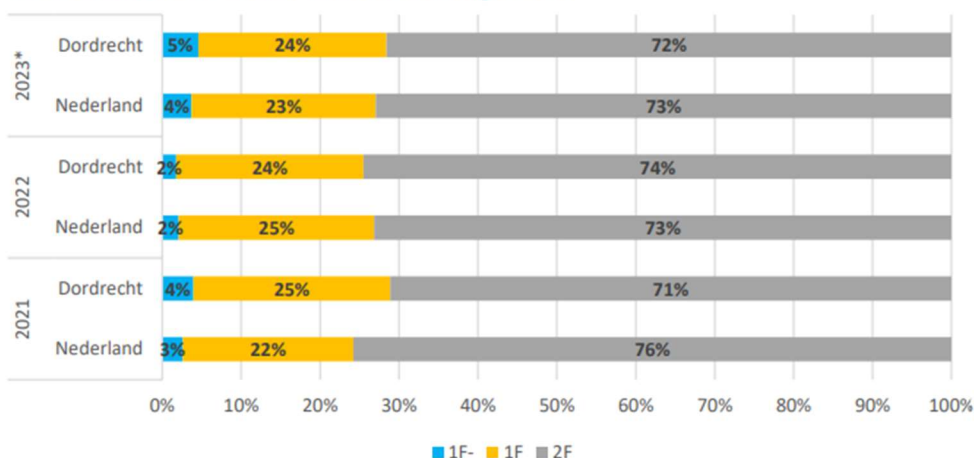
Figuur 61. Ontwikkeling referentieniveau rekenen.

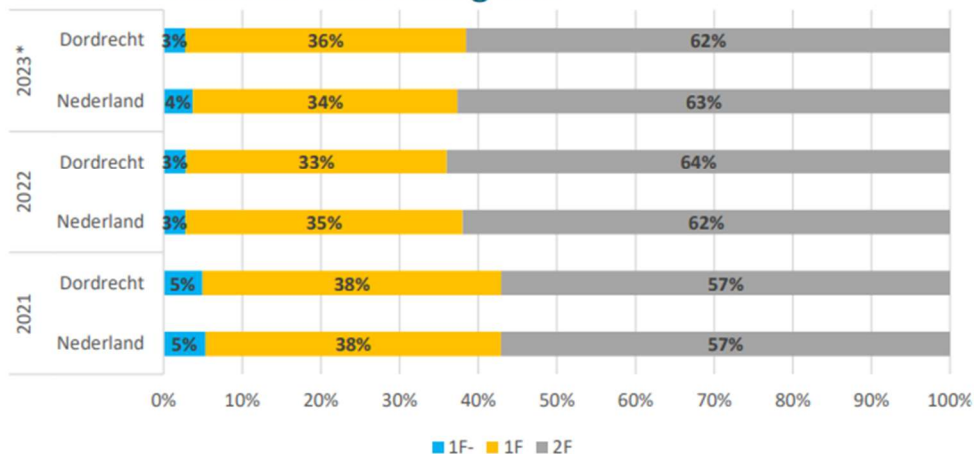
Lees- en taalvaardigheid

In 2023 had in Dordrecht circa 5% van de basisschoolleerlingen niet het referentieniveau leesvaardigheid gehaald (ongeveer net zoveel als in Nederland). In 2022 was dat minder, te weten 2%. Taalvaardigheid laat een stabiel beeld zien. In zowel 2022 als 2023 had circa 3% in Dordrecht het referentieniveau niet gehaald. Beide jaren komen nagenoeg overeen met het landelijke beeld. In 2021 was sprake van een "piek" voor taalvaardigheid. Zoals aangegeven kan dat te maken hebben met corona(maatregelen). Fundamenteel (F) is de basis die zoveel mogelijk leerlingen moeten beheersen. 2F is het hoogste meetniveau.

Referentieniveau leesvaardigheid

Referentieniveau taalvaardigheid

Bron: DUO

* Cijfers vanaf 2023 zijn bij benadering (op basis van een berekening, doordat DUO vanaf 2023 aantallen kleiner dan 5 onderdrukt)

Figuur 62. Ontwikkeling referentieniveau lees- en taalvaardigheid.

9.4.2. Aantal octrooien (per inwoner)

De variabele 'aantal octrooien (per inwoner)' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030. Ook op basis van openbare data is op gemeentelijk niveau niet inzichtelijk wat het aantal octrooien per inwoner is.

Het Octrooi Centrum Nederland monitort per periode van vijf jaar wel het aantal verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners per COROP-regio. De gemeente Dordrecht valt onder COROP-regio Zuidoost-Zuid-Holland²⁷. Te zien is dat het aantal verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners in Zuidoost-Zuid-Holland in 2019-2023 relatief gezien sterker is afgenomen (afname van 21,1%) ten opzichte van het aantal verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners in heel Nederland (afname van 3,2% t.o.v. 2016-2020).

Ontwikkeling aantal verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners, COROP-regio Zuidoost-Zuid-Holland ²⁸		
Periode	Zuidoost-Zuid-Holland	Landelijk gemiddelde
2016-2020	59,7	44,63
2017-2021	59,9	44,5
2018-2022	59,9	42,9
2019-2023	47,1	43,2

Figuur 63. Ontwikkeling aantal verleende NL-octrooien per 100.000 inwoners.

9.4.3. Uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven

De variabele 'Uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030. Dit is ook niet inzichtelijk op basis van openbare data. Wel is op basis van openbare data te zien wat landelijk, per provincie en per COROP-gebied de private uitgaven zijn aan onderzoek en ontwikkeling. Te zien is dat de uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven in 2020 heel Nederland is toegenomen met 33,4% (t.o.v. 2013). Voor de Provincie Zuid-Holland is dat een toename van 11% en voor het COROP-gebied Zuidoost-Zuid-Holland is dat een toename van 25%.

Eigen R&D-uitgaven, privaat - per provincie en COROP-gebied (miljoen euro) ²⁹			
Jaar	Nederland	Zuid-Holland	Zuidoost-Zuid-Holland
2013	9.229	1885	163
2014	9.444	1900	154
2015	9.515	1782	192
2016	10.008	1787	135
2017	10.667	1837	147
2018	10.998	1881	140
2019	11.846,5	1983	181,3
2020	12.314	2107	204

Figuur 64. Ontwikkeling eigen R&D-uitgaven, privaat- per provincie en COROP-gebied.

²⁷ De volgende gemeenten maken onderdeel uit van de COROP-regio Zuidoost-Zuid-Holland: Alblasserdam, Dordrecht, Gorinchem, Hardinxveld-Giessendam, Hendrik-Ido-Ambacht, Molenlanden, Papendrecht, Sliedrecht, Zwijndrecht

²⁸ Jaarberichten Octrooi Centrum Nederland, 2020-2023

²⁹ CBS - [Regionaal-economische kengetallen](#)

9.4.4. Aanwezigheid van een universiteit

De variabele 'Aanwezigheid van een universiteit' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030. Op basis van openbare data is wel inzichtelijk wat per gemeente het aantal leerlingen/studenten is dat wetenschappelijk onderwijs volgt en hoe dat zich verhoudt tot het totaal aantal scholieren/studenten aan het hbo en wo. Te zien is dat de verandering tussen 2019-2020 en 2022-2023 in het aandeel studenten dat wetenschappelijk onderwijs volgt ten opzichte van het totaal aantal scholieren/studenten aan het MBO, HBO en WO, voor Dordrecht en heel Nederland nagenoeg gelijk is (van 15% naar 16% in Dordrecht en van 24% naar 25% in heel Nederland).

Ontwikkeling aantal scholieren/studenten in Dordrecht ³⁰					
	Aantal scholieren/studenten				
Leerjaar	MBO	HBO	WO	Totaal	% WO
2019-2020	3.819	2.589	1.093	7.501	15%
2020-2021	3.717	2.679	1.161	7.557	15%
2021-2022	3.615	2.699	1.196	7.510	16%
2022-2023	3.496	2.542	1.147	7.185	16%

Figuur 65. Ontwikkeling aantal scholieren/studenten in Dordrecht.

Ontwikkeling aantal scholieren/studenten in Nederland ³¹					
	Aantal scholieren/studenten				
Leerjaar	MBO	HBO	WO	Totaal	% WO
2019-2020	503.013	463.330	306.888	1.273.231	24%
2020-2021	508.765	489.262	331.419	1.329.446	25%
2021-2022	502.272	491.442	344.627	1.338.341	26%
2022-2023	484.209	476.877	344.247	1.305.333	26%

Figuur 66. Ontwikkeling aantal scholieren/studenten in Nederland.

9.4.5. Overkoepelende analyse

Er zijn de afgelopen jaren verschillende ontwikkelingen te zien voor het tandwiel 'kennisinfrastructuur'. Er is vooruitgang geboekt op verschillende variabelen, zoals verbeterde rekenvaardigheden in het basisonderwijs en stijgende investeringen in onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven. Wel is er een dalende trend te zien in het aantal octrooiaanvragen (in de gehele COROP-Regio Zuidoost-Zuid-Holland) en in de studentenaantallen in het HBO.

In het basisonderwijs blijft de gemiddelde Cito-score in Dordrecht achter bij het landelijk gemiddelde. In 2023 scoorde Dordrecht gemiddeld twee punten lager dan het nationale gemiddelde van 534,8. Bovendien is er een daling zichtbaar ten opzichte van 2022, terwijl het landelijke gemiddelde licht steeg. Positief is dat het percentage leerlingen dat niet het referentieniveau voor rekenen behaalde, daalde van 17% in 2016 naar circa 8% in 2023, wat gelijk is aan het landelijke cijfer. Voor lees- en taalvaardigheid liggen de resultaten van Dordrecht eveneens in lijn met het nationale gemiddelde, met ongeveer 5% van de leerlingen die het referentieniveau voor lezen niet halen en circa 3% voor taalvaardigheid.

³⁰ CBS - Leerlingen en studenten: onderwijssoort, woonregio 2000/'01-2022/'23:

³¹ Ibid

Het aantal leerlingen in het voortgezet onderwijs is tussen 2019-2020 en 2022-2023 zowel in Dordrecht als landelijk licht gedaald, met respectievelijk 1,1% en 1,5%. In het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) is de afname in Dordrecht met 8% sterker dan de landelijke daling van 4%. Opvallend is dat het hoger beroepsonderwijs (HBO) in Dordrecht een daling in studentenaantallen laat zien, terwijl er landelijk een stijging is. In het wetenschappelijk onderwijs (WO) is er zowel in Dordrecht als landelijk een toename, met een iets lagere groei in Dordrecht (10,4%) vergeleken met het nationale cijfer (12%).

Het aantal verleende Nederlandse octrooien per 100.000 inwoners in de COROP-regio Zuidoost-Zuid-Holland, waar Dordrecht onder valt, is tussen 2016-2020 en 2019-2023 met 21,1% gedaald. Dit is aanzienlijk meer dan de landelijke daling van 3,2%. Desondanks zijn de uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling door het bedrijfsleven in dezelfde regio met 25% gestegen tussen 2013 en 2020, wat boven de groei in Zuid-Holland (11%) ligt, maar onder het landelijke gemiddelde van 33,4%.

9.5. Fysieke infrastructuur

Figuur 67. Variabelen tandwiel 'kennisinfrastructuur' - Agenda Dordrecht 2030.

Voor het tandwiel 'Fysieke infrastructuur' zijn drie variabelen gedefinieerd: Bereikbaarheid (via weg, spoor, water en lucht), internettoegang en -kwaliteit en afwezigheid van files.

9.5.1. Bereikbaarheid (via weg, spoor, water en lucht)

Voor de variabele 'Bereikbaarheid (via weg, spoor, water en lucht)' wordt nog beperkt gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). De raad heeft op 24 september 2024 het Mobiliteitsplan Dordrecht 2040 vastgesteld, waarin een Monitoring- & Evaluatieplan (M&E-plan) staat opgenomen. Met dit plan wordt invulling gegeven aan de toezegging van het college om de uitvoering van het mobiliteitsplan integraal te monitoren aan de hand van duidelijke indicatoren.³²

Er zijn indicatoren geselecteerd waarvoor data al beschikbaar is of die kunnen worden ingevuld op basis van openbare databronnen. Bij de keuze voor indicatoren is rekening gehouden met gewenste inzichten binnen aanverwante programma's. Zo wordt de modal split gemonitord aan de hand van het CBS-onderzoek Onderweg in Nederland (ODiN), dat jaarlijks wordt uitgevoerd.

Deze indicatoren zijn ingedeeld naar zeven thema's, die aansluiten op de zeven hoofddoelstellingen voor Dordrecht:

³² Mobiliteitsplan Dordrecht 2040

Bereikbare stad, Gezonde stad, (Verkeers)veilige stad, Uitstekend vestigingsklimaat, Klimaatbestendige stad, Inclusieve en toegankelijke stad en tot slot Aantrekkelijke en leefbare stad.

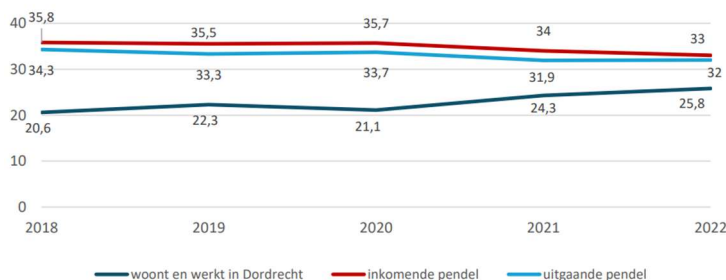
In het M&E-plan wordt aangesloten bij richtlijnen die er in het kader van de SUMP gelden voor M&E. Er zijn nog geen officiële concrete indicatoren voorgesteld vanuit de Europese Commissie voor de SUMP. Voor nu geldt voor de SUMP dat monitoring en evaluatie in ieder geval betrekking moet hebben op de volgende onderwerpen: CO₂-uitstoot, Doorstroming, Verkeersveiligheid (doden en ernstig gewonden), Modal split voor alle modaliteiten, Toegang tot mobiliteit en Luchtverontreiniging en geluidsoverlast.

In de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) wordt al wel de volgende data gemonitord:

Pendel en aantal werknemersbanen (* duizend), per december

Eind 2022 waren 58.800 werknemers met een baan in Dordrecht (werkzaam in de gemeente). Van hen woonden 25.800 in Dordrecht. 33.000 werknemers woonden buiten Dordrecht. Zo pendelden 3.700 werknemers vanuit Zwijndrecht, 3.200 vanuit Rotterdam en 2.800 vanuit Papendrecht om in Dordrecht te komen werken. 32.000 Dordtenaren waren als werknemer buiten de gemeente werkzaam. 7.600 werknemers hadden een baan in Rotterdam, 2.200 in Zwijndrecht en 1.900 pendelden naar Papendrecht. Het aantal Dordtenaren met een baan in de eigen gemeente nam toe van 20.000 eind 2017 tot 25.800 eind 2022. De inkomende en uitgaande pendel namen over het algemeen licht af.

Pendel en aantal werknemersbanen (* duizend), per december

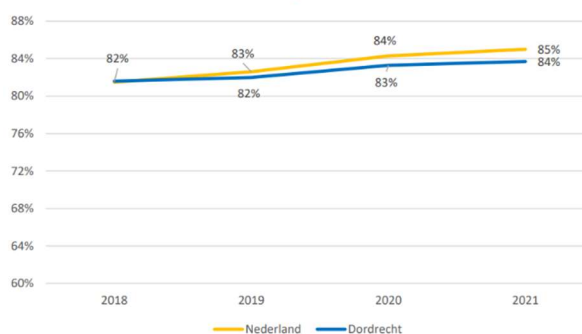
Bron: CBS, Banen van werknemers naar woon en werkgemeente, bewerking OCD

Figuur 68. Ontwikkeling pendel en aantal werknemersbanen.

Tevredenheid reistijd van en naar werk (percentage werkenden dat tevreden is)

Voor heel Nederland nam de tevredenheid met de reistijd de afgelopen jaren licht toe tot 85% in 2021. Dit kan te maken hebben met de effecten van corona-maatregelen om (meer) thuis te werken. Dordrecht laat ongeveer dezelfde mate van tevredenheid zien. 84% van de werknemers was tevreden met de woon-werkreistijd.

Tevredenheid reistijd van en naar werk (percentage werkenden dat tevreden is)

Bron: CBS, Regionale Monitor Brede welvaart

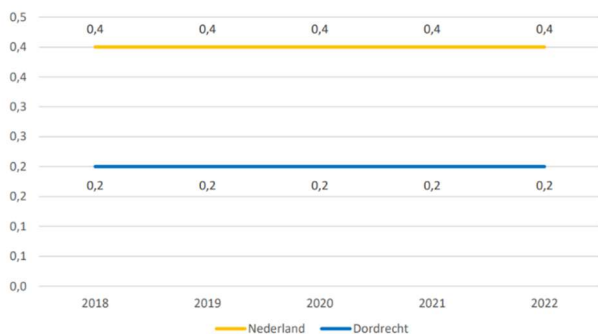
Figuur 69. Ontwikkeling tevredenheid reistijd van en naar werk.

Afstand tot OV

In vergelijking met Nederland is het OV in Dordrecht gemiddeld dichtbij. Voor de gemiddelde inwoner in Nederland is dit 400 meter. In Dordrecht 200 meter. In de loop der tijd is dit constant.

Afstand tot OV

Bron: CBS, Regionale Monitor Brede welvaart

Figuur 70. Ontwikkeling afstand tot OV.

9.5.2. Internettoegang en -kwaliteit

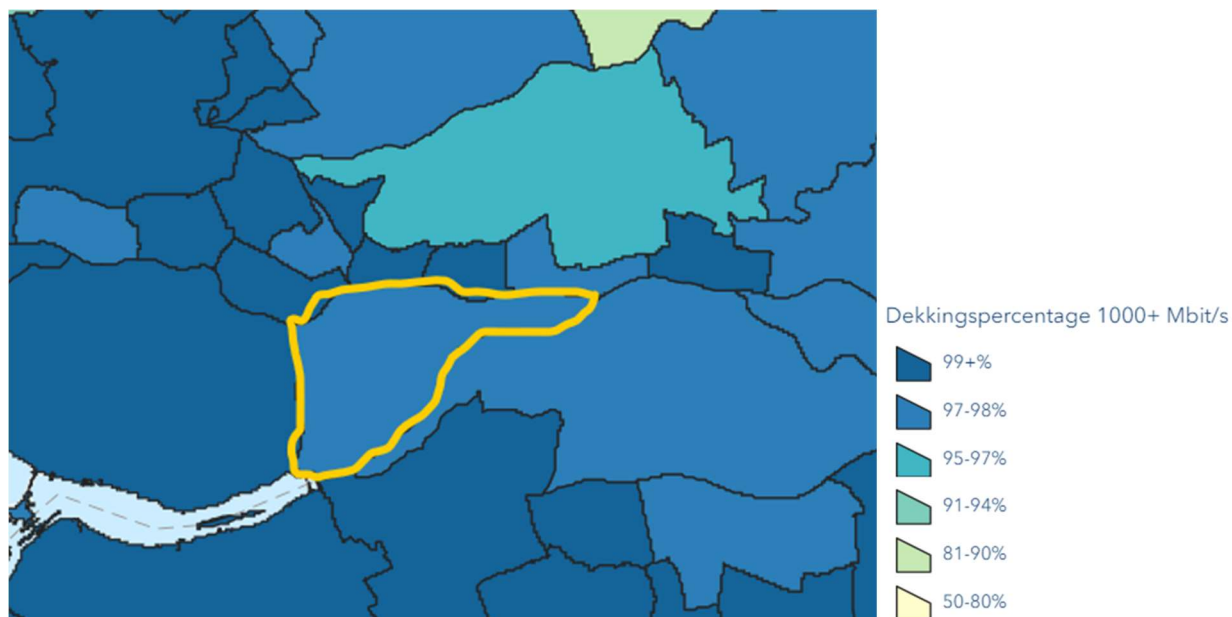
De variabele 'Internettoegang en -kwaliteit' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). Wel is er op basis van openbare informatie zicht op het aantal huishoudens dat in 2024 kan beschikken over een vaste internetverbinding van ten minste 100 Mbit/s en 1000 Mbit/s. Deze internetsnelheden zijn conform de doelstelling van het kabinet dat alle huishoudens in Nederland (ruim) voor 2030 de beschikking kunnen hebben over een internetverbinding van tenminste 1 Gigabit per seconde (Gbps).³³

Dekkingspercentage internet 2024	% oppervlak gemeente Dordrecht
100+ Mbit/s	99,5
1000+ Mbit/s	98,6

Figuur 71. Dekkingspercentage internet 2024 gemeente Dordrecht.

Op de landelijke kaart is te zien dat Dordrecht iets lager scoort dan de omliggende gemeenten Hoeksche Waard, Zijndrecht, Papendrecht en Sliedrecht, en even hoog scoort als de omliggende gemeenten Altena, Hardinxveld-Giessendam en Hendrik-Ido-Ambacht.

³³ [Kaart van de snelheid van vaste internetverbindingen in Nederland](#)

Figuur 72. Dekkingspercentage internet 2024 Dordrecht en omliggende gemeenten.

9.5.3. Afwezigheid van files

De variabele 'Afwezigheid van files' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). Wel is er op basis van openbare informatie zicht op het aantal trajecten in Dordrecht dat een plaats heeft in de file top 50 en op de filezwaarte (aantal minuten file per jaar) op deze trajecten:

Plaats in file top 50 ³⁴					
Traject	2019	2020	2021	2022	2023
Gorinchem - Hardinxveld Giessendam	43	40	24		
Moerdijk - Dordtse Kil	17	15	18		
Papendrecht - Sliedrecht West					
Sliedrecht Oost - Hardinxveld Giessendam	50				38
Sliedrecht Oost - Sliedrecht West	19	20	26		
Sliedrecht West - Sliedrecht Oost	30	50	22	7	16

Figuur 73. Filetrajecten rondom Dordrecht in file top 50.

³⁴ [Dashboard - Bereikbare regio - Drechtsteden](#)

Filezwaarte (fileminuten per jaar) ³⁵					
Traject	2019	2020	2021	2022	2023
Gorinchem - Hardinxveld Giessendam	58.715	19.120	38.295		
Moerdijk - Dordtse Kil	96.951	33.375	46.411		
Papendrecht - Sliedrecht West					
Sliedrecht Oost - Hardinxveld Giessendam	52.763				93.650
Sliedrecht Oost - Sliedrecht West	94.260	30.514	38.075		
Sliedrecht West - Sliedrecht Oost	78.688	17.368	144.308	144.308	143.957

Figuur 74. Filezwaarte op filetrajecten rondom Dordrecht in file top 50.

9.5.4. Overkoepelende analyse

Er zijn de afgelopen jaren aanzienlijke stappen gezet voor de variabelen van het tandwiel 'fysieke infrastructuur'. Een mijlpaal is de vaststelling van het Mobiliteitsplan Dordrecht 2040 op 24 september 2024. In dit plan staat benoemd dat er een Monitoring- & Evaluatieplan (M&E-plan) wordt opgezet, die ontwikkelingen op het gebied van mobiliteit moet gaan monitoren. Deze monitor is nog in ontwikkeling.

We zien verder al dat de bereikbaarheid van (voorzieningen in) Dordrecht als positief wordt ervaren. Inwoners hebben gemiddeld slechts 200 meter tot het dichtstbijzijnde openbaar vervoer, wat gunstiger is dan het landelijke gemiddelde van 400 meter. Daarnaast is 84% van de werknemers tevreden met hun woon-werkreistijd, vergelijkbaar met het landelijke cijfer van 85%. Het aantal Dordtenaren dat binnen de eigen gemeente werkt, is gestegen van 20.000 eind 2017 naar 25.800 eind 2022, wat wijst op een versterkte lokale arbeidsmarkt.

Op het gebied van internetkwaliteit en -toegang beschikt Dordrecht over een solide basis. In 2024 hadden de meeste huishoudens toegang tot vaste internetverbindingen met snelheden van ten minste 100 Mbit/s en 1000 Mbit/s, in lijn met de nationale doelstellingen voor 2030. Hoewel Dordrecht iets lager scoort dan enkele omliggende gemeenten, maar blijft niet ver achter.

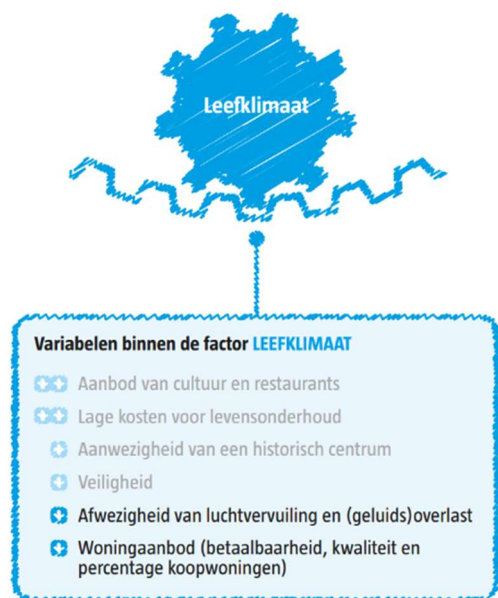
Een aandachtspunt blijft de verkeersdrukke op bepaalde trajecten binnen de gemeente. Meerdere file trajecten rondom Dordrecht zijn terug te vinden in de file top 50. Het verminderen van verkeerscongestie is wel prioriteit gesteld in het Mobiliteitsplan 2040.

³⁵ Ibid.

9.6. Leefklimaat

Voor het tandwiel 'Leefklimaat' zijn zes variabelen gedefinieerd: Aanbod van cultuur en restaurants, lage kosten voor levensonderhoud, aanwezigheid van een historisch centrum, veiligheid, afwezigheid van luchtvervuiling en (geluids)overlast en tot slot woningaanbod (betaalbaarheid, kwaliteit en percentage koopwoningen).

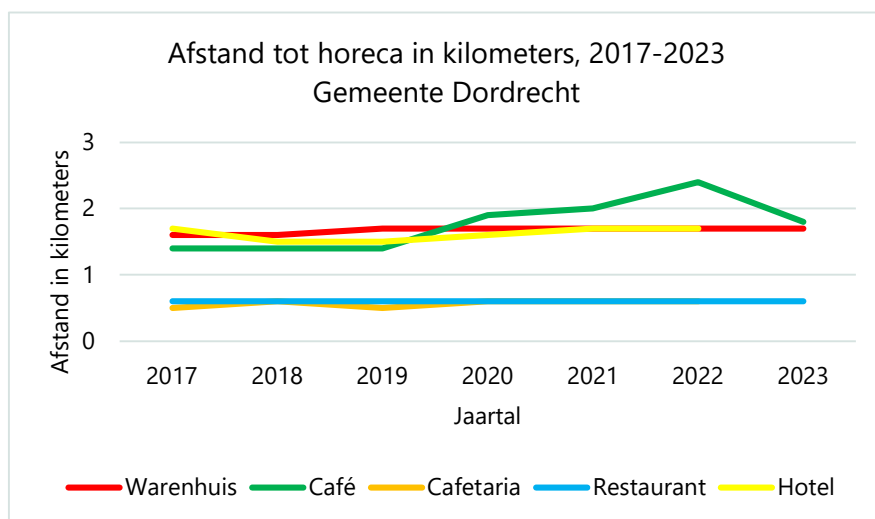
Figuur 75. Variabelen tandwiel 'leefklimaat' - Agenda Dordrecht 2030.

9.6.1. Aanbod van cultuur en restaurants

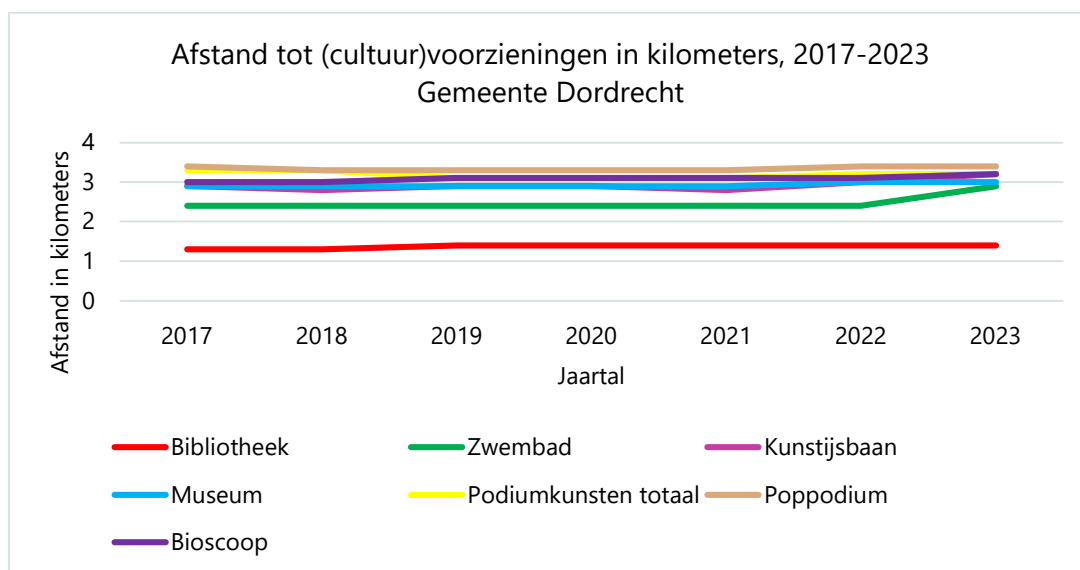
De variabele 'Aanbod van cultuur en restaurants' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). Wel is er op basis van openbare informatie zicht op de nabijheid van horeca en (cultuur)voorzieningen in de gemeente Dordrecht.³⁶ Te zien in onderstaande figuren is dat de afstand tot horeca en (cultuur)voorzieningen in 2023 ten opzichte van 2017 over het algemeen redelijk gelijk is gebleven.

De gemeente heeft de ambitie om een hoog voorzieningenniveau te hebben, met voldoende inwoners om gebruik te maken van deze voorzieningen. De afstand naar horeca en (cultuur)voorzieningen zou conform deze ambitie niet moeten toenemen. Te zien is dat in de periode 2017-2023 niet het geval is geweest:

³⁶ CBS - [Nabijheid voorzieningen; afstand locatie, regionale cijfers](#)

Figuur 76. Ontwikkeling afstand tot horeca.

Figuur 77. Ontwikkeling afstand tot (cultuur)voorzieningen.

9.6.2. Lage kosten voor levensonderhoud

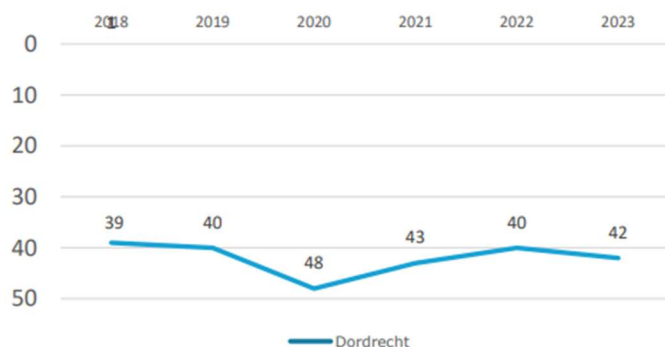
Voor de variabele 'lage kosten voor levensonderhoud' staat de volgende informatie opgenomen in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024).

Sociaaleconomische index

De sociaaleconomische index bestaat uit het aandeel personen in de bijstand, het werkloosheidspercentage, het aandeel arbeidsongeschikten, het percentage huishoudens met een inkomen lager dan 105% van het sociaal minimum, het aandeel personen met een lage opleiding, de netto participatiegraad van vrouwen, de werkgelegenheid (het aantal banen in de gemeente als percentage van de beroepsbevolking) en het percentage banen in de financiële en zakelijke dienstverlening.

Sociaal-economische index, 2018 - 2023

42

Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 78. Ontwikkeling sociaaleconomische index uit Atlas voor gemeenten (2023).

De sociaal-economische positie van Dordrecht is beneden-gemiddeld in vergelijking met andere grote gemeenten. In de Atlas voor gemeenten (2023) is Dordrecht terug te vinden op de 42ste plek (van de 50 grote gemeenten). In vergelijking met andere grote gemeenten scoort Dordrecht relatief gunstig wat betreft het werkloosheidspercentage, het aantal banen als percentage van de beroepsbevolking en het aandeel arbeidsongeschikten. Aandachtspunten voor de sociaal-economische positie zijn het aandeel personen in de bijstand, het aandeel met een lage opleiding, de netto participatiegraad van vrouwen en het aandeel banen in financiële en zakelijke diensten.

Sociaal-economische index, 2023

Dordrecht: plek op ranglijst 50 grootste gemeenten

aandeel personen in bijstand	39
werkloosheidspercentage	27
aandeel arbeidsongeschikten	34
aandeel huishoudens met inkomen tot 105% van sociaal minimum	36
aandeel personen met lage opleiding	39
netto participatiegraad vrouwen	40
aantal banen als % beroepsbevolking	24
% banen in financiële en zakelijke diensten	42
totaal	42

Bron: Atlas voor gemeenten

Figuur 79. Plek op ranglijst sociaaleconomische index van Dordrecht uit Atlas voor gemeenten (2023).

In de Atlas voor gemeenten van 2024 is de sociaaleconomische index vervangen voor een nieuwe bredewelvaartsindex. Dordrecht staat hier op de 44e plaats op de ranglijst van de 50 grootste gemeenten van Nederland. De gemeente scoort het hoogst op natuur & milieu (plaats 23) en veiligheid (plaats 26) en het laagst op werk-privébalans (plaats 45) en woonplezier (plaats 42).

Bredewelvaartsindex

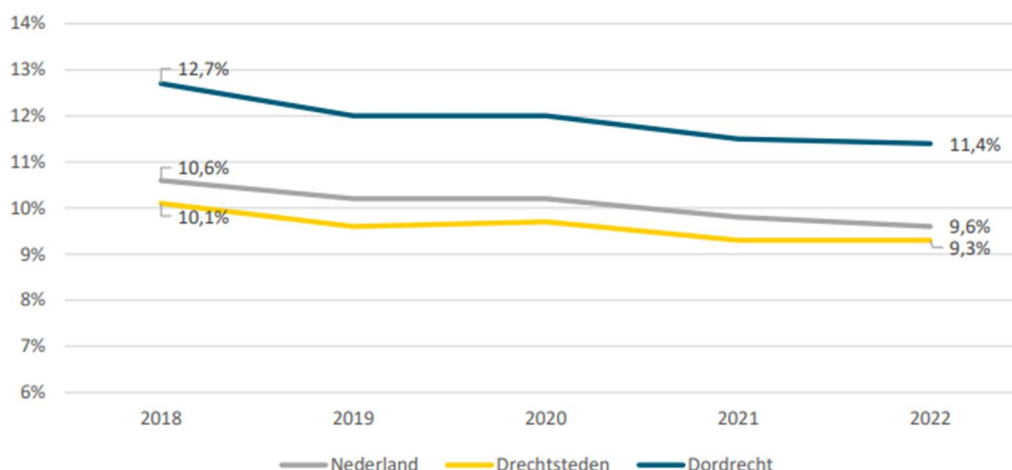
Dimensie	Rangorde
Materiële welvaart	(38)
Gezondheid & welzijn	(39)
Werk & opleiding	(38)
Werk-privébalans	(45)
Woonplezier	(42)
Natuur & milieu	(23)
Sociale cohesie	(41)
Veiligheid	(26)
Bredewelvaartsindex	(44)

Figuur 80. Plek op ranglijst bredewelvaartsindex van Dordrecht uit Atlas voor gemeenten (2024).

Huishoudens met inkomen tot 110% van het sociaal minimum

Het aandeel huishoudens in Dordrecht met een inkomen lager dan 110% van het sociaal minimum, is 11,4%. Dat is meer dan Nederland (9,6%) en dan de Drechtsteden (9,3%). De afgelopen jaren is het aandeel huishoudens met een laag inkomen kleiner geworden. Voor zowel Dordrecht, de Drechtsteden als Nederland is sprake van een afname.

Huishoudens met inkomen tot 110% van het sociaal minimum

Figuur 81. Ontwikkeling huishoudens met inkomen tot 110% van het sociaal minimum

Sociaaleconomische status (SES-WOA score)

Aanvullend op wat al in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) wordt gemonitord, is op basis van openbare informatie zicht op de SES-WOA score. De sociaaleconomische status (SES) is een indicator om de maatschappelijke positie van

personen of huishoudens te bepalen. De SES wordt doorgaans ontleend aan het opleidingsniveau of inkomen van mensen. De sociaal economische status heeft een sterke relatie met gezondheidsverschillen tussen gemeenten, wijken, of buurten.³⁷

Het CBS heeft een SES-score ontwikkeld, die is gebaseerd op Welvaart, Opleiding en Arbeid (WOA). Voor elke gemeente, wijk en buurt is een gecombineerde score berekend op basis van gegevens over elk huishouden. Omdat de sociaaleconomische status van een wijk door meer kenmerken wordt bepaald dan alleen welvaart, opleidingsniveau en arbeidsverleden, is er gekozen voor de term 'SES-WOA score'.

De SES-WOA score heeft betrekking op de periode 2014 tot en met 2022 en geeft de verhouding weer van de sociaaleconomische positie van een gemeente of wijk tot het Nederlands gemiddelde. De gemiddelde SES WOA-score in Nederland is 0 in 2022 en ongeveer 0 voor de jaren 2014-2021. Een score hoger dan 0 betekent een hogere sociaaleconomische positie ten opzichte van het gemiddelde, een score daaronder een lagere sociaaleconomische positie ten opzichte van gemiddeld.

In de onderstaande figuur is te zien dat zowel voor Dordrecht als voor andere gemeenten met 100.000-300.3000 inwoners geldt dat zij in de periode van 2018-2023 een negatieve SES-WOA score hebben. Dit wil dus zeggen dat huishoudens in deze gemeenten een lagere sociaaleconomische positie hebben ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Wel is te zien dat de SES-WOA score van de gemeente Dordrecht tussen 2018-2022 dichterbij het landelijk gemiddelde toe is ontwikkeld (toename van 0,06) dan andere gemeenten van 100.000-300.000 inwoners (toename van 0,05)

Ontwikkeling SES-WOA score

SCORE

CBS | 2018 - 2022

Figuur 82. Ontwikkeling SES-WOA score Dordrecht en andere gemeenten met 100.000-300.000 inwoners

9.6.3. Aanwezigheid van historisch centrum

De variabele 'Aanwezigheid van historisch centrum' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). In de monitor staat dat het aantal rijksmonumenten en het aandeel vooroorlogse woningen de indicatoren zijn op basis waarvan deze variabele kan worden gemonitord. Op basis van openbare informatie is te zien dat het aantal rijksmonumenten in de gemeente Dordrecht tussen 2019-2023 gelijk is gebleven. In deze periode is het aantal rijksmonumenten in heel Nederland afgenomen met 127. Voor het aantal vooroorlogse woningen geldt dat het aantal woningen van voor 1945 zowel in Dordrecht als in heel Nederland is toegenomen. Dit door andere benutting van

³⁷ [waarstaatjegemeente.nl](https://www.waarstaatjegemeente.nl)

bestaand vooroorlogs vastgoed, zoals het splitsen van woningen en wonen boven winkels. De toename in Dordrecht (3,8%) is sterker dan die in heel Nederland (1,3%) in de periode 2019-2023.

Ontwikkeling aantal rijksmonumenten		
	Dordrecht	Nederland
2019	879	63 322
2020	879	63 273
2021	879	63 276
2022	879	63 241
2023	879	63 195

Figuur 83. Ontwikkeling aantal rijksmonumenten³⁸

Aantal vooroorlogse woningen (woningen van voor 1945)		
	Dordrecht	Nederland
2019	12.181	1.468.792
2020	12.234	1.472.732
2021	12.279	1.475.944
2022	12.373	1.481.303
2023	12.567	1.487.891
2024	12.639	1.493.550

Figuur 84. Ontwikkeling aantal vooroorlogse woningen³⁹

9.6.4. Veiligheid

De variabele 'Veiligheid' wordt (nog) niet gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). In de monitor staat dat het aantal vernielingen, geweldsmisdrijven en overlastmeldingen en de subjectieve ervaren (on)veiligheid de indicatoren zijn op basis waarvan deze variabele kan worden gemonitord. Op basis van openbare bronnen is daarover de volgende data beschikbaar:

Aantal vernielingen

Te zien is dat het aantal vernielingen zowel in Dordrecht als in heel Nederland is afgenomen in de periode 2019-2023. Het aantal vernielingen neemt in Dordrecht in deze periode sterker af (-21,1%) dan in heel Nederland (-9,2%).

Ontwikkeling aantal vernielingen		
	Dordrecht	Nederland
2019	615	76 960
2020	660	78 340
2021	445	71 690
2022	455	70 810
2023	485	69 880

Figuur 85. Ontwikkeling aantal vernielingen⁴⁰

³⁸ CBS - Rijksmonumenten; regio (indeling 2024), 1965-2023

³⁹ CBS - Voorraad woningen; gemiddeld oppervlak; woningtype, bouwjaarklasse, regio

⁴⁰ CBS - Geregistreerde criminaliteit; soort misdrijf, regio

Aantal gewelds- en seksuele misdrijven

Zowel in Dordrecht als in heel Nederland is het aantal gewelds- en seksuele misdrijven afgenomen in de periode 2019-2023. Het aantal gewelds- en seksuele misdrijven neemt in Dordrecht in deze periode minder sterk af (-4,6%%) dan in heel Nederland (-9,8%).

	Dordrecht	Nederland
2019	765	83 960
2020	720	80 235
2021	670	76 360
2022	700	80 570
2023	730	75 735

Figuur 86. Ontwikkeling aantal seksuele misdrijven⁴¹

Overlastmeldingen

Voor het totaal aantal registraties van overlast geldt dat er in Dordrecht sprake is van een toename van 1.128 meldingen (+29,1%). In heel Nederland is er sprake van een afname van het aantal registraties van overlast van 721 meldingen (-14,4%).

Voor overlast door verwarde personen geldt dat er zowel in Dordrecht als in Nederland sprake is van een stijging in het aantal meldingen in de periode 2019-2023. De stijging in Dordrecht van 443 meldingen (+47,6%) is wat sterker dan die in heel Nederland van 42.150 meldingen (+42,3%).

Totaal registraties overlast		
	Dordrecht	Nederland
2019	3.872	366.795
2020	5.000	510.177
2021	4.750	536.954
2022	4.658	461.347
2023	4.279	444.425
Overlast door verward persoon		
	Dordrecht	Nederland
2019	931	99.660
2020	1.134	117.248
2021	1.371	130.194
2022	1.353	138.808
2023	1.374	141.810
Melding overlast jeugd		
	Dordrecht	Nederland
2019	688	76.546
2020	1.123	137.949
2021	944	125.487
2022	848	88.712
2023	707	83.741
Geluidshinder horeca		
	Dordrecht	Nederland

⁴¹ Ibid.

2019	44	4.767
2020	16	3.136
Geluidshinder overig		
	Dordrecht	Nederland
2019	1.090	113.872
2020	1.392	170.392
2021	1.363	199.770
2022	1.257	132.035
2023	1.022	108.246
2020	2	
2021	2	1.079
2022	8	1.738
2023	3	1.326

Figuur 87. Ontwikkeling aantal overlastmeldingen⁴²

Ook voor meldingen van overlast door jeugd geldt dat er zowel in Dordrecht als in Nederland sprake is van een toename. Hier geldt dat het aantal meldingen in Dordrecht minder hard is gestegen (+2,8%) dan in heel Nederland (+9,4%).

Voor meldingen op het gebied van geluidshinder bij horeca, geldt dat er in Dordrecht sprake is van een toename van 15,9% in de periode 2019-2023. In heel Nederland was er in deze periode juist sprake van een daling van 32,35. Voor meldingen op het gebied van geluidshinder bij evenementen, geldt dat het aantal meldingen in de periode 2019-2023 gelijk is gebleven in Dordrecht. In heel Nederland was in deze periode sprake van een afname van 16,8%. Voor overige geluidshinder geldt dat het aantal meldingen in de periode 2019-2023 zowel in Dordrecht als in heel Nederland is afgenomen. In Dordrecht is sprake van een sterkere afname (6,2%) dan in heel Nederland (4,9%).

Subjectieve ervaren (on)veiligheid

In 2021 gaf 35,5% van de inwoners van Dordrecht aan zich weleens onveilig te voelen, iets hoger dan het landelijke gemiddelde van 33%. In 2023 daalde dit percentage in Dordrecht licht naar 34,9%, terwijl het landelijke cijfer steeg naar hetzelfde niveau van 34,9%.

Het percentage inwoners dat aangaf zich vaak onveilig te voelen, steeg in Dordrecht van 1,6% in 2021 naar 1,9% in 2023. Landelijk was er een lichte stijging van 2% naar 2,1% in dezelfde periode. Wat betreft het onveiligheidsgevoel in de eigen buurt, nam het percentage Dordtenaren dat zich weleens onveilig voelt toe van 16,1% in 2021 naar 17,6% in 2023. Landelijk steeg dit van 13,9% naar 15%. Dit duidt op een grotere toename van een ervaren onveiligheidsgevoel in Dordrecht vergeleken met het landelijke gemiddelde. Opvallend is dat het percentage inwoners dat zich vaak onveilig voelt in de buurt in Dordrecht daalde van 3,7% in 2021 naar 2,5% in 2023, terwijl er landelijk een lichte stijging was van 2% naar 2,2%.

Het aandeel inwoners dat denkt dat er veel criminaliteit is in de buurt daalde in Dordrecht van 12,2% in 2021 naar 11,5% in 2023, terwijl het landelijke percentage licht steeg van 8,5% naar 8,9%. Wat betreft de perceptie van criminaliteitsverandering in de buurt, steeg in Dordrecht het percentage dat vond dat criminaliteit was toegenomen van 10,6% in 2021 naar 11,1% in 2023. Landelijk was er een grotere stijging van 10,6% naar 12,3%. Het percentage dat vond dat criminaliteit was afgenomen, steeg in Dordrecht van 4,5% naar 4,9%, terwijl dit landelijk daalde van 5% naar 3,9%.

⁴² [Politie - Geregistreeerde overlast; soort overlast, gemeentelijke indeling 2024](#)

Het rapportcijfer voor veiligheid in de buurt steeg in Dordrecht van 7,1 in 2021 naar 7,3 in 2023, terwijl het landelijke cijfer stabiel bleef op 7,5. Tenslotte daalde het percentage inwoners dat zich gediscrimineerd voelde in Dordrecht van 15% in 2021 naar 12,2% in 2023, terwijl het landelijk een lichte daling vertoonde van 11,2% naar 10,8%.

Voelt zich weleens onveilig		
	Dordrecht	Nederland
2021	35,5%	33%
2023	34,9%	34,9%
Voelt zich vaak onveilig		
	Dordrecht	Nederland
2021	1,6%	2%
2023	1,9%	2,1%
Voelt zich weleens onveilig in buurt		
	Dordrecht	Nederland
2021	16,1%	13,9%
2023	17,6%	15%
Voelt zich vaak onveilig in buurt		
	Dordrecht	Nederland
2021	3,7%	2,0%
2023	2,5%	2,2%
Denkt dat er veel criminaliteit in buurt is		
	Dordrecht	Nederland
2021	12,2%	8,5%
2023	11,5%	8,9%
Vindt criminaliteit in buurt toegenomen		
	Dordrecht	Nederland
2021	10,6%	10,6%
2023	11,1%	12,3%
Vindt criminaliteit in buurt afgenomen		
	Dordrecht	Nederland
2021	4,5%	5,0%
2023	4,9%	3,9%
Rapportcijfer veiligheid in buurt (rapportcijfer 1-10)		
	Dordrecht	Nederland
2021	7,1	7,5
2023	7,3	7,5
Gediscrimineerd gevoeld		
	Dordrecht	Nederland
2021	15,0%	11,2%
2023	12,2%	10,8%

Figuur 88. Ontwikkeling Subjectieve ervaren (on)veiligheid ⁴³

⁴³ CBS - Veiligheidsmonitor; kerncijfers, regio

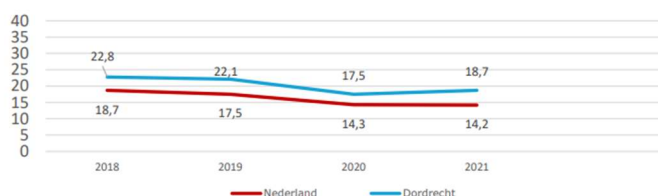
9.6.5. Afwezigheid van luchtvervuiling en (geluids)overlast

De variabele 'Veiligheid' wordt gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). Voor (geluids)overlast geldt dat al is opgenomen bij de voorgaande variabele 'veiligheid'. In de monitor staat de volgende informatie opgenomen over afwezigheid van luchtvervuiling:

De luchtkwaliteit in Dordrecht wordt jaarlijks door middel van berekeningen bepaald. Uit deze berekeningen blijkt dat de luchtkwaliteit in Dordrecht voldoet aan de richtwaardes van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). In 2017 bevond 95% van de meetpunten zich onder de WHO richtwaarde van 20 mg/m³ voor PM10. In 2020 is dat 100%. Voor PM2,5 was in 2017 100% van de meetpunten onder de WHO richtwaarde van 10 mg/m³, in 2020 was dat eveneens 100%. 100% van de meetpunten bevinden zich onder de richtwaarde van 40 mg/m³ voor NO₂.

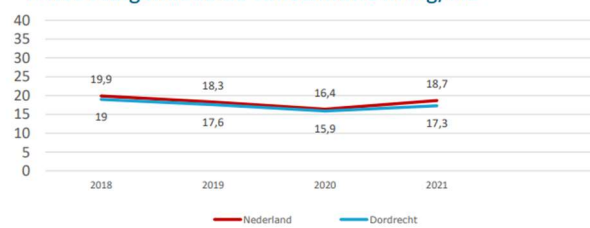
De data geeft de jaargemiddelden voor Dordrecht in vergelijking met Nederland. Dat zijn voor bevolking gewogen gemiddelden, waarbij concentraties van NO₂ en PM10 die voorkomen op plekken waar veel mensen wonen, zwaarder meetellen dan concentraties in dunbevolkte gebieden. Bij de jaargemiddelden is het effect van de coronamaatregelen met name in 2020 goed te zien. Door het verplicht/zo veel mogelijk thuiswerken was er minder woonwerk verkeer en was de luchtkwaliteit (tijdelijk) beter. Bij NO₂ is er een dalende trend als gevolg van hybride en elektrisch rijden en vermindering van diesel en benzinebrandstoffen.⁴⁴

NO₂ Jaargemiddelde concentratie in mg/m³

Bron: OCD, Gemeentelijke Duurzaamheidsindex

PM10 Jaargemiddelde concentratie in mg/m³

Bron: OCD, Gemeentelijke Duurzaamheidsindex

Figuur 89. Ontwikkeling jaargemiddelde concentratie in mg/m³ – NO₂ en PM10

9.6.6. Woningaanbod (betaalbaarheid, kwaliteit en percentage koopwoningen)

De variabele 'Woningaanbod (betaalbaarheid, kwaliteit en percentage koopwoningen)' wordt gemonitord in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024). In de monitor staat de volgende data opgenomen.

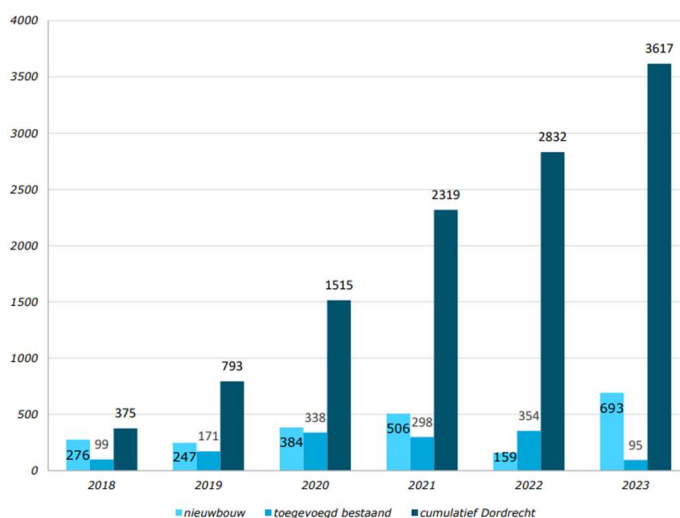
⁴⁴ Monitor Agenda Dordrecht 2030 (zomer 2024)

Toevoegingen en nieuwbouwwoningen

De bouwproductie was in 2023 hoger dan in 2022. Het aantal nieuwbouwwoningen was in 2023 met 693 relatief hoog. In de afgelopen zes jaar werden 3.617 woningen toegevoegd en 1.400 woningen onttrokken. Het aantal woningen nam toe met 2.217 (370 per jaar). Er zijn drie veranderingen in de woningvoorraad. Er is toevoeging door nieuwbouw, overige toevoegingen van bestaande gebouwen zoals door woningsplitsing, transformatie of administratieve redenen. Deze transformaties voegen vooral kleine woningen toe aan de voorraad. Tenslotte zijn er ook onttrekkingen, met name door sloop en ook wel administratieve redenen of samenvoegen van woningen.

Toevoegingen en nieuwbouwwoningen

Bron: CBS, Woningvoorraadontwikkeling

Figuur 90. Ontwikkeling toevoegingen en nieuwbouwwoningen

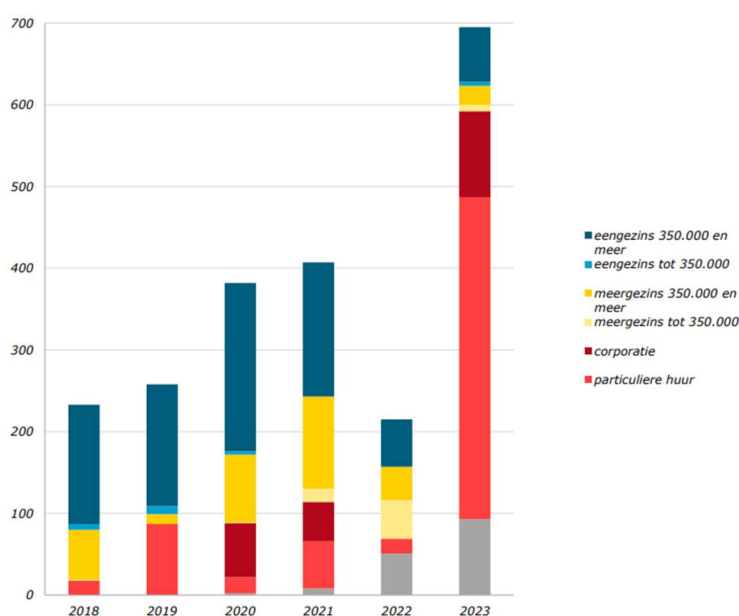
Kwaliteit opgeleverde woningen

In Dordrecht waren de afgelopen 6 jaren gemiddeld 378 woningen per jaar opgeleverd. In 2023 zijn 693 woningen opgeleverd. De nieuwbouw is redelijk gedifferentieerd qua waarde, dat hangt ook samen met het type woning. Omdat er in de jaren 2018, 2019 en 2022 weinig gebouwd is en wel woningen gesloopt zijn, nam het tekort toe, waardoor de behoefte voor komende jaren nu op gemiddeld 600 woningen per jaar ligt.

In 2023 was de nieuwbouw van 333 woningen in het Leerpark, die via Huischmeesters en Trivire verhuurd worden het meest opvallende. Het gaat om betaalbare woningen van 18 en 36 vierkante meter.

Kwaliteit opgeleverde woningen

De kwaliteit van de nieuwbouw wordt via het WOZ-bestand jaarlijks in beeld gebracht door te kijken naar eigendom en type en waardecategorie voor de woningen uit de recente bouwjaren. Deze informatie is voor 2022-2023 niet volledig bij nieuwbouw vaak alleen nog de waarde van de bouwgrond bekend is.. De waardeklasse indeling is gebaseerd op de NHG grens in geheel 2022, conform het Rijksbeleid. Met name in de spoorzone worden nieuwe woningen voorzien (4.600 richting 2030), met ten minste 50% betaalbare woningen, gecombineerd met andere functies als werken en een groen stadspark. De gebiedsontwikkeling voorziet in gevarieerde woonmilieus met bijbehorende voorzieningen. De woningen zijn daarmee aantrekkelijk voor verschillende doelgroepen. Verder is de ambitie om banen te creëren, duurzaam en klimaatbestendig te bouwen en te zorgen voor meer groen en water in de stad.

Bron: WOZ, waarde "grijs" zijn overige huur of onbekend

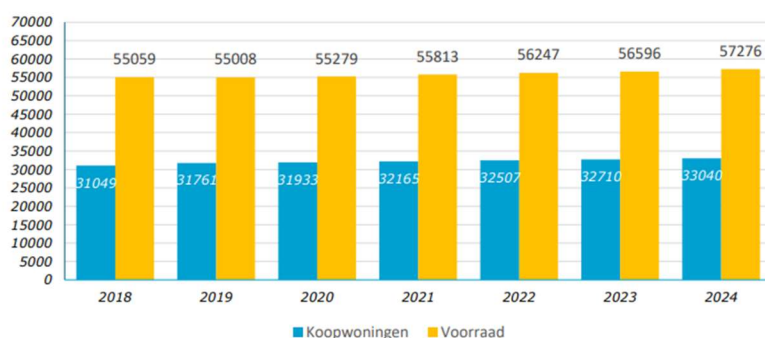
Figuur 91. Ontwikkeling kwaliteit opgeleverde woningen

Aantal koopwoningen

Het aantal woningen in Dordrecht is toegenomen van 55.059 tot 57.276 (+4,0%). In Nederland was de toename 5,7%. Met name is door nieuwbouw en verkopen het aantal koopwoningen in Dordrecht *toegenomen met bijna 2.000* (+6,4%). (Dit is inclusief een klein aantal woningen onbekend). In Nederland nam het aantal koopwoningen toe met 6,7%. In 2023 was er ook een toename van het aantal woningen in de corporatiesector.

Aantal koopwoningen

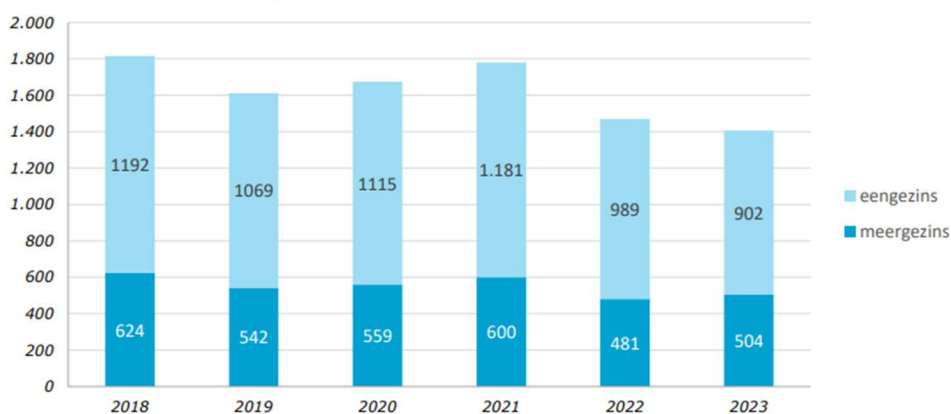
Bron: OCD, Wonen in de Drechtsteden, Tabellenboek

Figuur 92. Ontwikkeling aantal koopwoningen

Verkochte woningen naar type

Mede door een beperkt aantal nieuwbouwwoningen bleef het aanbod en verkopen van koopwoningen laag. De gemiddelde verkoopprijs daalde met 2% naar 337.052 euro (daling vergelijkbaar aan Nederland). In de koopsector is de meerderheid een eengezinswoning (inclusief 2^e kap en vrijstaand). Daardoor is tweederde van het aanbod ook een eengezinswoning en een derde een meergezinswoning (appartement).

Verkochte woningen naar type

Bron: OCD, Monitor Groeiagenda en woonmonitor

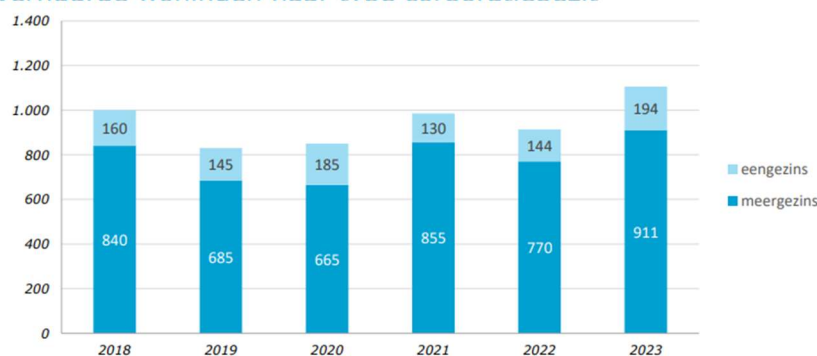
Figuur 93. Ontwikkeling verkochte woningen per type

Verhuurde woningen naar type corporatiebezit

In 2023 zijn in Dordrecht relatief veel woningen verhuurd, namelijk 1.105. De toename wordt verklaard door de oplevering van 88 woningen sociale verhuur: 40 studio's en 48 tweekamerappartementen, bestemd voor jongeren die dak- of thuisloos zijn en/of onder begeleiding zelfstandig gaan wonen. Hoewel het aantal verhuringen toenam, blijft de druk hoog omdat het aantal actief woningzoekenden ook sterk stijgt. In de corporatiesector zijn relatief veel meergezinswoningen, waar bovendien de mutatiegraad hoog is. Bijna vier-vijfde van het aanbod is een meergezinswoning (appartement). De gemiddelde inschrijftijd voor geslaagd woningzoekenden is verder toegenomen.

Verhuurde woningen naar type corporatiebezit

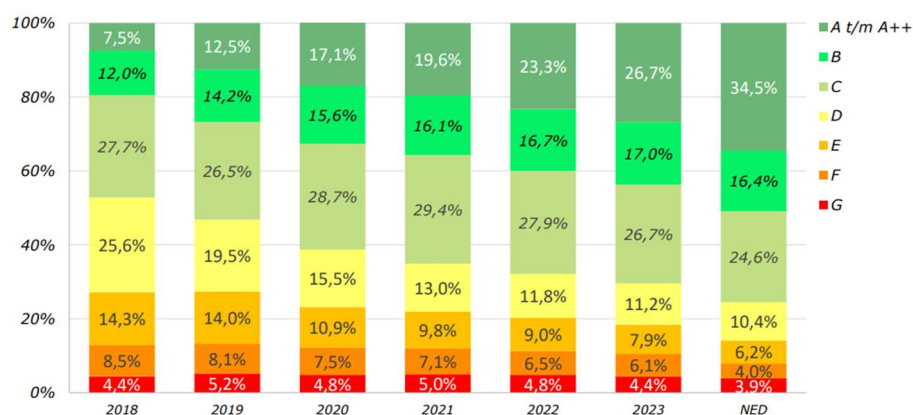
Bron: OCD, Monitor Groeiagenda en woonmonitor

Figuur 94. Ontwikkeling verhuurde woningen naar type corporatiebezit

Definitieve energielabels in Dordrecht

Inmiddels hebben in Dordrecht ruim 33.000 woningen (59%) een definitief energielabel. Dit is inclusief het definitief label dat voor de 15.400 corporatiewoningen bij de start al verplicht werd gesteld. In Nederland heeft 63% een definitief label. Het energielabel voor woningen geeft met de klassen A (groen, zeer zuinig) tot en met G (rood, weinig zuinig) aan hoe energiezuinig een woning is. Woningen met een energielabel A zijn geschikt voor een all-electric oplossing en warmte. Voor woningen met een energielabel D t/m G zijn isolatiemaatregelen noodzakelijk voordat deze van het gas af zouden kunnen.

Definitieve energielabels in Dordrecht

Bron: OCD, Monitor Groeiagenda en Regionale Klimaatmonitor

Figuur 95. Ontwikkeling definitieve energielabels in Dordrecht

9.6.7. Aanvullende informatie

In de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) staat geen informatie opgenomen over de ontwikkeling van de gemiddelde WOZ-waarde van woningen en de ontwikkeling van inkomsten uit de OZB-belasting. Op basis van openbare bronnen is hierover de volgende informatie beschikbaar:

Gemiddelde WOZ-waarde

Te zien is dat de gemiddelde WOZ-waarde in de periode 2019-2024 in Nederland is gestegen van €250.000 in 2019 naar €379.000 in 2024, wat neerkomt op een totale stijging van 51,6% over deze periode. In dezelfde periode nam de gemiddelde WOZ-waarde toe in Dordrecht toe met 64,4% (van €188.000 naar €309.000), een sterkere stijging dan landelijk.

Voor alle woningtypen geldt dat de WOZ-waarden in Dordrecht een sterkere stijging vertonen dan het landelijke gemiddelde. Voor koopwoningen geldt dat de WOZ-waarde in Dordrecht is gestegen met 63,1%, ten opzichte van de landelijke stijging van 51,5%. Voor huurwoningen in bezit van woningcorporaties geldt dat er in Dordrecht sprake is van een stijging van 60,8%, t.o.v. de landelijke stijging van 41,9%. Voor eigendom in bezit van overige verhuurders geldt in Dordrecht een stijging van 60,8% t.o.v. de landelijke stijging van 60,8%.

Gemiddelde WOZ-waarde van woningen op 1 januari x €1.000								
	Totaal		Koopwoningen		Huurwoning in bezit woningcorporatie		Eigendom overige verhuurders	
2019								
Nederland	250		299		164		229	
Dordrecht	188		233		115		148	
2020								
Nederland	271	+8%	323	+8%	179	+9%	248	+8%
Dordrecht	207	+10%	257	+10%	125	+9%	162	+9%
2021								
Nederland	290	+7%	345	+7%	192	+7%	261	+5%
Dordrecht	226	+9%	283	+10%	136	+9%	175	+8%
2022								
Nederland	317	+9%	378	+10%	211	+10%	279	+7%
Dordrecht	248	+9%	308	+9%	151	+11%	193	+10%
2023								
Nederland	368	+16%	438	+16%	249	+18%	322	+15%
Dordrecht	295	+19%	365	+19%	184	+22%	230	+20%
2024								
Nederland	379	+3%	453	+3%	256	+3%	325	+1%
Dordrecht	309	+5%	380	+4%	196	+7%	238	+3%

Figuur 96. Ontwikkeling Gemiddelde WOZ-waarde van woningen op 1 januari⁴⁵

⁴⁵ CBS - Gemiddelde WOZ-waarde van woningen op 1 januari; eigendom, regio

Inkomsten uit OZB

De inkomsten uit de onroerendezaakbelasting (OZB) per inwoner zijn tussen 2019 en 2024 zowel in Dordrecht als landelijk gestegen. In Nederland stegen de OZB-inkomsten per inwoner van €235 in 2019 naar €281 in 2024, wat neerkomt op een totale stijging van ongeveer 19,6% over deze periode. In dezelfde periode namen de OZB-inkomsten per inwoner in Dordrecht steke toe, van €202 naar €268, een stijging van circa 32,7%. Wat opvalt is dat Dordrecht in meeste jaren hogere stijgingspercentages laat zien dan het landelijke gemiddelde, met name in de periode 2023-2024, waar Dordrecht een stijging van 10,7% kent, t.o.v. de landelijke daling van 1,7%.

Inkomsten uit OZB – Dordrecht, € per inwoner		
	Dordrecht	Nederland
2019	202	235
2020	205	245
2021	210	260
2022	222	267
2023	242	286
2024	268	281

Figuur 97. Ontwikkeling inkomsten uit OZB per inwoner⁴⁶

9.6.8. Overkoepelende analyse

Er zijn verschillende ontwikkelingen te zien voor het tandwiel 'leefklimaat'.

Het aanbod van cultuur en horeca is een belangrijke pijler voor het leefklimaat in Dordrecht. De gemeente streeft naar een hoog voorzieningenniveau. De afstand tot horeca- en cultuurvoorzieningen is over het algemeen constant gebleven, wat aangeeft dat deze voorzieningen goed bereikbaar zijn gebleven voor Dordtenaren.

De sociaal-economische positie van Dordrecht is de afgelopen jaren verbeterd. Het aandeel huishoudens met een inkomen lager dan 110% van het sociaal minimum is gedaald naar 11,4%, wat nog iets hoger is dan het landelijke gemiddelde van 9,6%. Daarnaast is de sociaaleconomische status (SES-WOA score) van de gemeente tussen 2018 en 2022 dichter naar het landelijk gemiddelde toe ontwikkeld (ook dichter dan andere gemeenten met 100.000-300.000 inwoners).

Een ander belangrijk aspect is Veiligheid. Er is te zien dat het aantal vernielingen in Dordrecht tussen 2019 en 2023 met 21,1% is afgenomen, een sterkere daling dan het landelijke gemiddelde. Het aantal gewelds- en seksuele misdrijven is eveneens gedaald, zij het minder sterk dan landelijk. Het aantal overlastmeldingen is wel gestegen met 29,1%, in tegenstelling tot een landelijke daling.

De luchtkwaliteit in Dordrecht voldoet aan de richtwaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). In 2020 bevond 100% van de meetpunten zich onder de WHO-richtwaarden, wat een verbetering is ten opzichte van voorgaande jaren.

Het woningaanbod in Dordrecht is de afgelopen jaren toegenomen. Tussen 2019 en 2023 steeg het aantal woningen met 4%. De gemiddelde WOZ-waarde van woningen is in deze periode toegenomen met 64,4%, een sterkere stijging dan landelijk (51,6%).

⁴⁶ [CBS - Gemeentebegrotingen; heffingen per gemeente](#)

9.7. Overig

In de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) staat geen informatie opgenomen over de ontwikkeling van de hoogte van de uitkering uit het gemeentefonds. Op basis van openbare bronnen is hierover de volgende informatie beschikbaar:

Uitkering uit gemeentefonds⁴⁷

De uitkering uit het gemeentefonds per inwoner is tussen 2019 en 2024 zowel in Dordrecht als landelijk gestegen. De uitkering per inwoner steeg in Nederland van €1.742 in 2019 naar €2.173 in 2024, wat neerkomt op een totale stijging van ongeveer 24,7% over deze periode. In dezelfde periode nam de uitkering per inwoner toe van €2.325 naar €2.951, een stijging van circa 26,9%. Daarmee is sprake van een iets sterkere stijging in Dordrecht t.o.v. Nederland. Opvallend is dat Dordrecht in de meeste jaren hogere stijgingspercentages laat zien dan het landelijke gemiddelde, met uitzondering van de periode 2022-2023, waar de landelijke stijging iets hoger is.

Uitkering uit gemeentefonds – Dordrecht, € per inwoner		
	Dordrecht	Nederland
2019	2.325	1.742
2020	2.452	1.813
2021	2.455	1.855
2022	2.618	1.946
2023	2.851	2.170
2024	2.951	2.173

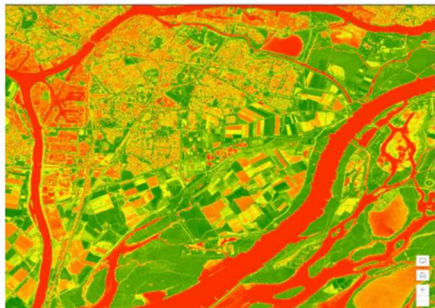
Figuur 98. Ontwikkeling uitkering uit gemeentefonds per inwoner

Ook wordt er in de Monitor Agenda 2030 (zomer 2024) aanvullende informatie gemonitord dat niet onder een van de gedefinieerde variabelen valt. Deze informatie staat hieronder opgenomen:

Hoeveelheid groen

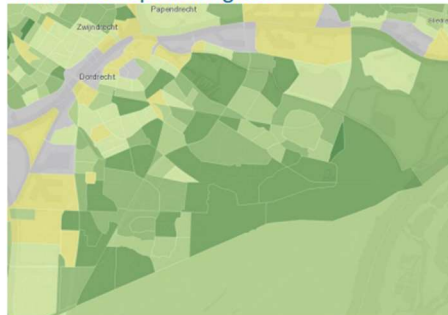
In Dordrecht is 3.878 hectare openbaar en niet-openbaar groen inclusief bomen. Dat is 39% van de totale oppervlakte. De industriegebieden en binnenstad zijn het minst groen. Ook Krispijn is minder groen dan gemiddeld. Het buitengebied (o.a. Nieuwe Dordtse Biesbosch) is het groenst. De oppervlakte groen inclusief bomen (exclusief agrarisch) in Nederland gemiddeld is 46%. Dordrecht staat op plaats 263 van de 345 gemeenten in Nederland.

Groen op de kaart

Bron: Gemeente Dordrecht, Samen op de kaart, NDVI-score op basis van satellietbeelden, hoe groener, hoe meer groen (rood is feitelijk water (blauw))

Hoeveelheid openbaar groen

Bron: Caskea, Groen-grijs dashboard, 20-07-2021, hoe groener de buurt, hoe meer groen.

Figuur 99. Ontwikkeling hoeveelheid groen

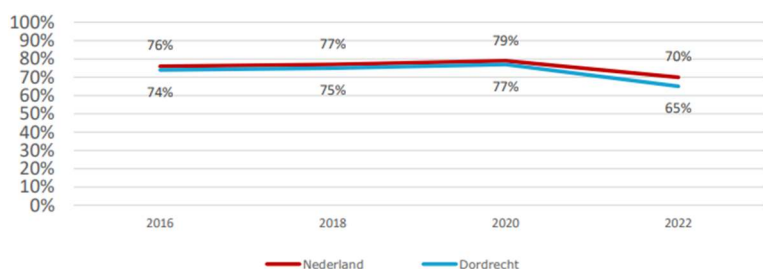
⁴⁷ [Findo – Dashboard Gemeentefonds](#)

Bewegen en gezondheid

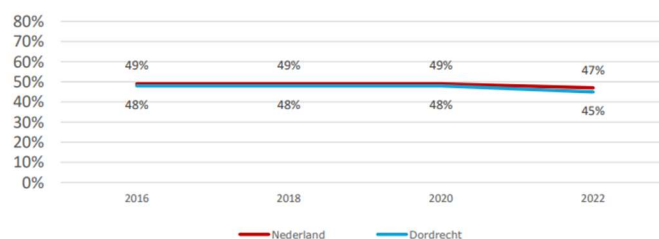
In Dordrecht is de ervaren gezondheid iets minder dan gemiddeld in Nederland. Opvallend is zowel in Nederland als in Dordrecht de daling in 2022 in vergelijking met 2020. Dat wordt verklaard door de Coronamaatregelen en periode die voor mensen een grote impact op het welbevinden hebben gehad. Ongeveer de helft van de volwassenen voldoet aan de beweegrichtlijn. Dat is in 2022 zowel in Dordrecht als in geheel Nederland licht gedaald. Dat hangt samen met het effect van Corona-maatregelen op groepsgewijs sportbeoefenen.

Ervaren gezondheid

Bron: DG&J, hoegezondisshz.nl (19 jaar en ouder) bijgeschat voor 2018, percentage dat gezondheid als (zeer) goed ervaart

Voldoet aan beweegrichtlijn

Bron: DG&J, hoegezondisshz.nl (19 jaar en ouder) bijgeschat voor 2018 en 2016 Nederland

Figuur 100. Ontwikkeling bewegen en gezondheid

Werken met TwynstraGudde betekent samen maatschappelijke transitie werkend krijgen. Met advies, management en opleidingen helpen we mensen en organisaties bij duurzame veranderingen. Denk aan energie en klimaat, wonen, veiligheid, landbouw, mobiliteit, zorg en onderwijs. Onze kracht ligt in daadkracht. In het creëren van oplossingen die werkbaar zijn én werkbaar blijven. Samen met onze opdrachtgevers - en alle belanghebbenden daaromheen - werken we aan een samenleving die schoon, veilig, gezond en weerbaar is. Zo maken we blijvend impact op morgen.